

A H.N. ADVENTISTA EGYHÁZ GYŰLEKEZETI MUNKÁSKÉPZŐ ÉS
SPECIÁLIS TANFOLYAMA

FEJEZETEK A H.N. ADVENTISTA EGYHÁZ
MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETÉBŐL

Készítette:

Szigeti Jenő

Készült a H.N.Adventista Egyház sokszorosítógépén 1985-ben
Engedélyszám: 4314.

Tartalomjegyzék

I. A H.N. ADVENTISTA EGYHÁZ HELYE A MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNELEMBEN	7
1.) A H.N. Adventista Egyház a világon	8
2.) Atyáink próféciákba vetett hite Magyarországon	9
3.) A protestáns kisegyházak népi vallásossága	14
Jegyzetek	23
II. AZ ADVENTISTA MISSZIÓ ELINDULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI.	29
1.) M.B. Czechowsky munkája Magyarországon	29
Jegyzetek	39
2.) Az első hírek az adventistákról	40
3.) L.R. Conradi és Rottmayer János kapcsolata	41
4.) Az első magyar nyelvű kiadványok	46
Jegyzetek	56
III. A SZERVEZETT ADVENTISTA EGYHÁZ ELINDULÁSA	62
1.) Az első magyarországi tagok és az első gyülekezet	62
Jegyzetek	74
2.) Az első magyarországi adventista lelkész; Huenergardt, J.F.	77
Jegyzetek	85
3.) Az első évek úttörése (1899-1901)	87
Jegyzetek	96
IV. A MAGYAR EGYESÜLET (1902-1912)	98
1.) Magyarországi egyházunk szervezetének kialakulása	99
2.) Az első konferencia	101
3.) Évenkénti konferenciák	104
4.) Az önálló magyar konferencia	111
Jegyzetek	124

V. A DUNA UNIÓ (1912-1919)	127
1.) A Duna Unió megszervezése	127
2.) A Duna Unió működése az első világháború kitöréséig	133
3.) A Duna Unió közjogi helyzete	138
4.) A Duna Unió működése az első világháború alatt	142
5.) Tanulságok	151
Jegyzetek	154
6.) A H.N.Adventista Egyház a forradalmak idején	158
Jegyzetek	163
VI. A H.N.ADVENTISTA EGYHÁZ A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT	165
1.) A szabadegyházak közjogi helyzete a két világháború között	166
Jegyzetek	176
2.) A H.N.Adventista Egyház missziótörténete a két világháború között	180
Jegyzetek	193
3.) Két arckép	194
a/ Minck Adolf: a Magyar Unió első elnöke	194
Jegyzetek	197
b/ Michnay László: "az úzöttek aranyzívű papja"	200
Jegyzetek	211

"Figyelj, népem, tanításomra,
fordítsátok felém fületeket, amikor beszélek!
Mert példázatra nyitom számat,
ősrégi titkokat akarok hirdetni.
Amiket hallottunk és tudunk,
mert őseink elbeszélték nekünk,
nem titkoljuk el fiaink elől,
elbeszéljük a jövő nemzedéknek:
az ÚR dicső tetteit és erejét,
csodáit, amelyeket véghezvitt.
Tudja meg ezt a jövő nemzedék,
a születendő fiak,
és ha felnőnek, beszéljék el fiainknak,
hogy Istenbe vessék bizalmukat;
ne felejtsetek el Isten nagy tetteit,
és tartsák meg parancsolatait "

(Zsolt 78:1-4. 6-7).

I. A H.N. Adventista Egyház helye a magyar egyháztörténelemben

A H.N. Adventista Egyház magyarországi történetét még nem írtuk meg. Ezt az adósságot ez a jegyzet sem törleszti. További erőfeszítésekre, kutatásokra van szükségünk. Ez nemcsak múltunk emlékeinek megőrzése szempontjából lényeges, amely egészséges történeti tudat kialakításához segít, hanem azért is lényeges, hogy megértsük egyházunk eddigi missziójának logikáját. Ezért a missziótörténeti megközelítési módot tartjuk a legcélravezetőbbnek.

A magyarországi protestáns egyházak történetének fehér foltja a szabadegyházi közösségek története. Az elmúlt időben - amikor sokan csak parazita szektáknak tekintették a szabadegyházi közösségeket - sokszor leírták azt, hogy ezek a vallásfelekezetek lényegében külföldről importált betegségei a protestantizmus ősi fájának. A legtöbb, "szektákkal" foglalkozó szakemberben fel sem merült az az igény, hogy megvizsgálja ezeknek a szabadegyházi közösségeknek történeti helyét, a magyar egyháztörténettel való belső kontinuitásának kérdését. /1/ Ma az egyháztörténészek körében egyre általánosabb lesz az a vélemény, hogy a magyar protestantizmus történetének utolsó száz esztendejét csak úgy tudjuk megérteni, ha a magyarországi szabadegyházi közösségek történetét feltárjuk a belső kegyességtörténeti helyzet figyelembevételével. Ez a munka a mai napig nem született meg, pedig Makkai Sándor már 1917-ben sürgette a magyarországi "szekták" történetének vizsgálatát. /2/ Nehézi a munkát az is, hogy a magyar történeti protestantizmus kegyességtörténetét sem tárta fel még az egyháztörténeti kutatás. /3/ Ez a dolgozat csak egy fehér foltot próbál megszüntetni. A H.N. Adventista Egyház magyarországi történetének kezdeti periódusát tárja fel.

4. A H.N. Adventista Egyház a világon

A hetedik napot ünneplő Adventista Egyház kialakulásának, világmissziója terjedésének jól feldolgozott története van. /4/ Itt rövid összefoglalásul csak néhány tényt szeretnék ebből megemlíteni. A H.N. Adventista Egyház nem szkizmatikus közösség, vagyis nem valamelyik keresztény egyházból vált ki dogmatikai vagy egyház-szervezeti okokból, nem is "vallásalapító" tevékenység nyomán jött létre, hanem egy interkonfesszionális ébredési mozgalomból nőtt egyházzá. Történeti gyökereit azokban a XVIII. század végi és a XIX. század eleji mozgalmakban találjuk meg, amelyek a Biblia eszkatológikus próféciai alapján Jézus közeli második, valóságos eljövételében reménykedtek. /5/ Így egyházunk kialakulásának teológiai történeti okai, előzményei vannak. Közvetlen történeti előzményei a William Miller (1782-1849) által vezetett, Krisztus visszajövetelét váró ébredési mozgalom, /6/ mely - a Szentírás egyes tételeinek félreértése miatt - csalódással ért véget. Egyházunk a Miller-mozgalom maradékából jött létre 1844-1848 között három csoportból, akik alapos bibliakutató munkával revideálták a Miller-féle mozgalom tévedéseit, és egy szilárd teológiai bázis kialakítására törekedtek. Ezt követte az újonnan született egyház szervezeti rendjének kialakítása, melynek záróeseménye 1863-ban a H.N. Adventista Egyház Generál Konferenciájának megszervezése volt. Az egyház szervezésében jelentős szerepet vállalt E.G. White (1827-1915) /7/, de szerepe közel sem kizárólagos, nem tekinthető úgy, mint aki egyházunkat alapította, még akkor sem, ha útmutatásait az egyház prófétái erejű tanácsként fogadja el. Az egyház hamarosan túl lépett az amerikai kontinensen. Ausztrália után a múlt század 80-90-es éveiben Európában is jelentős bázist épített ki, majd erőteljes missziót folytatott a harmadik világ országaiban is. Jelenleg egyházunknak négymilliónál több felnőtt, aktív tagja van. A föld csaknem valamennyi országában erőteljes missziót folytat. Jelentős egészségügyi intézményekkel, iskolahálózattal rendelkezik,

figyelemreméltó a könyvkiadói tevékenysége. /8/ A többi egyház között egyre megbecsültebb helyet foglal el. /9/

Tárgyunk szempontjából különösen az európai adventista mozgalom történetének felvázolására kell még a fent idézett irodalomból néhány adatot ismertetnünk. Az első európai adventista Michael Czechowsky (1818-1876) római katolikus lelkész volt, aki 1857-ben Amerikában csatlakozott a H.N. Adventista Egyházhoz és Észak-Olaszországban, Svájcban folytatott missziót, majd L'Evangile Eternal címen folyóiratot adott ki. /10/ Az ő munkája nyomán létrejött kis csoport gondozására az egyház Generál Konferenciája először 1870. szeptemberében Jakob Erzbergert, majd J.N. Andrewst küldte, aki 1874. október 16-án érkezett állomáshelyére. 1877-ben Mattesen működése nyomán a skandináv országokban is tért hódított az egyház. 1882-ben Dániában alakult az első szervezett európai egyháztestület, amit még ugyanebben az évben a svéd egyesülés követett. A német misszió megalapozása az 1880-as években történt. 1885-ben alapították a hamburgi adventista kiadóhivatalt, 1899-ben a friedensau iakolát. A munkában különösen L.R.Conradi bekapcsolódása hozott új lendületet. Az oroszországi németek között 1886-ban indult a misszió. Angliában viszont 1878-ban J.N.Loughborough kezdett úttörő munkát. Az európai egyház 1876-ban Bazelben építette ki missziójának központját. Ebben J.N.Andrews munkálkodott nagy buzgalommal, aki 1874-1883-ig dolgozott Európában. Sokat lendített az európai misszió E.C.White 1884-1885-ös európai látogatása és L.R.Conradi aktív munkája Németországban. /11/

2. Atyáink próféciákba vetett hite Magyarországon

Ha egyházunk magyarországi történetének előzményeiről, az adventista misszió kialakulásának történetéről kell számot adnunk, akkor inkább a további kutatások irányát tudjuk megjelölni, mint eredményekről számot adni. Nemcsak a magyar protestantizmus kegyesség-

története, hanem a magyar teológia-történet is fehér folt az egyháztörténeti kutatás számára. Feltárássra várnak hazánk egyháztörténetének azok a mozzanatai, amelyekben a Krisztus második eljövételével kapcsolatos tanítás radikális tudomásulvétele megmutatkozik. Természetesen ezeknek a nézeteknek kritikai értékelésére volna itt első helyen szükség. A ránk maradt és epizódszerűen ismert híradások nagyrészt elfogultak, polemikus élűek. Ezért értékelés helyett inkább csak a feladatok számbavétele a dolgunk. Jobban kellene ismernünk a késői középkor népies apokaliptikáját, ami többek között a Dózsa-féle parasztforradalom ideológiáját is színezte. /12/ Szélesebb perspektívából, hatásainak figyelembevételével kellene vizsgálnunk a magyarországi anabaptisták történetét, /13/ Karácsonyi György debreceni "szent hadát". /14/ Károli Gáspár "Két könyv"-ének /15/ tanítása is mérlegelendő lenne abból a szempontból, hogy mennyire mutatkozik meg benne a kor tudatos odafordulása a Szentírás apokaliptikus próféciáihoz. A XVII. század sem szűkölködik ezen a téren megvizsgálandó mozzanatokban /16/. Ezek közül a Pozsonyban kivégzett Drabik Mátyás (1588-1671) /17/ esete az ismertebbek közé tartozik, mivel Comenius is nagyra értékelte munkásságát, de tanításainak kritikai, bibliai értékelése még mindig nem történt meg. Klesch Dániel (1619-1697), soproni tanár, szepesváraljai esperes németországi száműzetésében kifejtett nézeteinek vizsgálata is várat magára. Klesch a Jelenések könyve magyarázatának alapján közelre, 1700-ra várta Jézus visszajövetelét /18/. A népies színezetű apokaliptika - melyben a bibliai és a Bibliától idegen pogány elemek keverednek - tovább él ebben a században is. Elég itt csak a főként római katolikus körökben népszerű "pokoljárások" irodalmára gondolni /19/. A pogány és bibliai elemek keveredésére jól utal az a csoda-hal história, amelyről Alvinczi Péter emlékezik meg egyik levelében. A különleges tünemény magyarázata során sűrűn hivatkoztak a megkérdezett tudósok Dániel- és a Jelenések könyvére, s ezek alapján Jézus visszajövetelének idejére is /20/. De a puritánok teológiájában is jelentős szerepe volt a bibliai próféciák magya-

rázatának. Erre csak egy példát említek, a Jelenések könyvéből származó Babilon fogalmat, melyben - angol minta nyomán - a puritán szemével szemben álló reakciós politikai erők szövetségét látták. Apáczai Csere Jánosnak és társainak éppen az a várákozása, hogy ez a szövetség-rendszer - ismét bibliai prófétai analógiák alapján - hamarosan összeomlik. /21/

A XVIII. században is több jelenségre kell felfigyelnünk. Elég itt Dániel István (1684-1774) Vitringa nyomán készült Apokalipszis kommentárjára utalni /22/, vagy Bányai István (1711-1767) 1742-ben készült disszertációjára, melyben Dániel 2:32 és 7:4 értelmezését adja./23/ De a kor egyik neves teológusa, Szathmári Paksi Mihály (1681-1744) is írt egy Dániel könyvével foglalkozó disszertációt, amelyben nem a tipologizáló magyarázatnak hódol, hanem Dániel 2:33. 7:7-8. 8:8-9 alapján többnyire történeti fejtegetéseket ad./24/ Ebben a században sem halt el a népies apokaliptikus várákozás./25/ Ezek között Gombkötő András mozgalmának vizsgálata, valamint a protestáns népi látomásirodalom feltárása mutatkozik figyelemre méltónak. /26/

A XIX. században Jézus visszajövetelének hite különösen a bibliai népi kegyességben és a belmissziói mozgalmak hullámaiban jelentkezik. Szélsőséges példája ennek Perkins ausztráliai lelkész nézete, kinek tanulmányát Czelder Márton (1833-1889) is közzétette a Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő című folyóiratában. Perkins szerint Dániel 2300 prófétai napról, azaz ugyanannyi évről jövendöl. Kiindulópontul Xerxész Görögország elleni háborúit, tehát Kr.e. 480-at veszi. Ha ehhez 2300 esztendő adunk, Kr.u. 1820-hoz érke-zünk; ez a török birodalom rohamos hanyatlásának kezdete. 1820-hoz 70 esztendő adva - szerinte - megkapjuk Krisztus visszajövetelének időpontját, 1890-et. /27/ De nemcsak különleges esetekre kell itt gondolnunk. Krisztus visszajöveteléről a különböző protestáns egyházak Bibliához hűséges lelkészei is prédikáltak, ébren tartva az

evangéliumi reménységet. Érdemes ezzel kapcsolatban idézni Id. Horváth Károly mezőtúri presbiter visszaemlékezését. /28/ "Tizenhat éves koromban, 1882. december havában advent harmadik vasárnapján, amikor egy Szendi nevű segédlelkész szolgált, az utolsó ítéletről szólott és tartott igen komoly tanítást. Ő már jobban evangéliumi lelkű volt, mint az öreg papok, akik húsvétkor a sírokon kinyíló virágokban hirdették a feltámadást... a komoly tanítás lényege ez volt: most advent van, várni kell az Úr Jézust. De most nem kegyellemmel, hanem mint ítélobíró fog eljönni, megjelenni. Biztosan jönni fog, akár hiszed akár nem." Utolsó akkordja beszédének ez volt: "elő kell állnunk ítéletre nekünk is, nekem is. Ott kell állanom előttetek, s akkor számolnom kell arról, miként hirdettem nektek az Úr Ígését. Akkor mondani fogom, hogy 1882. év adventi 3. vasárnapján erősen figyelmeztettek benneteket bűneitekre. Térjetek meg! Lesz ítélet. Vajha ne vádló tanú lennétek, de igazságot, kegyelmet nyerhetnétek!"

A dánieli próféciák magyarázata a római katolikus teológusokat is foglalkoztatta. Ezeknek az állításoknak összegezése is érdekes feladatnak ígérkezik. /29/ A népies "váradalmakat" ebben a században sem lehet figyelmen kívül hagyni. Itt is - mint a korábbi századokban - ezekben a váradalmakban sok a Bibliától idegen elem, de bennük megnyilvánul az az alapreménység, hogy Jézus hamarosan visszajön. /30/ Ezeknek egyik összefoglalója a Csokonai jóslat, /31/ melynek egyes állításai a népies hiedelmek körében máig élnek. Érdemes vihart váltott ki a hírlapok hasábjain Falb Rudolf világvége jóslata is /32/, és még az első világháború alatt is elhangzanak ilyen népies jóslatok. /33/ Egyháztörténetileg hibás volna ezeket a hiedelmeket "adventistának" nevezni, vagy azonosítani az Adventista Egyházal - mint ahogy erre már nem egy példa volt. Mégis kegyességtörténetileg figyelemreméltók ezek a hiedelmek. Megmutatkozik bennük a széles népi rétegek affinitása a Szentírás jellegzetes eszkatológiája iránt. Annak a tudatosítása is szükséges, hogy a

magyar teológiai és vallásos irodalom próféciamagyarázataiban is van egy "adventista" vonulat, amelynek feltárása időszerű feladatunk.

De ezeknek a mozgalmaknak, irányzatoknak ismertetése még nem tárja fel a magyarországi H.N.Adventista Egyház kialakulásának teljes hátterét. Az adventista misszió megjelenése Magyarországon része annak a nagy protestáns egyháztörténeti folyamatnak, melynek során hazánkban kibontakozott egy jellegzetes evangéliumi kegyesség. Ennek a folyamatnak állomásai az egyházakon belül jelentkező belmissziói mozgalmak és a különböző magyarországi szabadegyházak kialakulása. Ezek a jelentős tömegbázissal rendelkező erők kegyességtörténetileg közös szintet képviselnek. Történeti gyökereik visszanyúlnak - mint ahogy erre már Makkai László is utalt /34/ - egészen a puritanizmusig. Ezek az irányzatok közös harcot folytattak a mindjobban tért hódító üres vulgáris teológiai racionalizmussal. Ezért hamar egymásra találtak ezek a mozgalmak. A múlt század második felében és századunk elején induló szabadegyházi mozgalmak éppen ezért tudtak jó, testvéri kapcsolatokat építeni a protestáns belmissziói mozgalmakkal. /35/ Erre az Adventista Egyház magyarországi történetének kezdeti periódusában is találunk példát. A közös kegyességi színre utal az is, hogy az egyházon belül szektássággal, nazarenizmussal, baptistasággal vagy akár adventistasággal vádolták azokat, akik a következetes belmisszió hívei voltak. /36/ Az adventista misszió szerves kapcsolatban van ezzel a kegyességi képlettel és ennek népi bázisával, az alföldi protestáns parasztekklézsiákkal. /37/ Ezt a kortársak is észrevették. Szeberényi Lajos Zsigmond (1859-1941) békéscsabai lelkész már 1897-ben a baptisták után következő adventista veszélyről beszélt és a baptisták konkurrensainak tartja az adventistákat. /38/

3. A protestáns kisegyházak népi vallásossága

"A magyar néprajzi kutatás hosszú időközön keresztül alig méltatta szorgosabb figyelmére a magyar népi műveltség és a keresztény vallás, meg a belőle sarjadó kultúra bensőséges kapcsolatát. Erejének javát a magyarság autochton, vagy annak vélt javainak megismerésére fordította. Pedig a kereszténységben élt majd ezer esztendő nyilván nem szállhatott el hatástalanul a magyar nép feje fölött. Nemzeti-, népi egyéniségünket a keresztény életalakítás általában nem csonkította meg, hanem éppen ellenkezőleg: a magyar népkultúra kiteljesedését segítette elő." /39/ - Bálint Sándornak ez az értő és mégis mindmáig meg nem értett megállapítása nemcsak a magyar kereszténység fájának legősibb hajtására, a római katolikus egyházra vonatkozik, hanem a tudományos figyelemre alig méltatott - a korábban szektaként számon tartott - protestáns kisegyházak közösségeire is. Szerte az országban falun és városon beszélnek az emberek "hivők"-ről, ezt a kifejezést a protestáns kisegyházak tagjainak összefoglaló neveként használják. A hívő gyülekezeteknek szigorú erkölcsisége, puritán életvitele is közismert. Így hát a magyarság néprajzának, vallásos életének áttekintése nem nélkülözheti azoknak a népi közösségeknek a feltárását, megismertetését. Ugyanakkor ez az egyszerű tapasztalati tény arról is meggyőz, hogy a kis közösségeknek a léte nem kuriózum, nem érdekes adalék, hanem jelenlétük az egész magyar társadalomban kimutatható. Több mint száz esztendővel ezelőtt már felfigyelt rá Eötvös Károly, amikor személyes értesülései, nyomozódásai alapján riportsorozatot írt a legrégebbi magyarországi protestáns kis közösségnek, a nazarénusoknak az életéről: "...félhívok mindenkit, aki olvassa e sorokat, s lelkesül a történeti igazság teljességéért, s akit e titkos felekezet támadásainak részletei érdekelnek: vegye föl az általam elejtett fonalat, kövesse az általam megjelölt nyomokat, s legyen munkás abban, hogy a nazarénusok történetét levezethessük napjainkig. Egy kis darab ez a mivelődés egyetemes történetéből; egy kis mutató a magyar népszellem erőkiérleteiből. Megérdemli a nemesen gondolkozók fáradozását." /40/

Ezeknek a kis egyházaknak a társadalomtörténeti jelentőségét, a magyar népi valóságban elfoglalt helyzetét nyomatékosan teszi az is, hogy szépirodalmunk népies műalkotásaiban éppúgy megjelennek, mint az 1930-as években felvirágzó szociológiai irodalomban, Justh Zsigmond, Tömörkény István, Móricz Zsigmond, Kodolányi János, Szabó Dezső, Tamási Áron és Illyés Gyula mind-mind írnak róluk. Féja Géza például - mivel a nazarénus gyülekezetekben igaz, tiszta, demokratikus és biblikus alapokon nyugvó erkölcsöket talált - ezt írta: "az újabb időben a magyar tudat a nazarénus mozgalommal kapcsolatban szólt hozzánk." /41/

A szabadegyházi mozgalmak hívei nem tömegekkel, hanem tagjaik életvitelével színezték a magyar valóságot. Ma mintegy 35-40 000 aktív, felnőtt szabadegyházi hívő él Magyarországon, és a gyermekekre, valamint a nem egyháztag családtagokra gyakorolt aktív hatásuk alapján ez a szám mintegy 100 000-re kerekíthető. Ez az ország lakosságának mindössze 1 %-át érinti közvetlenül, de hatásuk éppen életvitelük miatt ennek sokszorososa. Talán nem tévedünk, ha bennük látjuk a mai magyar társadalom legaktívabb vallásos rétegét, akiknek nemcsak vallásos szokásait, hanem szinte egész életvitelét motiválja a hit. Mivel a protestáns kisegyházakba nem lehet beleszületni - hiszen ezekhez mindenki meggyőződése alapján, felnőtt korban csatlakozik -, így ezeknek a kisegyházaknak létérdeke, hogy aktív missziót folytassanak. Arra, hogy milyen jelentős a kisegyházak társadalomformáló ereje, jó példa Kardos László bakonycsérnyei vizsgálata is. /42/

A protestáns kisegyházak története, sorsa, közjogi helyzetének alakulása alig több mint száz esztendőre nyúlik vissza. Ezeknek a vallásközösségeknek a létét korábban történetietlennek, a protestantizmus külföldről behurcolt betegségeinek és a magyar nép lelkétől idegen vallásos formának tartották. Amikor azonban megindult a külföldi missziók hatására kialakult közösségek vizsgálata, kiderült,

hogy a szabadegyházi közösségek mai vallásosságának nagyon sok történelmi gyökere van a magyar protestantizmuson belül. Ennek nyomkísérését az nehezíti, hogy a magyar protestáns kegyesség történetéről még nagyon keveset tudunk, jóllehet ennek kutatását Révész Imre már 1924-ben szorgalmazza, de a magyar egyháztörténetnek ez az ága még ma is nagyrészt feltáratlan terület. /43/

Az a fajta népi kegyesség, amelynek a mai protestáns kisegyházak letéteményesei, egészen a középkorvégi laikus mozgalmakig visszavezethető, amely a reformáció századában is tovább élt, de igazi kibontakozása csak a puritanizmus idején következett be. Sajnos még mindig keveset tudunk a Biblia olvasásáról és annak életformáló hatásáról. "Az eddig előkerült adatok... arra is rávilágítanak, hogy sohasem volt elég Biblia, hiszen ha lett volna, nem sürgetik annyira újabb, meg újabb kiadását, s egy beregi nemes nem ad szép darab földet egy váradai Bibliáért, s nem hadakozik Teleki Mihály anyjával az apja Bibliájáért. A nép a gyülekezeti istentiszteleteken ismerte meg a szent könyvet, a hétköznap reggeli istentiszteleteken hosszabb részeket is felolvastak belőle. A szatmári egyházmegyében a XVIII. század folyamán többször előfordult, hogy a prédikátort azért nem marasztották, mert nem olvasott reggelenként a Bibliából. Az Ige, különösen ennek epikus részei és jövendölései mélyen megragadták a hallgatók figyelmét, hogy milyen mélyen, arra Veres Miklós írástudatlan királydaróci kisnemes esete a példa: a Mózes II. könyve 23. fejezetéből, amelyben előfordul ez a jövendölés is: 'Darazsak is bocsájtok el előtted és kiűzi előled a Khivveust, Kananeust és Khitteust...' szines és vakmerő népi váradalmat formált." /44/

A puritanizmus a XVII. század végén válságba jutott és eszméit nem tudta valóra váltani, de mint a népi kegyesség alakítója tovább élt. A XVII. század népszerű kegyességi iratai a XVIII. század folyamán népkönyvekké lettek és számtalan kiadást értek meg. A debreceni nyomda számadásaiból megállapítható, hogy nem volt ritka a 20-30

kiadás sem. Az egyes kiadások felkutatása ma nehéz feladat, mert rendszerint az utolsó példányig elfogytak és a családok ronggyá olvasták őket, nem kerültek könyvtárakba. /45/ Medgyesi Pál: "Praxis Pietatis" és "Lelki ábécé" című könyve, Köleséri Sámuel "Józsue szent maga-eltökélése" című műve olyan volt, amelyben a keret és a minta is adott volt a házi istentiszteletek megtartásához. A Praxis Pietatis használatáról Eszéki T. István gróf Rédei Ferenc felett 1668-ban elmondott temetési prédikációjában így írja le a puritán gyökerű házi istentiszteletet: "Magányosan egy s másfél órát is szent kegyes elmélkedésekkel, könyörgésekkel véghez vivén, udvara népe közé kijött, s közönségesen végzett zsoltáréneklés után imádkozott, Bibliát olvasott és ama minden keresztyén ember házában lenni kellő Praxis Pietatis nevű könyvet maga száz szakaszokban elosztván, minden nap olvasta nagy szorgalmatossággal. A Szent Bibliát a maga szemével tizenöt-ször olvasta által. Amikor Isten a nyavalyának súlya miatt magának azt nem engedte, hogy a maga szemével olvashatná a Szent Bibliát, másokkal is azt szüntelenül olvastatta, úgy, hogy húsz-huszonöt-ször is a maga fülei hallására másokkal olvastatta által a Szent Bibliát... Innen vette magának azt a nagy hitet, amellyel minden keserűségében állhatatosan Krisztusa mellett megmaradott". /46/

Az egyszerű emberek között a házi gyülekezetek léte biztosította a Biblia alapos ismeretét. A Biblia tudásának egyik érdekes múlt századi példája Bak Sándor (+1866) kiskunlacházi takácsmester, aki azt kívülről tudta és bármely elkezdett verset folytatni tudott, /47/ de az ország minden táján ismertek olyan bibliás bölcseket, mint Kazinczy Ferenc a jeszebi prédikátort, aki - szerinte - "a Biblia olvasásától formaliter megbolondult". /48/

A megtérés élményét néha érzelmileg felfokozott módon élték át az igére fogékony hívek. Révész Imre egy kéziratos feljegyzés alapján említ egy ilyen esetet. Keresztúri Bálint 1675. március 15-én a

debreceni nagytemplomban Máté evangéliuma 21:43 verse alapján prédikált. "A prédikáció közben egy ember egyszerre csak nagy hangon felkiáltott: 'El kell vesznetek, ha meg nem tértek.' Nagy nehezen tudták elhallgattatni, s nincs róla értesülésünk, milyen folytatása volt a dolognak." /49/

Különösen a váradai magyarázatos Biblia állt nagy becsben, amelyben a Károli-féle szöveget a puritán Köleséri Sámuel javította át. Ő fűzött hozzájuk okos, rövid magyarázó jegyzeteket. /50/

Ezekén a téli estéken meg vasárnaponként a Szenczi Molnár zsoltárait éneklő, a váradai Bibliát forgató, a régi puritán könyveket közösen olvasó protestáns parasztok az egyház hivatalos istentiszteleti élete mellett egy jól körülhatárolható puritán gyökerű kegyességi formát éltek. Ez a múlt század közepe előtt csak szélsőséges esetekben vezetett az egyházon belüli kisebb-nagyobb konfliktusokhoz. Ilyen volt Gombkötő András mozgalma, vagy a tiszadobi szekta is, amelynek az volt a meggyőződése, hogy a Szentlélek teljesen birtokba veszi az embert. "Valahol itt az ember vagyon, ott vagyon a Szent Lélek és akármit cselekedgyen az ember, mindent a Szent Lélek indításából cselekszik." 1741-ben Porkoláb István szabolcsi kisnemes gyűjtött egy közösséget maga köré, melynek tagjai között egy cigány is volt. Elhatározta, hogy "vasárnap nem kíván hivalkodni". A templomi istentisztelet után újból elővette a Szent Írást és a Praxis Pietatist, közösen imádkoztak és különösen Szenczi Molnár zsoltárainak tulajdonítottak nagy jelentőséget. Hittek abban, hogy "Szent Dávid sóltárinak éneklésekkel ember a jövődöket megtudja", mindeneiket, "az mit következendők". Porkoláb a vármegye székén ezt vallotta céljáról: "másokat nem egyébre, hanem isteni igaz tisztelésre intettem, káromkodásról s henyélésrül dorgáltam, nem hogy hozám járjonak, hanem magikban is Istent félvén, mindenütt tisztelnek". /51/

Bizonyára nem elszigetelt jelenség volt a hajdúhadházi "Szent Asszonyok Társasága" sem, mely 1827-ben alakult oly módon, hogy 30-40 asszony külön gyülekezetet szervezett "azt hívén, hogy az Isten 5-reájuk a Szent Lelket kitöltötte". "Vasárnaponként egybe szoktak gyűlni, hol egyik hol másik házánál, ott énekelnek, imádkoznak és amint mondják a Szent Lélek ihletéséből a Szent Írást magyarázzák, olvasnak egyéb kegyességre serkentő nyomtatott könyveket is, és a mennyei Jelenéseknek a Hunyadi Ferenc úr neve alatt írásban lévő magyarázatját, valamint a Mennyből jött levelet, melyet Isten igazgatásából iratottnak hisznek, és az ő társaságoknak számát többről többre szaporítani igyekeznek."

A presbiterium megtiltotta a házi összejövetelt, hogy "az ekklésiában szakadást és zűrszavart ne csináljanak", de a tilalom nem lehetett nagyon hatékony, mivel hamarosan a Szent Emberek Társasága is megalakult, akik szintén hasonló módon szerveztek házi istentiszteletet, melyekre "még éjelenként is bé szoktak járni". A presbiterium csak azért figyelt fel rájuk, mert az egyik temetésen - megzavarva a kántor hivatalos búcsúztatóját - külön búcsúztató verset is mondott egy Pap Bálint nevű atyafi. /52/

A múlt század közepén az ilyen típusú paraszteccelesiolák hálózta be az egész Alföldet. Istentiszteleteiken "a templomba járó buzgóbb, jámborabb, istenszeretőbb emberek és asszonyok vettek részt, kivált az esti órákban. Itt isteni megbízatással, Szentlélek sugallatával bíró egyének magyarázták az általuk felvett bibliai részeket, vagy pedig elemezték a templomi prédikáció anyagát. Az ilyen gyülekezetekben az imádság, éneklés, prédikáció a templomi szolgálat rendje szerint folyt le" - írja Kirner A. Bertalan, aki kortársa és szemtanija volt a gyülekezeteknek. /53/ Hasonló híradást hallunk Dr. Kiss Ferenctől is. /54/ A paraszteccelesiolákat látogató hívek voltak a vándor bibliárusok vásárlói /55/, ők adták ki ponyván a régi puritán könyveket. /56/ Tömegeikre Sommerville magyarországi

evangélizációs körútjának hihetetlenül nagy sikeréből következett-
hetünk. /57/ A hivatalos egyház egyre nagyobb értetlenséggel fo-
gadta a paraszteccelesiolákat. Az egyre jobban kibontakozódó libe-
rális, racionalista teológiával egyre nehezebben lehetett össze-
egyeztetni ezeknek a kis közösségeknek a hitét. Jellemző példaként
hadd idézzük egy magát meg nem nevező falusi pap véleményét 1896-
ból: "micsoda haszna van abból az én egyháznak, ha a falu csiz-
madiája, szűcsmeistere, kertésze (tekintet nélkül arra, hogy kálvi-
nista-e vagy sem!) maga köré gyűjt egy csomó embert, kezébe veszi
a Bibliát és kezdi magyarázni? S midőn azt elvégzi, szépen leborul-
nak és imádkozik nekik? Vagy épül-e abból az én hivem, ha Albu Pé-
ter pékmester uram lejön a szomszéd mezővárosból és énekeltetni amaz
éneket, melyeket az énekeskönyvben hiába keresek?" /58/

A hivatalos egyháztól elidegenülő ecclesiolák hiveiből toborzódtak
a protestáns kisegyházak tagjai, melyeknek a külföldi testvéregy-
házaiktól eltérő kegyessége, életformája sok ponton az ecclesiolák
kegyességi gyakorlatára vezethetők vissza.

A paraszteccelesiolák válsága, konfliktusa a hivatalos egyházzal és
a protestáns kisegyházak megjelenése hazánkban párhuzamos folyamat.
A legrégebbi protestáns kisegyház a nazarénus felekezet, amelynek
indulását költői erővel és mégis történeti hitelességgel örökítette
meg Eötvös Károly riportkönyve. /59/ A vallásfelekezetet S.H. Fröh-
lich (1803-1857) svájci református lelkész alapította. Magyarorszá-
ra először Denkel János, Kropacsik János és iparoslegény társaik
hozták. Ők ismertették meg az új tant Hencsei Lajossal (1818-1844),
aki az új felekezet első nagy alakja. A mozgalom csak a szabadság-
harc bukása után virágzik ki, amikor Kalmár István ér el jelentő-
sebb missziói sikereket a Bácskában, majd az általa megtérítettek
szerte az Alföldön. Az ő érdeme, hogy a nazarénus hittedjesztés
kapcsolatba került az alföldi protestáns paraszteccelesiolák által
érintett bibliás tömegekkel. Ez alapozza meg a nazarénus miszió
gyors terjedését az 1870-es években.

A másik jelentős kisegyházi misszió a baptistáké, amelyet szintén vándor iparosok - Rottmayer János (1818-1901) és társai - hoztak 1846-ban Pest-Budára. A missziót Meyer Henrik (1842-1919) folytatta 1872-ben Budapesten. /60/ A baptista felekezet akkor kezdi meg rohamos hódítását, amikor Novák Antal közvetítésével /61/ a nagyszalontai gyülekezet kialakulása után kapcsolatot talál az alföldi paraszteccelesiakkal. Ezek az egyháztól egyre jobban elidegenedő csoportok lettek, a baptista és a nazarénus misszió fő bázisává egészen az első világháborúig. /62/

A baptista misszió legeredményesebb munkásai - élükön Kornya Mihállyal /63/ -, akik méltán viselték a paraszta-postol vagy parasztproféta nevet, a mezőgazdaság kapitalista átrétegződése viharos társadalmi folyamatának háttérén prédikálták az új hitet és építettek új gyülekezeti közösséget. Jellemző adat a folyamat méretére, hogy Kornya egymaga mintegy 11 000 embert keresztelt meg felnőttkorban. Működési területét főként az Alföld déli része képezte. A nagy eredmény azon alapult, hogy miközben a paraszteccelesiak mindjobban elidegenültek a történelmi egyházaktól, a kis egyházak missziói teljes sorsközösséget vállaltak a proletarizálódó kétkézi munkásokkal. Ezt igazolják a Kornyáról feljegyzett történetek is.

Lényegében - ha kisebb arányokban is - ezzel párhuzamos folyamat zajlott a viharsarki evangélikus pietista ecclesiákban, ahol szintén megtaláljuk a régi pietista könyvek olvasásának a gyakorlatát a megfelelő nemzetiségi színekkel módosult formában. Ezeknek a folyamatoknak társadalmi mozgatóerőt jelzi az is, hogy sok helyen az agrárszocialista mozgalmakkal párhuzamosan jelennek meg a protestáns kisegyházak missziói. Van amikor a szektából vezet út az agrárszocialista mozgalomba, van amikor az agrárszocializmus kudarcaiban csalódott ember keres menedéket a szektában. A folyamatot sokoldalúan feltárták a népi írók szociográfiái. /64/

A társadalmi kérdések előtérbe kerülését jelzik a századforduló éveiben jelentkező tolsztojánus mozgalmak is. /65/ Ezeknek az eszméknek magyarországi apostola Schmitt Jenő Henrik, Tolsztoj magyar követője, a szellemvallás hirdetője. Jelentős bázisa volt a mozgalomnak a balmazújvárosi "Testvéri Közösség", /66/ és az ibrányi szekta, /67/ amelyek a vagyonközösség megteremtésének gondolatával is foglalkoztak. De ennek az eszmének a hatása sokkal mélyebb gyökerű volt. Állításukat igazolja a magyar nazarénusoknak egy Kanadában került csoportja, mely a kanadai Washington mellett 1928-tól Bagó Sándor, Kurucz Nándor és Kubacsek Gyula vezetésével egy vallásos vagyonközösséget hozott létre. /68/ Kardos László bakonycserenyi kutatásai közben meg találkozott "Hajas" Szente Mihállyal (+1965) az utolsó magyar parasztnosztikussal. /69/

A metodisták a századforduló éveiben (1898 Pozsony, 1898 Bácska) hazánk német ajkú pietistái között kezdték meg, a belmissziót főként antialkoholista programmal. Csak 1907-től folyt Budapesten magyarul is az istentisztelet. /70/ Az első világháború után a nyíregyházi evangélikus gyökerű pietista ecclesiola csatlakozása lendítette fel missziójukat. /71/ A Metodista Egyház német jellege még a mai napig is kimutatható. Ugyancsak német és szabadegyházi háttérű volt az Élő Isten Gyülekezete (ma Isten Egyháza) missziójának az indulása, amelyet népies néven lábmosóknak is neveztek. Alapítója Bechtold Jakab német anyanyelvű házaló kereskedő, aki a baptista gyülekezetből vált ki. Az 1920-as évek elején a térítő munka jelentős sikereket ért el az országban, de gyülekezeteik legnagyobb része az induló pünkösti mozgalomba olvadt be. /72/

Az első világháború a protestáns kiségyházak életében is cezúrát jelentett. Erre az időre már a protestáns parasztecclesiolák és a népies pietista körök is felmorzsolódtak, valamint a meginduló belmisszió nagyrészt azokat a munkamódszereket kezdte alkalmazni és azt a puritán erkölcsiséget próbálta népszerűsíteni, amely a szabadegyházi közösségeket jellemezte. A protestáns belmisszió viszont

22

nem találta meg az utat a nép szélesebb tömegeihez, hanem egyetek kuszá szövevényében aprózta el erejét. Nem hozott radikális reformot, és nem adott megoldást még azokban a kérdésekben sem, amelyek érdekében létrehozták.

Jegyzetek

- 1.) Szigeti Jenő: "Megemlékezél az útról..." Bp. 1981. 13-32.
- 2.) Makkai Sándor: A szekták keletkezésének oka, Kolozsvár, 1917.
- 3.) A kegyességtörténetről: Révész Imre: Régi magyar imádkozók és imádságaik. Prot. Szle. 1924. 75-ek.
- 4.) N. Ellsworth Olsen: A History of the Origin and Progress of the SDA. Washington, 1926. Review and Herald.
Arthur W. Spalding: Origin and History of Seventh-day Adventists Review and Herald Publishing Ass. Washington Dc. I-IV. kötet 1961-62.
R.W. Schwarz: Light Bearers to the Remnant. Pacific Press Publishing Ass. Mountain View 1979. Magyarul: Erdélyi László: Egyetemes adventtörténet Bp. 1985., A Hetednap Adventisták Felkészésének története Bp. 1938.
- 5.) Le Roy Edwin Froom: The Profetic Faith of our Paters. Washington I. 1960. II. 1948. III. 1946. IV. 1954. Review and Herald
- 6.) A 4. alatt felsoroltakon kívül E.G. White: Nagy Küzdelem Bp. 1985.
- 7.) Jól összefoglalja többféle forrásból való életrajzát: "Leiki ajándékok kincsesára" San Bernardino (Calif) 1960. Kiadja: Voice of Prophecy Magyar Osztálya. Országos Széchenyi Könyvtár OD. 24. 186. szám alatt.
- 8.) A legfrissebb adatok megtalálhatók: Yearbook 1985. (Washington 1985) - Színesebb formában: Bill Oliphant: SDA Today. Southern Publishing Ass. (1966)
- 9.) Lucas Fischer: Die Bedeutung der Gespräche Zwischen der Ökumenischen Rat der Kirchen und den Siebenten-Tages-Adventisten

- Deutsches Pfarerbalatt No. 15/10.1970. - The Ecumenical Review XIX. No.1. 1967. - Újabb hírek: Evangélikus Élet, 1972. jún. 23. - Lelkész-tájékoztató - 1973. 74-86.
- 10.) Adventecho 1966. nov-dec. - J.Frei; Czechowsky: Biographische Notizen aus dem Leben eines Pioniers, Adventecho 1972. ápr-tól - Michael Belina Czechowsky 1818-1876. Varsó -1979.
- 11.) Die Geschichte der Adventbewegung. Hamburg (1950) - Ebben H.Busch: Anfänge und Entwicklung des Werker in Europa J.N.Loughborough: Entstehung und Firschrift der Siebenten Tag Adventisten, Hamburg 1897. - L.R.Conradi: Előrehaladás minden akadály ellenére, Arató 1906. 17-21.
- 12.) Bellér Béla: "Ne gondoljatok a szent háborúval..." A Dózsa parasztháború vallásos ideológiájáról, Világosság 1965. 2./70-77., Szücs Jenő: Dózsa parasztháborújának ideológiája, Valóság 1972. 11./12-39.
- 13.) Krisztinkovich Béla: Az anabaptista gyülekezetek írott hagyományairól. M.Könyvszemle 1969. 373-376. - Katona Imre: Szemelvények a Batthyány-levéltár anabaptista emlékeiből. 1-2. Vasi Szle. 1969. 3. és 4. szám. - A régebbi kutatások összefoglalása: Hergecz Irén: Az anabaptisták története Magyarországon. A Budapesti Tudomány Egyetem Disszertációi 1922/23. 91. szám.
- 14.) Révész Imre: Debrecen lelki válsága Bp. 1936. - Kathona Géza: Karácsony György "szent hada" 1569-1570. Egyháztörténet 1958. 265-280.
- 15.) Harsányi András: A "Két könyv", Károli Emlékkönyv, Debrecen 1940. - Kathona Géza: Károli Gáspár történelmi világképe Debrecen 1943.
- 16.) Kvacsa János: A XVII. századbeli chiliazmus történetéhez Prot.Szle. 1890.
- 17.) Kvacsa János: Egy álpróféta a XVII. században. Századok 1889. stb.
- 18.) Életrajza: Zoványi Jenő: Theológiai Ismeretek Tára 1898.II. 270., Szinnyi J.: Magyar írók VI. 533-kk. (irod.)

- 19.) Szécsi János rettenetes dolga. ItK 1915. 439-444., Piátfalvi György (Pokolbeli látomás) Régi Magyar Költők Tára XVII/4. 138-152. és 569-kk. - Posonyi Erzsébet: A Tar Lőrinc monda, Magyarságtudomány 1942. 26-54. stb.
- 20.) Ráth Vég István: Magyar kuriózumok, 1955/69.
- 21.) Makkai László: A magyar puritánusok harca a feudalizmus ellen Bp. 1952. 129-155. stb.
- 22.) Commentarius in apocalypsim S. Joannis - Zoványi: im. I.254. Zoványi Jenő: Magyar coccejanusok a XVIII. században, Kisebbségi Dolgozatok 1910. 153-kk., - vö. Vitrinta: Anacrosis apocalypseos Joannis apostoli 1705.
- 23.) Zoványi: TIT. I. 92. - Dissertatio prima ad vaticiana Danielis de capte aureo statuae et prima bestia, Franeker 1742.
- 24.) Zoványi: TIT. II. 253. - Dissertatio quinta ad vaticine Danielis e posteriora parte regi quarti, Franeker 1744.
- 25.) Gál József kecskeméti gulyás látása 1740. - Scholtz György gombkötőlegény próféciája 1751. - Molnár Ambrus - Szigeti Jenő: Református népi látomásirodalom a XVIII. században Bp. 1984. (irod.)
- 26.) Révész Imre: Egy fejezet a magyar református ébredés történetéből, Debrecen 1943. 7. (irod.itt)
- 27.) Jövendő események rövid átnézete, Figyelő (Czelder M.) 1883. 232-kk.
- 28.) Horváth Károly, id.: Életem története, Mezőtúr 1951. (Kézirat Achs Károly szívességéből)
- 29.) Huber Lipót: A Messiás megjelenésének ideje Dániel próféta szerint, Bp. 1903.
- 30.) Egy-két hirlapi tudósítás erről: Magyar Hetilap 1869. dec.19. 407., Szegedi Hírek 1864. júl. 23., 1863. dec. 16. stb.
- 31.) Csokonai emlékek (Szerk.: Vargha Balázs) MTA. Bp. 1960. 257-kk. 449-451. (irod. itt)
- 32.) Evangélista, 1897. szept. 1. 9. old. uo. 1898. aug. 15. 190. Tanügy. 1896. dec.15. - vö. Révai Nagy Lexikon VII. 156-kk.

- 33.) Szeretet 1916. 12. 92-93. "Jövendölések"
- 34.) Makkai László: in.
- 35.) Szigeti Jenő: A magyarországi szabadegyházi közösségek keletkezése és a protestáns egyházak. "Megemlékezés az útról" Bp. 1981. 13-31.
- 36.) pl. Kecskeméti Ferenc esete. Az Evangélista 1897. jún. 1. 155. okt. 1. 22. - Veritas: A békési református egyház pusztulása Debreceni Protestáns Lap 1898. jan. 29. 57-58. - Kecskeméti Ferenc: Békés veszedelme DPrL 1898. 6. sz. stb. - vö. Szigeti Jenő: A békési parasztecclesiólák válsága (kézirat)
- 37.) Szigeti Jenő: A Jézushoz vezető út 11. magyar kiadása Theol. Szle. 1970. 252-kk.stb.
- 38.) Evangélikus Egyházi Szemle 1897. márc. 47. old. - uo. 1899. márc. 52. old. - uo. 1900. dec. 192. old. stb.
- 39.) Bálint Sándor: Liturgia és néphagyomány. In. Sacra Hungaria Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből. Kassa 1943. loc.
- 40.) Eötvös Károly: A nazarénusok, Bp. 1904. 20.
- 41.) Féja Géza: Viharsarok 2.kiadás Bp. 1957. 117.
- 42.) Kardos László: Egyház és vallásos élet egy mai faluban. Bp. 1969. 141-224.
- 43.) Révész Imre: Régi magyar imádkozók és imádságaik. Prot. Szle. 1924. 2. 73-kk.
- 44.) Esze Tamás: A magyar református kegyesség múltja. Református Egyház, 1957. aug. 1-15. 178-182.
- 45.) Csohány János: Magyar protestáns egyháztörténet. 1711-1849. Debrecen 1973. 36-37. - uő: A magyar protestáns egyháztörténet 1849-1918. Debrecen 1973. 69.73.
- 46.) Eszéki T. István: Halotti magyar oratio gr. Rhédei Ferenc felett, Sárospatak 1668.
- 47.) Könyves Tóth Kálmán hiradása a Vasárnapi Ujság 1872. évf. 26. sz. - vö. Ráth-Végh István: Magyar kuriózumok. Bp. 1934.
- 48.) Kazinczy Ferenc levelezése XIII.köt. 252. - 1815. okt. 30-i levele Desseffy József grófhoz.

- 49.) Révész Imre: A szatmárnémeti nemzeti zsinat. Bp. 1947. 37.
82.sz. jegyzet
- 50.) Harsányi István: A magyar Biblia. Bp. 1927.
- 51.) Esze Tamás: im. 178. 180.
- 52.) A Hajdúhadházi Református Egyház Presbiteri jegyzőkönyve I.
1807 - 1838.- Molnár Ambrus: Százötven éves a Hajdúvidéki Egy-
házmegye. Református Egyház, 1973. 199-202. - uő: Gyülekezeti
kegyesség a racionalizmusban Hajdúhadházon, RE. 1977. 10.
225-229.
- 53.) Kirner A. Bertalan: Békési baptista kronológia. Békés, 1956.
(Kézirat: Baptista Levéltár tulajdona)
- 54.) Dr. Kiss Ferenc: Magyar parasztproféták. Bp. 1942.
- 55.) Szigeti Jenő: Egy baptista bibliaárus: Novák Antal "Megemlé-
kezzél az útról" Bp. 1981.
- 56.) Szigeti Jenő: Milton Elveszett paradicsoma Magyarországon.
ItK. 1970. 2. 205-213. -uő: Protestáns népi olvasmányok a XIX.
században az Alföldön, Ethn. 1970. 3. 332-341.
- 57.) Révész Imre: Egy fejezet a magyar református ébredés történe-
téből. Debrecen 1943.
- 58.) Protestáns Közlöny, 1896. 245.
- 59.) Eötvös Károly: A nazarénusok. Bp. 1904. - Szigeti Jenő: "Ti
pedig mindnyájan testvérek vagytok", Bp. 1978.
- 60.) Csopják Attila: Képek a magyarországi baptista misszió törté-
netéből. Bp. 1928. - Emléklapok 1972.
- 61.) Szigeti Jenő: "Megemlékezzél az útról". Bp. 1981. 59-68.
- 62.) Csohány János: im. 36-39.
- 63.) Kirner A. Bertalan: Kornya Mihály krónikája. 2. kiv. New York
1965. - Szebeni Olivér: Kornya Mihály. Békehírnök, 1963. ápr. 15.
máj. 1. és 15. - Bányai Jenő: Az erdélyi és az alföldi misszió
kezdeti korszaka. Th. Szle. 1967. 1-2.
- 64.) Kovács Imre: A néma forradalom. Bp. 1937. - Féja Géza: Vihar-
sarok. 2. kiad. Bp. 1957. - Veres Péter: Szárszó. Bp. 1971.
173.

- 65.) Schmitt Jenő Henrik: Felekezetenlküli testvérközösségek a szellemi vallás alapján, Bp. 1899. - uő: Religió azoknak, akikben fiatal a kedély, egyben Jézus egy élete és bevezetés a megismerésbe bárki számára, Bp. 1927. - Kepes Ferenc: Schmitt Jenő Henrik élete és tanítása, Bp. 1918. - Migray József előszava Schmitt J.H: Három előadás c. művéhez, Bp. 1911.
- 66.) Takács Béla: A balmazújvárosi "Testvéri Közösség" története Th.Szle, 1962. 7-8.sz.
- 67.) Hocsai Ede: Az ibrányi szekta, Ibrány, 1953. (kézirat)
Csohány János: A magyar protestáns egyháztörténet, II. 1849-1918. Debrecen, 1973.
- 68.) Szabó László: A Niagarától északra, Bp. 1966. 196.
- 69.) Kardos László: Egyház és vallásos élet egy mai magyar faluban Bp. 1969. 216-224.
- 70.) Funk Márton: A methodizmus Magyarországon in. Kriege Otto: A methodizmus története, Bp. én.
- 71.) Márkus J. András: Isten műve napjainkban. A nyíregyházi methodista gyülekezet huszonöt éves jubileuma, Nyíregyháza, 1935.
- 72.) Dr. Vigh János: Isten Egyháza 50 éve Magyarországon, Bp. 1959. (kézirat)

II. Az adventista misszió elindulásának előzményei

1. M. B. Czechowsky munkája Magyarországon

A rendelkezésünkre álló adatok alapján Michael Belina Czechowsky az első európai adventista misszionárius 1876. február 25-én Bécsben hunyt el 57 éves korában a pszichiátriai klinikán, és az Evangélikus Egyház lelkésze temette el a central friedhofi temetőben. A halotti anyakönyvben a halál okául a végkimerülést tüntették fel. /1/

Czechowsky hosszú ideig az európai adventista misszió nagy ismeretlenje volt. J.N. Loughborough alapvető művében csak egy mondat szerepel Czechowsky svájci munkájáról. /2/

M.B. Czechowsky életének és munkájának feltárását Jacques Frei-nek köszönhetjük /3/, aki szívós szorgalommal nyomozza Czechowsky csaknem az egész Európát behálózó működésének nyomait. Bécsben az 52. Generál Konferencián ötöle jutott birtokunkba három levél, melyet Magyarországról, Pest-Budáról írt. Ezeknek alapján megállapíthatjuk, hogy 1869. január 20-án érkezett Czechowsky Bécs felől Pest-Budára, és több mint egy esztendeig Magyarországon tartózkodott.

Először a három ránk maradt Czechowsky levél szövegét közöljük. Mindháromnak az volt a célja, hogy tájékoztatást adjon munkájáról és ehhez anyagi támogatást kérjen. Mindhárom levél a World's Crisis című amerikai folyóiratban jelent meg, melyet az első napot ünneplő adventisták adtak ki. A három levél szövege a következő: /4/

"Kedves Grant Testvér! - Sok elmélkedés és imádkozás után elhatároztam, hogy megkezdöm szent missziómat Magyarországon a nemes magyarok, valamint a szegény szlávok és lengyelek között, akik iránt nagy rokonszenvet érzek. Január 20-án érkeztem Pestre. Pest és Óbuda

utóán bőven találtam sarat. A gyönyörű Dunát teljesen jég borította, de nagyon kevés hó volt. A lutheránus és kálvinista gyülekezetek lelkészei az Árpádoknak ebben a nagyon érdekes városában elég udvariasan fogadtak, de mindenütt hivatalosan és óvatosan, félve, hogy az új reformáció és drága Megváltónk második eljövételére figyelmeztető üzenetünk komoly hangja valamiképpen zavarni fogja megalapozott gyülekezetüket és hiveiket.

Utazási költségeim a legnagyobb takarékoság ellenére Svájctól Münchenig majd Bécsig nagyon nagyok voltak, és ezért lehetetlen evangélizáló előadásokat tartanom, hacsak nem tudok kifizetni húsz vagy negyven frankot egy teremért; ezért missziómat teljesen csendben kezdem, egyik házról a másikra, kis családi összejöveteleket szervezve itt is ott is a városban, főleg a katolikusok között, akik nagyon elfogulatlanul fogadtak. 38 napja tartó nehéz munkám során a Mindenható Isten gazdagon megáldott, és létrehozhattam öt kis misszióállomást a város körül, egyet Pest szívében és egyet Óbudán. Isten segítségével megtettem, amit csak tudtam, az embereket személyesen látogattam meg, beszélgettem a környék legjobb és legbefolyásosabb magyarjaival.

A m i s s z i ó

Ez a Keleteurópai Magyar Keresztény Misszió Magyarországon nagyon érdekli az egyházakat, és imádkoznunk kell Istenhez, hogy ez a nagy szabadság, amit a magyarok élveznek jelenleg itt a kormány (Comt de Beust) jóvoltából az osztrák uralom alatt az utolsó üzenetnek tiszta evangéliumi hirdetésével is legyen áldott, amely drága a szívünknek. Vajha ez a dicső misszió tenné valóságossá a hajnalcsillagot és a kelő napot (Jel 7:2), hogy világosan feltárulna az emberek előtt a bukott ember lázadó önkényuralma és a menny törvényes uralma.

A z o r s z á g

A magyar királyság, amely hajdan hatalmas és erős volt, most is az osztrák birodalom egyik legnagyobb birtoka, magába foglal 5 000 földrajzi, illetve 110 000 angol négyzetmérföldet. Felső és Alsó Magyarországra oszlik, vagyis a Dunán és Tiszán túlira és a Duna-Tisza melletti körzetekre. Ötvenként megyéje van, melyek függetlenségükben és hatáskörben a svájci kantonokra hasonlítanak. Némelyik megyének nagy területe van: például Bihar megye 4 200 és Pest megye 4 050 angol négyzetmérföldet foglal magába. Vannak olyan körzetek, amelyek mind eddig különleges védettséget, szabadságot és kiváltságot élveztek, mint például Jazygierben és Romániában, valamint Kis-Romániában, a Duna és a Tisza közén. Ezeknek mindig a nádor volt a legfőbb bírója.

Ez a terület - amelyet a lengyel Galiciától majdnem teljesen a fenséges Kárpátok hegylánca vesz körül - olyan, mint egy kert kerítéssel. Több hajózható folyó szeli át, amelyek a Dráva és a nagyszerrű Duna. Ez a terület megtermi mindazt, ami az élethez és a jólét-hez szükséges. Kiváló szarvasmarha fajtái és mindenfajta termékei vannak, a legjobb gabona, bor, arany és ezüst, ásványi só és vas mellett. Éghajlata mérsékelt és nagyon egészséges, különösen Felső Magyarországon. Ez más országok fölé emeli.

N é p e s s é g e

Magyarország népessége vallási megoszlását tekintve: római katolikus 6 000 000, Egyesült Görög Egyház: 1 000 000, evangélikus: 1 000 000, református: 1 000 000, unitárius: 47 000, orosz szakadárrok: 2 000 000, zsidók: 250 000, ateisták és spiritiszták: 1 880 406. Összesen: 13 177 406.

N y e l v e k s z e r i n t:

Magyarok: 4 815 759, szlávok: 1 667 256, németek: 1 279 662, románok: 2 202 542, horvátok: 886 079, ... 828 365, Sh ... 629 868,

rutének: 444 903, lengyelek: 100 050, vendek: 40 864, bulgárok: 12 000, franciák: 6 150, görögök: 5 680, örmények: 3 798, montenegróiak: 2 830, klementinaiak: 1 600, zsidók: 250 000. Összesen: 13 177 406.

A n é p

Szlávok általában szegények, tanulatlanok, de velük született intelligenciájuk van, kedvesek, alázatosak; ellentétben a magyarokkal, akik büszkék és gőgösek, igyekezve mindenekelőtt arra, ami kielégíti a testet és a vért; de nagyon szeretik a tudományokat is, az igazságot és a szabadságot.

Bár a Mindenható Isten elkészítené őket Krisztus szabadságának keresésére és szent evangéliumi igazságának a becsben tartására.

A k e l e t i k é r d é s

A törökországi háború még mindig foglalkoztatja a nagy nyilvánosságot és a háborús nyugtalanságok, letartóztatások arra készítetik azokat, akiknek vagyonuk van, hogy rejtsék el, amennyire csak lehetséges; még a papírpénz is nagyon ritka itt, és sok szenvedést okoz a népnek a rettenetes spekuláció, de ezen nem lehet változtatni, nem élünk Nabukodonozor aranykorszakában, hanem a cserép, a vas korában, és ezért nincs sem aranyunk, sem ezüstünk a piacon. Jakab 5:3-nak szintén be kell teljesednie. Azonban e nagyon súlyos akadályok ellenére is az ötödik és egyetemes birodalomról szóló igazságnak hirdettetnie kell.

Bár Isten segítene kegyeleméből, hogy érdekesebb beszámolót tudnék küldeni keletről, ez az én alázatos imám.

Szerető testvéretek Krisztusban
M.B.Czechowsky

Pest, Magyarország, 1869. március 1.
3. Lammergasse No.6. 12. szoba

Nincs valami anyagi támogatás, amit elküldhetnénk ennek a fáradhatatlan testvérnek és misszionáriusnak, hogy segítsük őt és az ügyet, amit ő visz előre ezen az új és érdekes területen? A sok-sok munka közben várhatja-e a legmelegebb együttérzést és baráti segítséget otthoni testvéreitől? 'Méltó a munkás a bérére' - Szerkesztő "

- . -

"Grant Testvér! - Hosszú, négy hónapig tartó hallgatásom valószínű meglepett téged és kedves amerikai testvéreimet.

De annyira el voltam foglalva a nagy kiterjedésű misszióterületemen végzendő munkával, valamint nehéz kétkezi munkámmal, hogy szinte lehetetlen volt, hogy hosszú misszió levelet írjak bárkinek is. Isten gondviselése folytán ma örömmel küldök jó híreket Magyarországról - amelyet biztos vagyok - sok jó és nemeslelkű keresztény testvérem türelmetlenül vár.

Itt Pesten és környékén, szent missziómunkánk lassan halad, mert mindenkit lefoglal a nehéz munka, hogy fenn tudja tartani magát és kifizessen az osztrák kormánynak 30 millió forintot évente: de azért nem nélkülözzük a menny áldását. Sok becsületes és nemes szívű ember fogadta örömmel az evangélium jó hírét, és a figyelmeztetés komoly hangja eljutott az elbűvölően szép Kárpátokon át a lengyel Galiciába is. A nagy és nagyon-nagyon érdekes Lemberg városban sok becsületes lélek van, akik készek meghallgatni a drága Megváltó, Jézus Krisztusunk örökkévaló országáról szóló dicső üzenetet. Egy nemeslelkű lengyel család már vár az ujjászületés keresztségére. Többek között szeretett régi barátaim közül is türelmetlenül várnak látogatásunkra, hogy tőlünk halljanak többet Isten igaz egyházáról.

Svájcban, Olaszországban és Németországban missziómunkánk naponta halad előre. A közelmúltban több család csatlakozott az egyházhoz keresztség által, amelyet Albert Vuilleumier testvér végzett. Nagy

Örömmel közöljük szeretett testvéreinkkel, hogy a magyar polgárok legnemesebb osztályának legjobbjai is komolyan vizsgálják a mennyi igazságot és naponként egyre többen közülük barátainkká lesznek. Így Isten kegyelméből reméljük, hogy Európa, a második advent miszióink az az eszköz lesz, amely által a mindenható Istennek mély-séges hálánkat kifejezhetjük. Aki abban a nagy előjogban részesít, hogy munkásai lehetünk.

Köszönetet mondunk kedves barátainknak a "Crisis"-nél a "Herald"-nál és a "Voice"-nál dolgozó testvéreknek, az Amerikai Egyesült Államok népének, valamint az angoloknak, akik olyan nemesen és buzgón támogatnak minket most. Készek segíteni nekünk, amíg miszióinkat teljesen megalapozzuk, míg ugyanolyan erős lesz, mint Amerikában, és egyedül Krisztus nevében megy előre.

Boldogan kijelentjük, hivatalosan és szívesen is azt, hogy az igazság ellensége sohasem lesz képes ezt az igaz bizonyosságot kitérőlni Istennek a mennyi templomban őrzött könyvéből, hogy a nagy és egyetlen európai evangéliumi advent misziót az Amerikai Advent Keresztény Egyesülés alapította meg, amely Boston nemes városában székel.

Örülünk annak is, amit francia testvéreinktől hallottunk, hogy a Hetediknapos Advent Szövetség szintén kész segíteni buzgó svájci testvéreinket egy képviselő megalapításában a Water-Cure-hoz közel Michben. Abból a célból, hogy a legjobb órákat árusítsák, amelyek dicsőséget szerzenek, Edward és Albert Vuilleumier Tramelanban, Jura Bernoisban, Svájcban lévő üzletét /?/ dicsérik, és nekem jutott az az öröm, hogy szívélyesen ajánljam azt az Egyesült Államok egész népének. Ugyanazt a képviselőt néhány hónappal ezelőtt Bostonban alapították meg.

Legyünk mindnyájan szent egységben és egyetértésben. Kiáltunk az Úrhoz: 'Legyen meg a Te akaratod, mint a mennyben, úgy a földön is

És sohasem felejtsük el Isten mennyei útbaigazítását, hogy 'a szolgálatokban is különbség van, de ugyanaz az Úr. És különbség van a cselekedetekben is, de ugyanaz az Isten'- Jehova, az Ő Igéje, a Fiú és legfőbb akarata, a Szent Lélek, aki cselekszi mindezt mindenki-ben (1Kor 12:5-6).

Ne felejtjük el, hogy Isten szeretete, a hittestvéreink iránti szeretet kell hogy mélyen éljen a megszentelt ember szívében, nemcsak a száján. Amikor a Mester megjelenik, akkor csak egy 'hitbeli közösség' lesz. Ne tépjük ki a konkolyt, nehogy kitépjük vele együtt a búzát is, hagyjuk őket nőni az aratásig. (Máté 13:27-30). Ne a test lelki gőgjét munkáljuk, hanem Krisztusért dolgozzunk, és áldást nyerünk.

Sohasem felejttem el a jól sikerült wilbrahami sátorösszejövetelt, és az ott lévő vezetőtestvérek kedves, keresztény tanácsait, akik ezt mondták nékem: 'Menj C. Testvér Európába Krisztus tiszta evangéliumát prédikálni, és sohase légy szektáns! A Mindenható Isten veled lesz és megáld.' Az Úr kegyelméből így cselekedtem, és sohasem fogok másként dolgozni, csak Isten és embertársaim üdvösségéért, akiket a Teremtő nagyon szeret. Legyen ez a mi osztatlan célunk, kedves testvéreim, hogy megdicsőítsük Őt, aki olyan nagy áron megdicsőít minket.

Míg minden alsóbbrendű teremtmény csendben és kultúrátlan ékes-szólással hirdeti Isten dicsőségét, ugyanúgy nekünk is csatlakoz-nunk kell hozzájuk nyelvünkkel és imádni Őt megszámlálhatatlan jó-téteményéért, amelyekben részesít minket. De legfőképpen azért imádjuk Őt, hogy kinyilatkoztatta közelgő megdicsőülését és a mi el-változásunkat ebből a földi romlottságból. Ez által elnyerjük ennek a folyamatnak az igazi örömét. Ez a szeretet felfedez tízezer szépséget, amelyeket különben szem elől tévesztenénk.

Az öröm forrását és a legigazibb odaadás bölcsőjét tárja elénk. Ennek a nagy és szent elvnek az alapján alkalmasak leszünk arra, hogy csodáljuk Alkotónk munkáit, és képesek leszünk viselni dicső képmását, nemcsak akkor, amikor a föld ékességei átengedik dicsőségüket, hanem amikor a nap nagy forrása kialszik, amikor a Paradicsom helyreáll, és a lángoló égitestek a magasságban mind elsötétednek Jézus trónjának jelenlétében.

Azután túlélni ennek a szennyes földnek a csodálatos pusztulását, örülni Istennek, hasonlítani Istenre és megtelni Isten minden teljességével. Ó micsoda boldogság, micsoda felbecsülhetetlen öröm lesz ez. Ilyen lesz a mi kiváltságunk, szeretett testvéreim; ezért ne cseréljük fel ezt ostoba becsvágy semmiségeivel, hanem menjünk előre, előre keresve ezt a dicsőséges kiváltságot. Ámen.

Őszinte hívetek,
M.B. Czechowsky

Pest, Magyarország, 1869. június 30.
3. Lammergasse, No. 6. 12. szoba"

- . -

"Kedves Grant Testvér! - Bizonyára csodálkozol hanyagságomon, hogy nem írtam Néked európai missziómunkánkról, ami pedig bizonyára érdeklő a mi jó amerikai barátainkat és testvéreinket Krisztusban. De éjt nappallá téve dolgoztam, és így tényleg nem volt időm arra, hogy beszámoljak munkámról Isten szent szőlőjében.

Az elmúlt októberben Pestről Erdélybe utaztam, ahova nagyon hívtak régi lengyel barátaim. Munkámat Gerendben kezdtem el, miután meglátogattam Tordát, Patát, Kolst, Kolozsvárt, Volsxyt, Szamosújvárt, Dést, Bethlehemet, Scheinburgent. Most prédikálok és meglátogatom az

embereket házról házra járva Bistritzben és környékén, jó eredménnyel. Mindenhol, amerre jártam jó benyomást hagytam az Úr második eljövételéről, és különösképpen a spiritizmus veszélyéről stb. Dícsőség legyen Istennek, missziómunkánk jól halad. Öt hétig nagyon súlyos beteg voltam. Nem tudtam beszélni, semmilyen kérdésre nem tudtam válaszolni, de Isten kegyelméből újra tudom végezni kétkezi munkámat, szeretett családom fenntartására, és tudom prédikálni Jézus Krisztus evangéliumát, szegény öreg hátamon cipelve a nehéz könyvcsomagot.

Hét állomáshelyünk Pesten, Budán, Dunakeszin, Vácon, Ádelházán, Újpesten és Rákoson jó lelkületben van és naponként lép előre. Ugyanakkor a gonoszság olyan nagy, a bűn úgy elhatalmasodik, ahogy azelőtt soha nem láttam, vagy hallottam. Lakásomhoz közel Vácon, egy éjszaka egy szegény öreg embert és feleségét meggyilkolták baltával, miután kirabolták őket. A gyilkosnak nem akadtak nyomára; végül a mennyei ítélet tudata egy asszonyt arra indított, hogy jöjjön Vácra és bevallja, hogy férje, aki az öreg ember fia, ölte meg apját és anyját abban a reményben, hogy megtalálja pénzüket. Egész megdermedtem az iszonyattól ilyen rettenetes bűncselekmény hallatára. Ó, micsoda kegyetlen gyerek, aki ilyet tudott művelni! De hogy is lennének itt jók az emberek, amikor a papok az ünnepeken kártyáznak, billiárdoznak utcai csavargókkal a kocsmában. Múlt héten egy papot börtönbe vetettek Pesten, mert megölte saját két kicsi gyermekét; egy másikat ugyanazon a héten, aki Dunakeszin volt lelkész, ugyanilyen cselekményéért elítélték. Ez elvágta saját torkát a börtönben.

Az ember aligha tud sértetlenül végigmenni az utcán éjjel. Egy zsidó hölgy egy este megkért két rendőrt, hogy kísérje haza. A járőr megkérdezte, hogy van-e pénze. A hölgy azt mondta, hogy van. S akkor a két rendőr megölte 80 forintért. Vasárnap és minden más ünnepnapon van itt a legnagyobb piac a nyitott templomok előtt. Délután zene, tánc, játék és hazárdjáték folyik éjfélig. Mindenütt részegeskednek. Igazán ez már az utolsó idő.

De Európának egy másik részére térek, és szólok egy kicsit szegény szülővárosomról, Krakkóról, amelyet most mindenütt szégyennel és gyalázzal illetnek - Ubryk Borbálának, egy apácának a története ez.

(C. testvér itt mellékeli a beszámolót, amit olvasóink valamennyire ismernek már, és ezért nem ismételjük meg. - Szerkesztő)

Engedjétek meg kedves testvéreim és barátaim, hogy megmondjam véleményem erről a rettenetes bűncselekményről. Kedves Megváltó Jézusommal együtt elmondom, hogy 'szükség, hogy botránkozások legyenek' és azt is, hogy 'jaj azoknak, akik által jönnek'. Az én kedves lengyel honfitársaim igazán odaadó katolikusok, nagyon kegyesek és bíznak a papokban, apácákban és szerzetesekben; de most, dicsőség Istennek, felébredtek, várják ennek a gonosz anyának - Mária V. Wenzkynek az elítélését. Ha nem büntetik meg, minthogy a papok nagyon dolgoznak azon, hogy megszabadítsák őt és más apácákat az igazságos ítélettől, rettenetes forradalom lesz a papok ellen, és a kolostort bezárják. De itt van egy dolog is. Az ajtó most nyitva áll előttem, drága szeretteim az írásra és a prédikálásra népem számára Krakkóban, Lembergben és környékén. Nagyszerű lehetőség van a munkára úgy, mint soha azelőtt és ezért, és a Mindenható Isten és drága Megváltó Jézus Krisztusunk nevében kérem segítségeteket lengyel nyelvű irodalom kiadására, és nemcsak ti kedves Adventista Keresztény Szövetség, hanem minden adventista, baptista, metodista, kongregacionalista mindenki, aki szereti Jézust, küldjön 10 vagy 20 centet G.T.Adams testvérnek, Boston, 167. Hannover Street Comre Krakkó város evangélizálására, és Istentől a mennyből nagy áldásban lesz részetek.

Várom segítségeteket és imátokat, remélve, hogy nem csalódom belétek vetett bizalmamban. Maradok testvéretek az 'áldott reménység'ben.

M.B. Czechowsky

Címem a tél folyamán: Thorda, Erdély, Hungary lesz."

A három levél sok kérdést vet fel. Módosítja Czechowsky idáig ismert életrajzát, másrészt arra ösztönöz, hogy alaposabb vizsgálat tárgyává tegyék a pest-budai protestáns gyülekezetek életét. Az is feltételezhető, hogy Czechowsky munkájának valami nyoma is maradt ránk. Ennek a feltárása, a későbbi hónapok munkája.

A levél több oldala is elemzésre szorul, hisz ez azt bizonyítja, hogy Jézus második eljövételéről szóló híradás, a jelenvaló igazság több mint száz esztendeje eljutott hazánkba. /5/

Jegyzetek

- 1.) A bécsi lutheránus anyakönyvbe 1876/136 szám alatt bejegyezve, (Sterbeurkunde, Wien 16. jul. 1975.)
- 2.) J.N.Loughborough: Entstehung und Vortschritt der S.T.Adventisten Hamburg, 1897. 291.
- 3.) J.Frei: Vor 100 Jahren aufte Exprester Czechowsky der ersten Adventisten der Schweiz. Adventecho, 1966. nov. 10-13. - uo. - Czechowsky Biographische Notizen aus den Leben eines Pioniers Adventecho 1972. - Ein ehemaliger Priester verkündigt der Adventbotschaft in Europa, Adventecho 1974. szept. 1. 5-6.
- 4.) Az első levél: World's Crisis, March 31. 1869. p.12. Vol. XXIX.3. A második: July 28. 1869. p. 30. Vol. XXIX. 20. - A harmadik: Jan. 12. 1870. p. 68.
- 5.) Erdélyi László: M.B. Czechowsky in Hungary. Varsó, 1979. 318-325.

2. Az első hírek az adventistákról

Az adventisták és a H.N. Adventista Egyház híre hamar elterjedt hazánkban. Már 1842-ben a "nagy adventmozgalom" egyik jelentős eseményéről, a "skandináviai gyermekmozgalom" egyik jelentős működéséről a Protestáns Egyház s Iskolai Lap tudósítást közölt. /1/ 1880-ban Hetesy Viktor a Renaissance című folyóiratban számolt be arról, hogy "Amerikában van egy szekta, a hetediknap adventisták szektája, 14 000 taggal, melynek fő hittétele az, hogy Krisztus emberi testet véve fel, nemsokára e földre jön." A hírt a Protestáns Egyház s Iskolai Lap is közölte. /2/ A hirlapanyag vizsgálata és az amerikai útleírások tüzetes áttekintése talán itt is tartogat még meglepetést.

A század utolsó évtizedében megsaporodtak az adventistákról szóló híradások. A Szabad Egyház című református folyóirat 1891. július 16-i számában Kecskeméti Ferenc (1865-1912) békési református lelkész statisztikát közölt az amerikai adventistákról. E szerint 1344 gyülekezetben 775 lelkész működik és 91 769 tagja van az egyháznak. /3/ A békéscsabai Evangélikus Egyházi Szemlében Szeberényi Lajos Zsigmond tudósít a dániai adventistákról. /4/ Ugyancsak Szeberényi az, aki a dán Saabye, H.G. szektákról írt könyve alapján részletes történelmi és teológiai ismertetést ad az adventistákról. Először az angol szombatásokat mutatja be, majd W. Miller mozgalmáról beszél, de megjegyzi, hogy ez a mozgalom "nem tévesztendő össze a hetedik nap adventistáival". Preston Rachelt is bemutatja, aki a szombat megünneplésének gondolatát közvetítette a hetedik napot ünneplő baptisták felől. Szerinte "a szekta alig 60 éves, de fiatal volta dacára nagy erőfeszítéssel és eredménnyel dolgozik". Végül a cikke beszámol az európai misszióról.

Tíz pontban foglalja össze az adventisták jellegzetes tanításait, ezek: szombatnap, Krisztus visszajövele, a prófétikus könyvek

jelentősége, a mennyei szentély, a halhatatlanság tagadása, az egész Szentírás és benne a törvény érvényének hirdetése, az egyházi intézmények és hagyományok elvetése, a szeszesitalok és a dohányzás ellen foglalnak állást és üzenetük lényegének a Jelenések könyve 14:6-11-ben meghirdetett hármas üzenetet tartják. A szerző különösen a szombat és a halhatatlanság elvetésének kérdésében vitatkozik az adventista tanításokkal. /5/ Ezen kívül még több kisebb adatról, híradásról is megemlékezhetnénk statisztikánkban - pl. Berlin felekezeti statisztikájában - és rövid kis hírekben újabb és újabb híradásokra találunk. Ez arra mutat, hogy az egyházi közvélemény felfigyelt az adventista misszió jelentkezésére. /6/

3. L.R. Conradi és Rottmayer János kapcsolata

Ezek után az előkészületek után hogyan jelenik meg az adventista misszió Magyarországon? Szóljon erről a legilletékesebb L.R. Conradi, aki 1922-ben az egyház Generál Konferenciájának 40. ülésén (San Francisco május 11-31.) az európai munkáról adott beszámolójában ezt így mondja el: "Egy ízben egy evangélikus ujságban az erdélyi szombatosokról olvastam. Értésültem róla, hogy ezek a keresztyén szombatosok valamikor igen tekintélyes számmal voltak Erdélyben képviselve, azonban annyira üldözték és elnyomták őket, hogy kénytelenek voltak hitüket eltagadni és hivatalosan vagy zsidónak, vagy katolikusként jelentették be magukat. Ezeknek a szombatosoknak a maradványait akartam megkeresni. Ezért Erdélybe mentem. Kolozsvárra érkeztem, s ott az unitáriusok szemináriumában egy Kovács nevű tanárral ismerkedtem meg, aki a főiskolán a magyar történelmet tanította. Ez az úr Angolországban is tartózkodott és jól beszélt angolul. Mikor hallotta tőlem, hogy Hamburgból jöttem, elvezetett egy német nyelvű ismerőséhez. Ez Rottmayer, a biblietársulat lerak-tának vezetője volt. A professzor magyar nyelven mutatott be neki. Láttam, hogy az öregúr részvétellel néz rajtam végig. Később beszélgetni kezdtünk, s megkért, hogy jöjsek el hozzá másnap ebédre.

Meg is jelentem nála. Elmondta, hogy a professzor előtte való nap azt mondta, hogy szombatos vagyok, s azért jöttem Hamburgból Kolozsvárra, hogy én itt unitárius legyek. Azért hívott meg ma délután ebédre, mert nagyon sajnált, s figyelmeztetni akart, hogy ne kövessék el a veszedelmes lépést. Rottmayer baptista volt. A hamburgi Oncken merítette alá. Kijelentettem neki, hogy a tanár csalódott, én nem akarok unitárius lenni. Azután rátértünk a Bibliára, s sok bibliai igazságot ismerttettem meg vele, amelyek eddig ismeretlenek voltak előtte. A vége az lett, hogy feleségével együtt elfogadta az igazságot. Könnyes szemekkel mondta, hogy imé épp a tanár volt eszköz ahhoz, hogy a teljes igazságot megismerhesse. Később lánya is követte a szülők példáját." /7/

A híradás kapcsán azt kell megvizsgáljunk, hogy mit tudunk meg ebből az élményszerűen elmondott híradásból, az itt található adatokat hogyan lehet szembesíteni a történeti forrásokkal, és ezek az állítások mennyiben elfogadhatóak? Ez annál is inkább fontos, mivel ezt az állítást a baptista egyháztörténészek többször is kétségbe vonták. /8/ A bizonyos szempontból sajnálatos vita több ponton hasznos segítséget jelentett a rendelkezésünkre álló történelmi tények felülvizsgálásához.

Az első kérdés az, hogy L.R. Conradi látogatása mikor történhetett? Huenergardt, J.F.: Az adventi mozgalom kezdete hazánkban című dolgozatában /9/, ahol saját szavaival és adataival kiegészítve mondja el ezt a történetet, 1890-re teszi ezt az eseményt. Ez az évszám több szempontból is elfogadhatónak látszik, és ezt az időpontmeghatározást vette át a legtöbb - a magyar adventista egyház történetével foglalkozó dolgozat. /10/ Mégis a forrásmunkákban van egy kis bizonytalanság.

Több kisebb híradásban előfordul az 1889-es évszám is. /11/ L.R. Conradi, mint ahogyan fent idézett vallomásában írja, német egyházi

sajtóban olvasott az erdélyi szombatosokról. /12/ A nagy múltú, XVI. századi eredetű vallásközösség kicsiny maradéka 1868 végén került az érdeklődés középpontjába. A hosszú évszázadokig üldözött szombatosok maradéka Bözödújfalun meghúzódva élt. Kiss Áron 1867-ben a szombatosokról csak annyit tud, hogy "titkon e tannak még ma is vannak hívei Erdélyben". /13/ Úgy kerültek az érdeklődés középpontjába, hogy az 1860-as években Bözödújfalun megtelepedő Wolfinger Salamon hatására 1868. május 2-án a bözödújfalui plébános előtt a szombatosok egy része - akik hivatalosan katolikusok voltak - kijelentették, hogy kilépnek az egyházból. /14/ A furcsa eset hamarosan mint sajtószenzáció terjedt el a világon. A pesti lapok híradásai mellett /15/ külföldi lapok is beszámoltak az esetről. Az adventisták természetesen felfigyeltek a keresztyén és mégis szombatot ünneplő vallásfelekezetre. A hírlapi tudósításokon túl már az 1890-es években angol nyelven is jelenik meg tanulmány a szombatosokról. /16/ Az amerikai adventisták érdeklődésének kedves dokumentuma az az 1889-ben, vagy 1890-ben kelt levél, amelyről Kohn Sámuel tesz említést. /17/ Ő így ír erről: "Érdekes egy előttem fekvő, New Yorkon f.év március 29-én kelt németül fogalmazott levél, amelynek írója valami James M. Carman 'Keresztény üdvözetet küld Dr. Ehwürden Herrn Don Kováts lelkers in Bezod-Ujfalu'.

Nagy örömmel értesült, úgy folytatja, hogy vannak Kováts országában is, kik hisznek az üdvözítő Jézus Krisztusban és nyugosznak az Úr szombatján, a hét hetedik napján". Mint egy ilyen sok ezer tagból álló amerikai felekezet híve, addig fáradozott, míg meg nem tudta Kovács címét, kitől a maga és hitfelei nevében azt kérdezi, vajon mikor kezdik Bözöd-Újfaluban a szombati nyugalmat, péntek este a nap lenyugta után, vagy csak a péntek és szombat közti éjfélnél? Azután pedig részletes tudósítást kér az erdélyi szombatosok számáról, vallásos életéről és társadalmi viszonyairól, Kovács válaszáértől bátorítást remél "Isten igazságának előmozdításában". A címzett "Don Kováts lelkers Bözöd-Újfaluban" ugyanaz a Kovács Dán (Ábrahám),

kivel fentebb mint a bözöd-újfalui hitközség első jegyzőjével találkozunk. De mi lehetett L.R. Conradi értesülésének közvetlen forrása? Erről L.R. Conradi könyvének gazdag - mintegy 450 címet felsorakoztató - irodalomjegyzéke tájékoztat. Ezekből a hivatkozási anyagokból úgy tűnik, hogy elsősorban Adolf Dux (1822-1881) híradására gondolhatunk. /18/ L.R. Conradi az 1880-as évek végétől foglalkozott J.N. Andrews korábban említett munkájának átdolgozásával. Nagyszabású kutatómunkájáról elkészült műve a "Die Geschichte des Sabbats" tájékoztat, melyet a magyarországi zsidó sajtó is elismerően nyugtázott." /19/ Ebből a könyvből tudjuk azt is, hogy L.R. Conradi 1890. májusában kutatott Erdélyben a szombatosok után.

A marosvásárhelyi református főiskolán Koncz Józseffel (1828 ?) a neves történész-kutatóval találkozott, aki maga is bözödi születésű volt. Ő fedezte fel Péchy Simon bibliafordítását. /20/ L.R. Conradi marosvásárhelyi látogatásának másik mozzanata az volt, amikor egy Lipót Ábrahám nevű zsidó-szombatos tanítóval találkozott, /21/ akitől hasznos információt kapott a szombatosokról. L.R. Conradi járt Kolozsvárott is az Unitárius Kollégium könyvtárában, ahol a neves történetíró, levéltáros Jakab Elek (1820-1897) kalauzolta, aki elsőként irányította a figyelmet több szombatos kódexre. /22/ Lipót Ábrahámmal való megismerkedése után 1890. május 10-én L.R. Conradi Bözödújfalut is meglátogatta. Itt természetesen elsősorban azokat a szombatosokat kereste, akik nem lettek zsidók, hanem hűségesen kitartottak keresztény hitük mellett. Így került kapcsolatba Szallós Józseffel, a falu szombatos-keresztyén bírójával. Mivel Szallós hosszú ideig katona volt, így németül meg tudta értetni magát. Conradi beszélt neki az adventista misszióról. Találkozásuk nem volt zavartalan. Egy félórás beszélgetés után a római katolikus pap Conradiért küldött és közölte vele, hogy a faluban tilos a prozelita szerzés. /23/ Mégis emlékezetes maradt Szallós számára a találkozó. Tízennyolc évvel később, 1908 tavaszán J.F. Huenergardt látogatta meg Szallóst. Ő így számol be a látogatásról: "A beszélgetés

Solyamán megkérdeztem, hogy emlékszik-e még arra, hogy Conradi testvér meglátogatta őt? ... Azt válaszolta, hogy igenis jól emlékszik még rá. Akkor Conradi testvér megajándékozta egy Bibliával, amit ő azóta minden szombaton olvas. Midőn egymástól elváltunk, azt mondta, hogy az Úr néki jelentse ki a még hátralévő igazságokat. /24/ Huencrgardt tíz évvel később, 1929-ben Kessel Frigyes társaságában ismét meglátogatta Bözödújfalut, de ekkor már Szallós József nem volt életben. Csak leányával és a pusztuló zsinagógával sikerült találkozniuk. /25/ Az öreg Biblia - Szallós kívánságára - odakerült koporsójába. /26/ A szombatosok lassan kihaltak - de nincs tudomásunk arról, hogy az Adventista Egyházhoz valaki is csatlakozott volna közülük. /27/

Ezek szerint 1890 májusában történt a kolozsvári találkozás Rottmayer János és L.R. Conradi között. A közvetítő Kovács János volt, az Unitárius Kollégium tanára, aki angolul és németül kiválóan beszélt. /28/ Rottmayer János személye, kolozsvári működése - főként Bányai Jenő kutatásai nyomán - jól ismert. /29/ A Skót Nemzeti Bibliatársulat kolozsvári lerakatát 1866 nyara óta vezette. Lényegében ő szervezte meg az erdélyi és romániai bibliaterjesztést. Már az 1860-as évek óta vasárnapi iskolát vezetett és szervezett /30/, vasárnapi iskolai énekeskönyvet adott ki. /31/ Ennek révén a kolozsvári protestánsok között elismert, megbecsült személyiség. A találkozás helye Rottmayer János háza volt. Rottmayer 1871. április 28-án 6.000 forintért vette meg az akkori Kandiagasse 6 (később Kinizsi Pál u. 8.) számú házat. Itt volt a bibliaraktár, és a vasárnapi iskola is itt működött. Ez a ház 1893-ig volt Rottmayer János tulajdonában. Innen új házba költözött a Rottmayer család, a Kővári telepre. Bányai Jenő kutatásai szerint a Kárpát és Kalauz utcák találkozásánál lévő házba. /32/ Egy 1899-es kolozsvári választói névjegyzék szerint Rottmayer háza a Kereszt u. 14/a. számot viselte. /33/ A Conradival való találkozása tehát a régi házban történt. Az első találkozót több látogatás is követte. A kapcsolat fokozato-

san mélyült el. L.R. Conradi gyakran utazott át Kolozsváron, útban a krími és konstanzei adventista gyülekezetek felé. L. R. Conradi látogatásainak eredménye lassan érlelődött. Huenergardt híradásaiban úgy írta, hogy már 1892-ben megtörtént Rottmayer János csatlakozása az Adventista Egyházhoz feleségével és Mária nevű leányával együtt. /34/ Az újabb kutatások ezt nem igazolták, a csatlakozás később történt meg.

A ránk maradt források pontosabb vizsgálata arról győz meg, hogy a Rottmayer családon kívül is alakultak egyházunkkal kapcsolatai. Egy meglepő híradás az, hogy 1891. június 9-én a hamburgi "Mission Schule" 32 hallgatója között volt magyar is. /35/ Huenergardt 1898 szeptemberében - meglátogatva Brassót - találkozott egy özvegyasszonnyal Rosa Essinggel, aki akkor az egyetlen és legelső tag volt a városban és anyakönyvi feljegyzése szerint 1891. január 4-én lett egyházunk tagja, /36/ valószínűleg Németországban keresztelkedett meg és úgy telepedhetett le Brassóban.

4. Az első magyar nyelvű kiadványok

A magyarországi adventista misszió első központja a Rottmayer család és ennek baráti köre volt. A Conradival való kapcsolat elmélyülése 1892-ben következett be. Valószínűleg ez a tény téveszthette meg J.F. Huenergardtot, aki következetesen 1892-re teszi Rottmayer Jánosnak és családjának csatlakozását az adventista egyházhoz.

1892 végén vagy 1893 elején Rottmayer Mária (1864-1952) - Rottmayer János legkisebb leánya - a hamburgi adventista kiadóhivatal, az Internationale Tractatgesellschaft alkalmazásába került. /37/ Adventista traktátusokat fordított német és angol nyelvről magyarra. Munkálkodásának emlékeit jól ismerjük. A baptista történészek nemrégén kutattak fel egy levelet, melyet Rottmayer János 1894. január 29-én írt /38/ Kolozsvárról Szabó Andrásnak /39/, a szervezkedő magyar gyülekezetek vezetőjének.

A levél függeléke szerint a levélhez "két kicsi traktátust" mellé-
kelt, amelyeket leánya fordított. Ezekre szerinte "igen érdemes fi-
gyelni, mert nem soká tart a kegyelmi idő". Arra is kéri Szabó And-
rást, hogy "adja tovább a traktátusokat Udvarnoki Andrásnak." /40/
Rottmayer Máriáról a Békehírnök 1896-ban azt írta, hogy "Irodalmilag
képzett nő és az angol nyelvet is bírja." 1896-ban Csopják Attila
felesége lett és a magyar baptista gyülekezetek azt remélték, hogy
"még irodalmi munkában is támogatja Csopják Attila testvért." /41/
Később idős korában is végzett fordítói munkát. /42/

Mi volt Rottmayer Mária hamburgi fordítói munkájának eredménye?
J.N. Loughborough alapvető munkája szerint a hamburgi ad-
ventista kiadó 1896-ig egy könyvet, egy röplapsorozatot és öt trak-
tátust adott ki magyar nyelven. /43/ A röplapsorozat a "Bibliai
Felolvasások" című, 31 négylapos, kérdés-feleletekben feldolgozott,
sokszor újra nyomtatott kiadvány volt, mely az Adventista Egyház
hitelveit foglalta össze. /44/ Az öt traktátus 1893 végén, vagy
1894 elején jelent meg. Ezek ránk maradtak. Címeik a következők:
L.R. Conradi: A keresztyén boldog reménysége. - Közeledünk-e a világ
végéhez?-A világoosság fiai, vagy Krisztus eljövételének közeledése.
- Miért nem került előbb napvilágra? - A teljes hit. A traktátuso-
kat a budapesti Hornyánszky nyomda nyomtatta. Ez a nyomda állított
elő csaknem minden belmissziói irányú traktátust, folyóiratot és
könyvet. Ezeknek a traktátusoknak is több kiadásuk ismert. /45/

De vajon melyik volt az első magyar nyelvű könyv? J.F. Huenergardt
egyik visszaemlékezésében találunk erről egy homályosan fogalmazott,
félreérthető mondatot: "Kétségtelenül Conradi volt az első munkás,
aki 1889-ben nemcsak Budapestet látogatta meg, hanem Magyarországnak
más városait is". /46/ A Jézushoz vezető út című kis könyvet Hor-
nyánszkyknál nyomtatta ki. L.R.Conradi 1889-es magyarországi körútjá-
ról csak ebből a forrásból tudunk. Ez még további vizsgálatot igény-
lő kérdés. Amennyiben ez nem igazolódna, akkor Huenergardt valószínű
az 1890-es erdélyi útra gondol. E budapesti látogatás és a könyv

kiadása között viszont több időnek kellett eltelnie, hiszen a könyv első angol kiadása csak 1893-ban jelent meg a "Nemzetközi Vallásos Iratokat Terjesztő Egyesület" kiadásában. A könyv a budapesti Hornyánszky nyomdában készült, és minden valószínűség szerint azonos a Huenergardt által említett kiadással. /47/

Ez a tény egész sor kérdést vet fel. Ki fordította a művet? Hogyan jutott a fordító ilyen hamar az angol kiadás birtokába? Kik voltak a könyv első olvasói? Hogyan fogadták a könyvet a korábbi kritikák? Az utóbbi évek kutatásai igazolták, hogy a Jézushoz vezető utat Szalay József nagybecskereki református lelkész fordította angolból magyarra. /48/ Szalay József (1855-1917) budapesti teológiai tanulmányai után 1878-1880-ban a Skót Misszió ösztöndíjasaként Edinburghben tanult, a magyar belmisszió első korszakának kiemelkedő jelentőségű, de eddig kellően nem méltatott egyénisége, 1880-tól haláláig Nagybecskereken volt református lelkész. /49/ 1892-1899 között "Keresztyén" címen egy havonta megjelenő folyóiratot adott ki, /50/ melynek átvizsgálása nyomán sikerült tisztázni azt a kérdést, hogyan került kapcsolatba Szalay József az Adventista Egyházzal.

Rottmayer János 1892-től előfizetője volt Szalay folyóiratának, sőt adományaival évről évre hozzájárult a lap által pártfogolt intézmények segítéséhez. /51/ Valószínű, Rottmayer János nemcsak Szabó Andrásnak és rajta keresztül Udvarnoki Andrásnak küldte el a leánya által fordított traktátusokat, hanem Szalay Józsefnek is. Erre abból következtethetünk, hogy a Keresztyén című folyóirat 1893. júniusi számában "Közel-e a vég?" címen Mt 24:33 alapján egy adventista hangvételeű cikket találunk. A cikk alatt nincs feltüntetve a szerző, de a tartalmi elemzés kimutatta, hogy "Közeledünk-e a világ végéhez?" című, Rottmayer Mária által magyarra fordított adventista traktátus kivonata. /52/ Talán a kivonatolást is Rottmayer Mária végezte el, és talán Rottmayer János juttatta el a laphoz. Ez abból

következik, hogy ez a kis példányszámú, meglehetősen ismeretlen lap - alig egy héttel a megjelenés után már Hamburgba is eljutott. Ezt a következők igazolják: A fent említett cikk előtt a "Keresztyén" 1893. júniusi számában "Levél a szerkesztőhöz" címen egy magyar belmissziói társaság terve látott napvilágot. Az alapszabály tervezet szerint ennek "tagja lehet mindenki, aki a hit terén egyedül a Bibliát ismeri el szabályozó tekintélyül, s következőleg hiszi, hogy minden ember bűnös, és egyedül Jézus haláláért nyerhet ingyen kegyelemből bűnbocsánatot és örök életet, szívében meg egy erős elhatározás él, napról napra egy szentebb, Krisztushoz hasonlóbb életet élni." /53/ A tervezetnek széles körű visszhangja volt. Voltak, akik lelkesen üdvözölték, /54/ de többen támadták a tervezetet. Tóth József nagyváradi vallástanár a Debreceni Protestáns Lap hasábján titkos baptistasággal vádolta meg Szalayt. /55/ Ezért csak egy esztendő múlva, 1894. március 18-án alakult meg "Első Magyar Misszió-Társulat" néven ez az egyesület. /56/

Az egyesület tervére nagyon hamar reflektált L.R.Conradi. A folyóirat következő havi számában ezt olvassuk: "Hamburgból egy keresztyén nő írja: "A Keresztyén júniusi száma tartalmával megismertettem Conradi urat, a 'Levél a szerkesztőhöz' egy helyesen gondolkodó férfi szívéből eredt." /57/ A "keresztyén nő" nem lehet más, mint Rottmayer Mária.

De L.R.Conradi nemcsak nyilatkozott, hanem gyorsan cselekedett is. 1893. június 19-én - két és fél héttel a missziótársaság megszervezését javasoló cikk megjelenése után - Conradi meglátogatta Nagybecskerekén Szalay Józsefet. A látogatást így adja hírül a "Keresztyén": "Conradi hamburgi misszionárius, mint a Nemzetközi Vallásos Iratokat Terjesztő Egyesület titkára, a múlt hó 19-én Nagybecskerekre érkezett és itt, miután e lapok szerkesztőjével és Popovich Bogdannel magyar és szerb nyelvű vallásos iratok kiadását illetőleg értekezett, a református paplakon egy írásmagyarázatot is tartott.

Előadása tárgya az Úr Jézusban lévő gazdagság volt, mely bölcsesség, bűnbocsánat és örök élet. Azután fejtegette, hogy ki az igaz keresztyén. Az - válaszolta -, akiben Krisztus van, s egy ilyen miről ösmerszik meg? A munkáról, amit végez és a módról, ahogy végzi, mert az Isten országa érdekében való munkát Krisztusban bízva, Krisztus által kell az alázatosság, semmiségünk tudata érzetében végezni. Előadása után Vécsey egyházi főgondnok mondott köszönetet Conradi úrnak azon szivességéért, hogy Nagybecskereket meglátogatta, s itt előadást tartott. Conradi úr innen folytatta útját Romániába, Bulgáriába, Konstantinápolyba, majd onnan július 22-re Schweizba fog menni, s ott egy erre a célra csinált sátorban fog evangéliumi beszédeket tartani. Isten áldása a fáradhatatlan buzgó férfiún." /58/

L.R.Conradi jól alkalmazkodik a helyzethez, a tervezett missziótársulat alapszabályaihoz. Ezt tükrözi prédikációjának kivonata. Megbeszéléseinek fő célja: a vallásos iratok kiadása és terjesztése. Talán ez a beszélgetés tükröződik a Keresztyén egyik kis hírében: "Az alakuló misszió egyik ága lészen a vallásos iratok ingyen való osztogatása. Nagybecskereken két testvér már gyakorolja ezen missziómunkát, s hetenként több vallásos iratokat szórnak szét. Kísérje Isten tovább is működésüket égi sikerrel. Kik érzik, hogy a misszió ezen ágát folytathatják, azok ha hozzánk fordulnak, szintén el látjuk őket ingyen vallásos iratokkal." /59/ Ezek között az ingyen vallásos iratok között bizonyára voltak adventista traktátusok is. Szalaynak is hasznos volt Conradi nagybecskereki látogatása. Ezen túl nemcsak Rottmayer János adakozott az alakuló első Magyar Misszió-Társaság javára, nemcsak ő küld mindenféle nyelvű Bibliákat ajándékba, hanem felesége és Neff Ádám (1824-1904) is, aki a Rottmayer körül kialakuló kolozsvári adventistákkal szimpatizáló csoport egyik befolyásos tagja volt. /60/ A Keresztyén, valamint a lap utódja a Keresztyén Evangélista is közöl adventista forrású, főképp egészségügyi cikkeket. /61/ Még ha később vitára is került sor Szalay és

az adventisták között, kisebb kérdésekben Szalayra sem maradt hatástalan a Conradival való találkozás. A Conraditól hallott egészségügyi alapelveket maga is tovább adta beszélgetéseiben.

Szalay József a Keresztyén 1893. augusztusi számában "Missio vallásos beszélgetés" címen számol be a maga tapasztalatairól. A cikk bevezetőjében ezt írja céljáról: "Hogy hogyan mehet egy ilyen vallásos beszélgetés, annak egy példáját óhajtom bemutatni, mint amit magam végeztem a múlt héten egy vasúti utazás alkalmával." L.R. Conradi nagybecskereki látogatása még friss emlék volt, a beszélgetésekben is nagy szerepet játszott. Így kezdi Szalay a beszámolót: "Nagybecskerek felől indultam a reggeli vonattal Versecz felé és egy második osztályú kocsiba szálltam, hol egy századosal találkoztam. A kölcsönös üdvözlés után azonnal beszélgetni kezdtem és pedig Conradi hamburgi misszionáriusról, és előadtam, hogy milyen praktikusán fogják fel ezek a vallást, mikor arra is megtanítják az embert, hogy hogyan kell élni, hogy az ember egészséges maradjon. És hát, hogy él ő? Kérdé a százados. Hát mondom semmi szeszes italt nem élvez, nem iszik kávé, tehát csak tejet, kevés húst eszik, és inkább főzelékeket, gyümölcsöt, sajtot eszik. Dohányozni egyáltalán nem dohányzik. De akkor az én életmódom nem igen különbözik Conradiétól - mondta a százados -, mert magam is ilyen módon élek. Meglepett, hogy egy százados nem dohányzik, szeszes és izgató italokat nem élvez. Nem messze van, gondoltam az Isten országától."

De további utazás során is előkerült a Conradival való találkozás emléke. Marillában - Temes megye déli részén fekvő fürdőhely - történt az alábbi eset. "Este vacsora után egy jegyző, doktor, fürdőigazgató és kis húgom ültünk együtt a folyosón. Hamar reá tértem a vallásos beszélgetésre. Conradiról és az ő vallásfelekezetről kezdtem ujságotlani, kik papjalkat már orvosnak is kitanítják, mert elvök az, hogy a papnak nemcsak a lelket, hanem a testet is kell gyógyítani. Jézus is ezt cselekedte. S így jobban is hozzá lehet

férni a lélekhez. Az orvos erre elment, pokolba kívánva úgy hiszem az összes conradistákat, kik az ő kenyerét veszélyeztetik. Én folytattam. Mily áldása van a vallásnak. Mily sok bűntől tartja vissza az embert, amely bűn mind a testet rontja." /62/

A kapcsolópont tehát a Szalay vezette belmissziói mozgalom és egyházunk között a mértékletességi reform volt. Talán ez az adat is adventista kapcsolatokra utal: A Keresztyénben találtuk az alábbi kis hírt: "Egy Orvosmisszionárius-képző Intézet, mint az igazgató írja nékem, hajlandó a mi társaságunk számára orvosmisszionáriusokat képezni." /63/

A Conradival való kapcsolat után jutott el a Jézushoz vezető út első kiadása Szalay Józsefhez. Szalay hagyatékából ez a példány a Ráday könyvtár birtokába került. /64/ A Keresztyén 1894. június 1-i számában ezt a rövid hírt olvassuk: "Jézushoz vezető út. E lapok szerkesztője egy nagyon jó könyvet fordított angolból, mit most nyomnak Hornyánszky Viktor könyvnyomtató intézetében. A szép nagy könyv (160 lap) díszesen bekötve csak 50 kr. leendő, mely összeg egyenesen hozzám, Nagybecskerekre küldendő. - Mondhatom, hogy ennél még egy jobb, a lelki életet, az élet-keresztyénséget kimerítőbben, világosabban tárgyaló munkát még nem olvastam. Ajánlom mindenkinek, mindenkinek ajánlom. Hívó keresztyén társainknak pedig azt mondom, hogyha másként nem tehetik, adják el kabátjukat és vegyék meg, mert méltó arra. Kinek pedig kabátja nincs, hogy eladja, bírni meg bírni óhajtja, annak a misszió pénztárából megküldöm ingyen." /65/ Eszerint 1894. június 1-én Szalay már leadta a kéziratot a nyomdába. A felhívás nyomán az előfizetők is gyűltek. Szalay úgy számított, hogy a könyv 1894. júliusának végére elkészül /66/, de rosszul számolt a könyv kiadásának költségével. Erről is tudósít a Keresztyén. "A Jézushoz vezető út című könyvet én fordítottam, de a Nemzetközi Vallásos Iratok Terjesztő Egyesület a kiadást elvállalta. Így ő szabta meg a könyv árát is. És pedig kötetlen példány

ára 90 kr., kötötté pedig 1 fr. 20 kr. A könyv augusztusban szét fog küldetni. Én tehát tévedésből jeleztem a kötött példány 50 kr. Kérem azért azokat, akik így bírni óhajtják a könyvet, a hiányzó összeget még hozzám küldeni!" /67/

Ebből a kis hírből kiderül, hogy a könyv lefordítása Szalay egyéni vállalkozása volt, és csak később kapcsolódott be a könyv kiadásába az adventista könyvkiadó. A könyv kiadása kissé késett, de augusztus végén már kötötték a könyvet /68/, míg végül 1894 októberében megjelent /69/.

A kinyomtatás után Szalay így mutatja be a könyvet: "Ez az életkeresztyénség nagy hittana." /70/ A Szalay vezette belmissziói mozgalommal rokon gondolkodású egyházi sajtó is lelkes szavakkal méltatta a könyvet. A Hajnal /71/ - bár a fordítást nyelvileg nem a legjobbnak tartja - mégis így ír: "A mű egyike a külföldi vallásos iratok legmélyesebbikének, Istennek az ember iránti szeretetét rajzolja mindenek előtt, s mintegy azt mondja Isten annyira szeret, hogy érdemes hozzá menni. Kifejti azután, hogy a keresztyén élet miként kezdődik bűnbánattal, mint következik a bűnbánatra a beismerés, mennyire szükséges, hogy Jézusnak adjuk át magunkat, s élő hittel ragaszkodjunk hozzá. Végül rámutat arra, hogy a keresztyének is folyton növekedni kell, s egyszersmind rámutat ama segédeszközökre, amelyek a keresztyént fejlődésében segítik." A Kolozsvárott megjelenő Kis Tükör /72/ ismertetése is figyelemre méltó: "A könyv 13 fejezetben tárgyalja Istennek az ember iránti szeretetét, a bűnösnek Krisztusra való szorultságát, a bűnbánatot, vallástételt, magunk átadását Istennek, elfogadtatásunkat, az istenfiúság tudatát, a Krisztusban való növekedést, munkát s életet, a keresztyén életre segítő eszközöket, az imádkozást, a kétségeket, s az Úrban való örömet. Valóban mélyen és szépen írja le az utat, amelyet az Úr a bűnös lélek számára Jézushoz készített. Különösen szép részei azok, amelyekben a Krisztushoz menetel akadályait, nehézségeit

s azok elhárítását írja le." Ez az ismertetés is közöl a könyvből folytatásokban. /73/ A Békésen megjelenő "Evangélista" folyóirat is ajánlja olvasóinak a könyvet. /74/ Érdekes a Szabad Egyház című folyóirat kritikája. Mivel református lelkész írásának tartja a könyvet, a szemléltető képeket kifogásolja benne a Heidelbergi Káté 98. kérdése alapján. /75/

De nemcsak az egyházi sajtó fogadta lelkesen a könyvet, hanem az egyszerű bibliás emberek is. /76/ A Keresztyénben egy derecskei parasztaasszony, Hegedűs Gáborné ismertette a könyvet, aki maga 31 példányt rendelt a könyvből. Így ír, az íráshoz nem szokott emberek nehézkes stílusában: "a jézusi szent tulajdonok, melyekkel gazdag azon kedves könyv minden lapja, vajha bírnának mindnyájunkat arra, hogy lehetnénk a mi Jézusunknak hű követői, mert azon kedves könyv kimutatja előttünk azon szent nyomokat, amelyek az Isten-ember életét oly gazdaggá, s reánk nézve oly boldogítóvá és méltó követendővé tevék." /77/

Derecskén hosszú ideig lelki táplálék volt a könyv. Tanúsítja ezt egy levél is, melyet 1897. február 10-én Békési Mihály "derecskei lakos, középosztálybeli, hajlott korú szőlő és földműves írt". Ebből megtudjuk, hogy a faluban hosszú téli estéken a derecskei bibliás parasztemberek többek között a Jézushoz vezető utat olvasták. /78/ De Békésen is sokan olvasták a könyvet. Már 1894. októberében újabb könyvszállítmányt kér Szalaytól a helyi református lelkész, Kecskeméti Ferenc (1855-1915).

Azt írja levelében, hogy egy Liszkaai Gábor nevű ember elő akar fizetni a könyvre "már más is fizetett elő, küldj nekem belőle néhány példányt, vagy ötöt, többen keresték, s négyen várják." Reklamálja, hogy a Szalay vezette Első Magyar Misszió-Társulat Hevesi Ferenc nevű könyvterjesztője nem kapott a könyvből eladásra. /79/ Egy Szóllósi István nevű békési parasztember levelet írt Szalaynak,

melyben többek között ez áll: "A Jézushoz vezető út című munkát átolvastam és igen szívrehatónak találtam. Ha tehetségemben fog lenni, rögtön megrendelem és jó barátaimat is megismertetem vele."
/80/

1896 nyarára elfogyott a könyv első kiadása. /81/ Még a múlt században, valószínűleg 1898-1899-ben jelent meg a könyv második, átdolgozatlan kiadása. A siker, a Szalay Józseffel kialakult jó kapcsolat, és az Első Magyar Misszió-Társulat iratterjesztőinek munkája készítette a hamburgi kiadót, hogy a Hornyánszky nyomdában - ahol a magyar nyelvű kiadás is készült - 1896-ban románul is ki nyomtassa a könyvet. /82/ Befejezésül álljon itt a könyvet ismerető Hegedűs Gábornénak az a verse, amit saját kezűleg jegyzett be saját példányába:

"Óh, áldott jó Atyám, küldd hozzám lelkedet,
Amely arra bírja szüntelen szívemet,
Hogy szeressem Jézust, ki igazság, élet.
Az út, melyen Ő járt, tudom Hozzád vezet.
Hadd legyen hát nékem e könyv is segítőm.
Óh áldott Jézusom, Tehozzád vezetőm,
Hogy míg itt élek, veled utazhassak,
És ha majd meghalok, csak Tehozzád jussak.
Oda, óh Jézusom, a szép mennyországba,
Mit véreden váltál meg híveid számára,
Hogy ott Szent Atyáddal és a Szent Lélekkel
Örökké dicsérlek a sok szent sereggel."

Jegyzetek

- 1.) PEIL.1844. 255. H-k: Hitábránd Svécia- és Norvégiában vö.
E.G.White: Küzdelem az igazságért. 352.
- 2.) PEIL.1880. 244. Apróságok
- 3.) Szabad Egyház, 1891. 75. júl. 16.
- 4.) EESZ. 1898. nov. 182-183. Külföldi utazásom
- 5.) uo. 192.
- 6.) Debreceni Prot. Lap. 1898. jún. 8. 23. Tägtl Rundsch után
- 7.) L.R.Conradi: Az isteni gondviselés megnyilatkozása európai oldalón. Evangéliumi Munkás, 1922. 4. 13-14.
- 8.) Bányai Jenő: Az erdélyi és alföldi baptista misszió kezdeti korszaka. Theológiai Szemle, (továbbiakban: TSz) 1966. 26-37.
Pechtol János - Szigeti Jenő: Megjegyzések... TSz 1966. 99-101.
Bányai Jenő: Válasz... TSz. 1966. 230-232. - Bányai Jenő: Rottmayer János, Békehirnök. (továbbiakban: BH) 1963. márc. 15., ápr.1.
- 9.) Advent Hirnök (továbbiakban: AH) 1936. 2. 20-21.
- 10.) Idők Jelei (továbbiakban: IJ) 1948/2.
- 11.) Huenergardt, J.F.: Az üzenet haladása Budapesten. EM. 1912. 5-6.
- 12.) Kohn Sámuel: A szombatosok. Bp. 1889. - újabban Pirnáth Antal, Gerendi János és Eössi András - Irodalomtörténeti Közlemények, (továbbiakban: ItK) 1970. 6. sz. - Dán Róbert: A szombatos kódexirodalomhoz ItK 1972. 2. sz. - uo. Péchy Simon psalteriumának variánsai Magyar Könyvszemle 1972. 3. - uo. A hazai antitrinitárius irányzatok hátteréhez ItK 1970/2. - Irodalmi emlékeik: Régi Magyar Költők Tára XVII. sz. Szombatos énekek
- 13.) K.A.: Szombatosok, vagy zsidózók felekezete, Sárospataki Füzetek 1867. 461.
- 14.) Kohn Sámuel im. - Sebestyén K.: Zsidók egyetemes története. VI. Bp. 1908. (Függelék)
- 15.) A Hon. 1868. nov. 9. esti 258. sz. 2. oldal Zsidókeresztelés
A Hon, 1868. nov. 10. 262. sz. 3. - Igazmondó, 1868 617., 1869. 360. stb.

- 16.) Pld. Bacher, W: The Sabbatarianus of Hungary JOR. II. 189. 466-493.
- 17.) Kohn S.: im. 377. o. l. jegyz. no. 11. 2541. 275. 281.
- 18.) A. Dux: Aus Ungarn. Allg. Ev. Lutheranische Kirchenzeitung 1878.
- 19.) International Traktat-gesellschaft Hamburg 1911. - im.:
P. Fürst Aladár: Szombat és a szombatosság. IMIT., Évkönyv 1915. 148-179.
- 20.) Erdélyi Protestáns Közlöny, 1880. 135-136. - L.R. Conradi: im. 568.
- 21.) L.R. Conradi: im. 632.
- 22.) Pld. az un. "Szent-Erzsébeti Bogáthi kódex" (Ker. Magvető XV. évf. 5.) - Péchy Simon énekeskönyve (Ker. Magvető XV.175. Irod.: Gál Kelemen: Jakab Elek élet-és jellemrajza, Kolozsvár 1938. L.R. Conradi: im. 565.
- 23.) L.R. Conradi: im. 631-kk.
- 24.) Huenergardt, J.P.: Munkánk előrehaladása magyar hazánkban EM. 1908. 2. 11. - vö. Huenergardt, J.P.: Az advent mozgalom kezdete hazánkban AH.1936. 1. 2-3.
- 25.) Huenergardt, J.P. 1936-os cikkének kéziratára utóiratként írta a következőket: "1929-ben ismét látogattam Bözödújfalut Kessel Frigyes testvérrel. Szallós József már nem volt életben, csak leánya fogadott, és még csak egy néhány szombatos volt a faluban. Találkoztunk ugyan egy néhány szombatossal, aki a zsidó hitre tér: a Szász családdal és a Kovács családdal. Az ő imaházuk majdnem romokban hever, mert ők nem voltak képesek azt fenntartani."
- 26.) Bözödi György: Székely emberek - zsidó istenek É.N. 21.
- 27.) Külön tanulmányt igényel az erdélyi szombatosok tanításának vizsgálata. Ezzel kapcsolatban Dán Róbert irodalomtörténész, tudományos kutató végez jelentős kutatómunkát. Az viszont teljesen tudománytalan álláspont, hogy a szombatos tanokból fejlődött ki az Adventista Egyház jelenlegi tanításrendszere.

- 28.) Dr. Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története. Kolozsvár, 1935. II. 498-499. - uo. Az Unitárius Kollégium Értesítője, 1904. 05.
- 29.) Vö. 8. jegyz.
- 30.) Láng Adolf: A magyarországi angol rendszer szerinti vasárnapi iskolák. FEIL. 1981. 471.
- 31.) Bányai Jenő: Egyházi zenékről. BH. 1971. dec. 15.
- 32.) Bányai Jenő: Válasz... TSz. 1966. 221.
- 33.) Ellenzék (Kolozsvár) 1899. 160. sz. júl. 5. - vö. Oláh László Kolozsvári cím és lakjegyzék, Kolozsvár 1899.
- 34.) Huenergardt, J.F. 1908-as névsora, levele Sohlmann Károlyhoz 1938. szept. 25-én
- 35.) J.N. Loughborough: Entstehung und Fortschritt der STA, Hamburg 1897. 280.
- 36.) Pechtol János - Szigeti Jenő: Megjegyzések... TSz. 1966. 101.
- 37.) Huenergardt, J.F.: 1938. szept. 25-i levél - Bányai J. Válasz. TSz. 1967. 7-8. 231.
- 38.) A levél: A Baptista Egyház Levéltárában, Szó, (Szebeni Olivér) Rottmayer János levele, BH. 1966. ápr. 15. 3. - Fényképe: Emléklapok a Magyarországi Baptista Egyház 125 éves jubileumáról, Bp. 1972. 23.
- 39.) Csopják Attila: Képek a magyarországi baptista misszió történetéből. Bp. 1928. - Kovács Géza: A szakadástól a megbékélésig, BH. 1963. 12. 15. - Bányai Jenő: Emlékezés egy háromnegyedszázados évfordulóról. BH. 1958. aug. 132-133.
- 40.) Udvarnoki Andrásról - Kovács Géza: Udvarnoki András BH. 1963. júl. 15- aug. 1. - Szebeni Olivér: Udvarnoki András születésének 100. évfordulójára BH. 1965. nov. 15. - Kiss Emil: A Békéshirnök szerkesztői: Udvarnoki András, BH. 1970. aug. 1.
- 41.) BH. 1897. 1. 4-5. - A mi örömünk
- 42.) Torrey R.: Mit késlekedel? Fordította: Csopják Attiláné Bp. 1938. 8. old. OSz.K. 80. 765.

- 43.) Loughborough, J.N.: im.
- 44.) Bibliai felolvasás, (egybekötve) 1914. 1918. stb.
- 45.) L.R.Conradi: A keresztyén boldog reménysége. 1894. 1901. 1913. 1924. (Bukarest) stb. - Közeledünk-e a világ végéhez? 1894. 1901. (?) 1910-es évek stb. - A világosság fiai 1894. 1901. 1924. (Bukarest) stb. - Miért nem került elébb napvilágra? 1894. 1896. stb. - A teljes hit 1894. - 1910-es évek stb.
- 46.) Huenergardt, J.F.: Az üzenet haladása Budapesten. EM. 1912. 1. 5-6.
- 47.) Léltári száma XII. Mor. 5888.
- 48.) Szigeti Jenő: A "Jézushoz vezető út" 11. magyar kiadása TSz. 1970. 252-kk. - uo.: 75 éves a Jézushoz vezető út, Boldog élet 1969. 1-5. o.
- 49.) Szinnyei J.: Magyar Írók XII. köt. - Zoványi Jenő: Theológiai Ismeretek Tára, Mezőtúr 1901. III. 246.
- 50.) A Keresztyén (továbbiakban: K.) Országos Széchenyi Könyvtár H. 846.
- 51.) Rottmayer János 1892. júliusában 5.-Ft-ot ad az Ezredéves emlék szeretetházra (K.J. 64.), 1894-ben három alkalommal összesen 9.-Ft-ot az első Magyar Misszió-Társaságra (K. III. évf. 24. 56. 88. o.), 1895-ben egy alkalommal 3.-Ft-ot ugyanerre (IV. 32.), 1896-ban két alkalommal összesen 6.-Ft-ot fizet a "Keresztyén pénztárába" (V. évf. 8. 32. o.). Az utolsó bejegyzés 1897. januári számában van (8. o.), ahol 1.-pfrt-ot ad Rottmayer. 1898. márc. 1-i számában fia - ifj. Rottmayer János (Bécs) - adakozik 2.- pfrt-ot.
- 52.) K. 1893. jún. 45-46. - A traktátus anyaga egy előadás, ami német nyelven 1889. VI. 20-án Berlinben egy lelkészkonferencián hangzott el.
- 53.) Q: Levél a szerkesztőhöz, K. 1893. jún. 44-45. o.
- 54.) vö. K. II. évf. júl. 48-50., szept. 65. o. stb.
- 55.) K. 1893. 67. o.
- 56.) K. 1894. 31. o., vö. 1894. 3. o.

- 57.) K. 1893. júl. 56. o.
- 58.) K. 1893. júl. 56. o.
- 59.) K. 1893. 64. Vallásos irat osztogatók. Az 1894. traktátusok hátsó borítóján található felhívás árendeményt ígér azoknak, akik nagyobb mennyiséget rendelnek.
- 60.) K. 1893. szept. 72. Rottmayer Mária Magdaléna 1.-Ft-ot, Neff Ádám 50 kr-t, Rottmayer János több, mindenféle nyelvű Bibliát küldött a társulat céljára. Neff Ádámról - Arató 1905. ápr. 1. 67. o.
- 61.) Fl. "Hogyan hagyhatjuk el könnyen a dohányzást?" K. 1893. 64. "Az egészség tízparancsolata" K. 1896. febr. 13. Heald, H.G., dr. Néhány tény a dohányzásról, Keresztyén Evangélista (továbbiakban KE.) 1909. 131. nov. 5., A dohányzás ártalmas hatása a szervezetre KE. 1910. 108-109., Dr. K.: Vigyázzunk egészségünkre, KE. 1911. máj. 10. 67., stb.
- 62.) Szalay József: Misszió vallásos beszélgetés K. 1893. aug. 60-63. o.
- 63.) K. 1884. 1.
- 64.) Syst 2370. Árokháty Béla (1890-1942) hagyatékából került a példány a könyvtárba, aki Szalay vője volt és ő örökölte apósa teológiai könyveit (Szalay Gizella közlése).
- 65.) K. 1894. jún. 48. 53. - Egy részletét közölte: Arató 1900. 2. 68. o., 1907. 1. sz. 32. o.
- 66.) K. 1894. júl. 56., aug. 64., stb.
- 67.) K. 1894. júl. 56.
- 68.) K. 1894. aug. 64.
- 69.) K. 1894. dec. 92. Az Első Magyar Misszió-Társulat első évi jelentésében: "Kiadtunk egy jó könyvet: A Jézushoz vezető út"
- 70.) K. 1894. dec. 96.
- 71.) Hajnal 1895. ápr. 1. 130-131.
- 72.) Kis Tükör, 1895. 12. sz. márc. 23. 93. o.
- 73.) Bűnbánat - Mutatvány White, E.G.-nek Szalay József nagybecskereki lelkész által fordított Jézushoz vezető út című művéből 1895. 106-107. 11-117. 127. 134-135.

- 74.) Evangélista, 1895. szept. 15. 14. o.
75.) Szabad Egyház, 1895. jan. 16. 8. o.
76.) K. 1894. júl. 56. (28. péld.) 1894. aug. 4. (3. péld.)
77.) Hegedűs Gáborné: A Jézushoz vezető út könyv bírálata K. 1894.
dec. 94.
78.) Evangélista 1897. máj. 15. 143. Levél az Evangélista olvasói-
hoz
79.) Kecskeméti Ferenc levele Szalay Józsefhez 1894. okt. 4.
Szalay Gizella tulajdona
80.) K. 1895. márc. 24. o.
81.) K. 1896. márc. - elfogyott
82.) Calea Catre Christos de. Budapest, 1896. Victor Hornyánszky
166. o. OSzK. XII. Mor 5888. számon

III. A szervezett Adventista Egyház elindulása

1. Az első magyarországi tagok és az első gyülekezet

L.R. Conradi látogatásának, az egyre sűrűsödő adventista kapcsolatoknak lassan beérett a gyümölcse. 1895. május 22-én L.R. Conradi Kolozsvárott felvette egyházunk tagjai sorába Rottmayer Jánost, feleségét és Mária nevű leányát, és megkeresztelte az első magyarországi tagokat. Így számol be erről L.R. Conradi: "a mi kedves testvéreinket mindenképp megörvendeztette az a tény, hogy május 22-én este volt az első keresztségi ünnepélyünk Magyarországon, mégpedig Kolozsvárott, melyen két lélek - egy magyar testvér és egy német testvérnő - temetkezett el az Úrban. Rajtuk kívül még további három lélek lett felvéve a gyülekezetbe, akik között volt a mi kedves Rottmayer testvérünk is, aki 1844-ben Hamburgban Oncken által megkeresztelkedett és a következő évben első baptistaként Magyarországra költözött. Az Úr úgy vezette őt, hogy éppen az ő családjá lett az első, akik a hármasszöveg üzenetét elfogadták Magyarországon. Egy nagyon áldásos urvacsorai összejövetelünk volt, amelyen kívülálló is jelen voltak. Egy előkelő állású úr is jelen volt, aki a múlt évben egy traktátust kapott, ami annyira érdekelte, hogy ő a saját elmondása szerint egész nyári szünidejét tanulásra, kutatásra fordította. Volt egy öt órás bibliai beszélgetésünk, amelyben újabb világosságot nyert és szabadsága idejére megrendelte nagyobb könyveinket. Így ébreszt fel az Úr mindenféle lelkeket még az előkelők között is." /1/

Vizsgáljuk meg, hogy mi van e híradás mögött. A beszámolóban említett "magyar testvér" valószínűleg Kovács János volt, aki Magyarvistan volt kőfaragó mester. Huenergardt, J.F. így emlékezik rá: "Magyarvistan községben volt az első magyar adventista testvérünk Kovács János, aki az első adventista volt Erdélyben. Ő meghalt pár

napokkal, mielőtt én Erdélybe érkeztem." /2/ Eszerint Kovács János 1898. nyarán halt meg, de buzgó munkájának gyümölcse az, hogy 1899. nov. 4-én Huenergardt, J.F. megkeresztelte a vistai gyülekezet alapító tagjait (András András és felesége, Fabula Mihály és felesége stb.).

A német testvérnő személyével kapcsolatban legfeljebb csak találgathatunk. Ha az 1908-ból ránk maradt névsort vizsgáljuk, akkor ehhez az időponthoz legközelebb Meitert Lujza keresztségi időpontja van (1895. júl. 27.). Ő viszont mint ezt a későbbiekben látjuk, nem lehet azonos az itt említett német testvérnőnkkel.

A Conradi féle híradás beszél egy "előkelő állású úr"-ról is. Ő valószínűleg Neff Ádám (1824-1904) lehetett. Neff Ádám - mint ezt már előbb is láttuk - adományaival is segítette a Szalay József által szerkesztett "Keresztyén" című folyóiratot. /3/ Az 1899-es országgyűlési választásokra készített ideiglenes névjegyzék szerint Kolozsvárott az I. kerületben lakott a Kómáli szőlő út 2. szám alatt és kereskedő volt. /4/ Özv. Czédula Györgyné visszaemlékezése szerint korábban likörgyáros volt. /5/ Neff Ádám családjának már korábban is jó kapcsolatai voltak Rottmayer Jánossal. Ezt bizonyítja az is, hogy a Rottmayer által vezetett vasárnapi iskola 1878-as névjegyzékén szerepelt Neff Erzsébet is. /6/ A kolozsvári gyülekezet Rottmayer János mellett Neff Ádámot tekintette másik alapító tagjának. Érdekes ezzel kapcsolatban Fülöp Judit (özv. Porcsin Imréné) visszaemlékezése: "1907-ben Kolozsvárra lettem helyezve, itt már egy szép kis gyülekezet volt, melyet a kedves L.R. Conradi testvérünk az első magyarországi misszióútján alapított. Rottmayer testvérekkel és Neff Ádám testvérekkel ismerkedett meg, és el is fogadták az üzenetet." /7/

Neff Ádám később is jelentős szerepet töltött be egyházunk életében. Az ő házában volt az első kolozsvári gyülekezet. /8/ Egyházunk életében részt vállalt, többek között az 1903. február 8-12. között

Kolozsvárott tartott konferencia határozathozó bizottságának is tagja volt. /9/ Életét, szolgálatát Huenergardt, J.F. meleg hangú nekrológja foglalja össze a legméltóbban: "1904. december 18-án elhunyt az Úrban, ami szeretett testvérünk Neff Ádám, életének 80. évében. Mint 12 éves ifjú, a boldogult testvérünk Németországból került Kolozsvárra, Magyarországra. Fáradhatatlan szorgalmassága és Istennek áldása által sikerült neki nemsokára az idegenben hazát szerezni. Huszonöt évvel ezelőtt, egy kilenc hónapig tartó betegségben az Úr őt az élő hitre vezette, és körülbelül 12-13 évvel ezelőtt ismerte meg a jelenvaló igazságot, amelyet örömmel elfogadott, és minden akadályok elhárítása után hűségesen követte halála napjáig. Utolsó óhajta az volt, hogy kedves, hű neje, aki több mint 50 évig hűségesen küzdött mellette és kívül minden örömet és bánatot osztott és a kedves gyermekei és rokonai ismerjék el ezt az igazságot, amelyet ő annyira szeretett, hogy majd az örök életben viszontlátás legyen. Számos egybegyűlt rokonok és ismerősök, valamint a kedves testvérek előtt felolvasta az alulírott a Jelenések 14:13 versében írott vígasztalást, amely után egy beszédet tartott. Nem bánkódunk úgy, mint azok, akiknek nincsen reménységük." /10/ Még egy apróság Neff Ádámról. Halála után egy kis hírecske jelent meg az Aratóban: "A mi missziónkra adakozott 10 koronát egy idős testvérnőnk Kolozsvárott egy koszorú helyett az elhunyt Neff Ádám testvérünk sírjára. Nevezett testvérnőnk ezt megtette azon meggyőződéssel, hogy az említett boldogult testvérünk és a kedves hozzátartozóinak értelmében cselekedett." /11/ Ez a híradás is arról beszél, hogy Neff Ádám áldozatkészsége és teherviselése példamutató volt, másokat is erre indított.

Rottmayer Jánost, feleségét és legkisebb leányát Rottmayer Máriát L.R.Conradi nem keresztelte újra, hanem kézfogással vette fel egyházunk tagjai sorába. Az ő sorsukról, további szolgálatukról is meg kell emlékeznünk. Rottmayer János adventistaságáról - mint ezt már említettük - a korábbi években vita folyt és eközben elhangzott

olyan vélemény is unokája Marosi Béláné (Csopják Gyöngyike) visszaemlékezése alapján - aki nagyapját nem ismerte személyesen - hogy Rottmayer János felesége kényszerítésére lett adventista. Egyházunk alapvető álláspontja már kezdettől az volt, hogy mindenkit személyes kérésére, hite vallomására vettek fel gyülekezeti tagnak. Ahogy Neff Ádám feleségével kapcsolatban nem alkalmaztak lelki kényszert, úgy kevésbé hihető, hogy Rottmayerrel kapcsolatban ilyenről lett volna szó. A kortársak fennmaradt visszaemlékezése (özv. Czédula Györgyné, Huenergardt, J.F., Kelemen István stb.) és a kolozsvári gyülekezet tagjainak szájhagyománya mind az ellenkezőjét állítja. De a rendelkezésünkre álló források is mást bizonyítanak. A Zions-Wächter című német adventista gyülekezeti folyóiratból rekonstruálni tudjuk, hogy Rottmayer János urvacsoraközösségben volt a kis adventista csoporttal. L.R.Conradival is baráti kapcsolatban állt, és a J.F. Huenergardt Magyarországra jövétele után kialakuló kolozsvári gyülekezetnek csaknem minden tagja aktív kapcsolatban volt vele, az ő bizonyágtevése alapján ismerte meg egyházunkat. Erre a kolozsvári gyülekezet kialakulásának vizsgálatánál később részletesen is utalunk. Itt csak egy kedves epizódot említünk, Kosztin István visszaemlékezését. Kosztin 1918-ban írt cikkében elmondja, hogy jelenleg 30 esztendőös és azért boldog, mert megtalálta Krisztust és megismerte a jelenvaló igazságot. Elmondja, hogy szívébe a magot "hat éves koromban egy öreg, szép fehér szakállas bácsi" vetette. "Még most is arcomon érzem kezét - írja, amint jóságosan simogatott... dióval, almával ajándékozott meg." Leírja azt is, hogy itt tanulta meg a "Fel barátim, drága Jézus..." és "Az áldott orvos közeleg..." kezdetű énekeket. Arról is ír, hogy a gyermekeken keresztül a felnőtteket is megpróbálta Jézushoz vezetni. Majd így szólítja meg a cikkíró az olvasót: "Vajon hallottatok-e már róla? A mi Rottmayer Bácsinkról, aki elsőnek fogadta el az adventi igazságot Erdélyben? Igen, ő adventista volt." /12/ Rottmayer János 1901. március 27-én halt meg - sírkövének tanúsága szerint március 30-án temette el J.F. Huenergardt a kolozsvári házsongárdi temető

lutheránus részében. /13/ Haláláról a Zions-Wächter-ben nekrológ jelent meg, mely beszámol életéről, többek között arról, hogy 1844. májusában (20-án) merítette alá J.G. Oncken az Elbában. Elmondja azt is, hogy hogyan lett adventista. A beszámoló azzal fejeződik be: "haláláig dolgozott a műért." /14/

Rottmayer Jánosné /Bastecky Magdolna/ (1827-1910) Rottmayer János második felesége volt. 1865. július 19-én éjszaka G.W. Lehmann merítette alá a Dunában Pest-Budán. /15/

A megözvegyült Rottmayer Jánossal 1867-ben Prágában találkozott először. Hamarosan összeházasodtak. Rottmayer legnagyobb fia ifj. Rottmayer János (1849-19?) szerint benne "édesapám egy okos, szorgalmas segítőtársat kapott". /16/ 1910. december 7-én halt meg és a rákövetkező nap temették el férje mellé. Huenergardt J.F. ezt írta halálakor: "1910. december 7-én meghalt a kedves testvérnőnk Rottmayer Magdaléna Kolozsvárban 83 éves korában. Ő volt az első német ajkú testvérnőnk Magyarországon...az igazságot Conradi L.R. testvértől/hallotta/, ki egy utazás alkalmával látogatta meg a Rottmayer családot.

Akkor imájuk az volt: 'Uram nyisd meg szemeimet, hogy lássam a csodákat a törvényben.' Egészen haláláig mindig hűséges, alázatos és aldozatkész testvérnő volt, ki állandóan a munka haladásával törődött. Magas kora dacára mégis mindig azon kívánságot táplálta, hogy az Úr eljöveteleig életben maradjon. Nyugalomra tért azon biztos tudatban, hogy az Úrnak és Megváltójának az első feltámadásánál szembe fog menni." /17/

Rottmayer Mária (1865-1954) a harmadik személy, akit L.R.Conradi 1895. május 22-én kézzel felvett a gyülekezeti tagok sorába. Az ő korábbi hamburgi tevékenységéről már szóltunk. 1894-95-ben már itthon volt és idős szüleit gondozta. 1896-ban a már nem fiatal

harmincegy esztendőös leányt feleségül kérte hét elárvult gyermekének gondozására Csopják Attila (1853-1934), az akkori baptista misszió egyik vezető személyisége. Rottmayer Mária vállalta a nehéz szerepet, az árvák nevelését. Esküvőjük 1896. november 30-án volt a budapesti magyar gyülekezetben, amelyről a Békehírnök részletesen tudósított. /18/ Érdekes a tudósítása utáni zárójeles megjegyzés, ami a "gyanú" széteszlatására volt hivatott: "Mellékesen megjegyzem, hogy Csopják Attila testvér majdnem egy év óta özvegyen volt hét árvával, kik közül a legkisebb csak 22 hónapos, s miután többszörösen elfoglalva van, családja már nem nélkülözhetett anyát és gondozót. Ezen nehéz, de szép tisztségre vállalkozott Rottmayer Mária testvérnő, aki gyülekezetünk tagja, s ki ha ideje lesz és az Úr is úgy akarja, még irodalmi munkájában is támogatja Csopják Attila testvérünket, mert irodalmilag képzett nő és az angol nyelvet is bírja."

Az esküvőn id. Rottmayer János is részt vett és beszédet mondott. Ennek a műltra vonatkozó részletét a Békehírnök is közölte. Eszerint Rottmayer a következőket mondta: "Budapest születésem helye és reám nézve egy olyan város, melyben már sok öröm és szomorúság ért. Jól emlékezem, 1838-ban nagy árvíz volt, s én ott laktam, ahol a legmélyebb volt a víz. Akik elmenekülhettünk, fogadtuk, hogy ezután jobbak leszünk, ha elmúlik a csapás. De ez csak fogadás maradt. Nemsokára el kellett utaznom Hamburgba. Csakhogy nem anszál a gondolattal mentem, hogy én ott új ember legyek. Az Úr azonban tudta, hogy mit kell velem tenni. Adott nekem egy jámbor szolgatársat, ki azt mondta nekem: "Még sohasem imádkoztál?" Ez a szó üsztöngött engem az igazság keresésére. Szobatársam elhívott a boldog emberek közé. Ott először is hallottam az istenfélő és jeles Oncken nevű hitszónoknak a tanítását, mely reám nagy hatással volt, s kevés időre boldog lettem én is az Úr Jézusban. Megtérésem után beküldettünk hatan egy kegyes társaságtól Magyarországra, Pestre. Itt házról házra jártunk, vittük a mennyei örömhírt az embereknek.

Esténként és vasárnapon gyülekezeteket tartottunk, melyre sokan összejöttek. De ez nem folyhatott így, mert ellenünk támadtak a papok. Engem minden birtokomban lévő könyvekkel a tanács elé vittek. De egy kegyes hercegnő (József nádor felesége, Dorottya hercegnő) közbejárása folytán szabadon bocsátottak. Ezután jött a nagy vihar, a forradalom, 1848, és a szomorú idő 1850., s minket szét- szórtak, munkánk feldúlták. Sok öröme nagy szomorúság. Kedveseim! Én tapasztalatból mondom, hogy jó az Úrban élni. Maradjatok meg Őbenne mindnyájan!" Az új házásoknak nászajándékként egy családi Bibliát ajándékozott Rottmayer János, amelyre ezt írta: "Emlékl a mai napra átadja Csoják Attila és családja szorgalmas használatra édesatyjuk Rottmayer János. Budapest, 1896. november 30. Ján 5:39." /19/

Rottmayer Máriát törölték a gyülekezet tagjainak névsorából, bár a régi budapesti gyülekezeti tagok visszaemlékezése szerint hosszú ideig járt a budai, Orvos utcai gyülekezetbe. Eleinte férje nem támasztott akadályt, később viszont ezt nehezményezte. Végül betegsége miatt maradt el. /20/

Házasságkötésük után több cikk jelent meg a Békehírnökben, amelyben az adventista állásponttal szemben álló nézeteket fejtik ki a cikkek írói. Ilyen többek között Ivánka Gábor cikke, melyben arról ír, hogy az elemi csapásokból, a csillagok állapotából, nem lehet semmilyen következtetéseket tenni Jézus visszajövetelével kapcsolatban. /21/

Csoják Attila különösen a lélek halhatatlanságáról szóló tanítás védelmében hadakozik több cikkben is /22/, sőt erről külön könyvet is írt. /23/ Később is ezen a ponton éleződik ki egyházunk viszonya - mint ezt később látni fogjuk - a Baptista Egyházzal.

Az első keresztség után tovább fejlődött a magyarországi munka. Az 1895. II. negyedévi statisztikai jelentés szerint Magyarországon
68

öt tagja van az egyháznak, mivel ketten keresztelkedtek és három tagot vettek fel. /24/

Összehasonlításul csak annyit, hogy a német gyülekezetek össztagslétszáma ekkor 691 volt. A következő évben egyházunk tagslétszáma megduplázódott. 1896-ban három tagot kereszteltek és kettőt pedig tagként felvettek Magyarországon. Talán az is érdekes, hogy 112,90 korona adománnyal támogatták ezek a tagok egyházunk misszióját. /25/ A magyarországi misszió "motorja" ebben az időben W.J.Tentesch volt, aki feleségével együtt 1894. december 23-án lett közösségünk tagja. /26/

W.J.Tentesch a magyarországi Adventista Egyház múltjának egyik ismeretlenje. Személyét, munkáját a további kutatásoknak kell felderíteniük. Egy régi folyóiratcikk magyartalan mondatát félreértve az Idők Jelei című folyóiratunk 1948-as jubileumi száma azt állítja, hogy "az első könyvevangélistáról 1899-ből találunk említést Tentesch Vilmos néven, aki Segesváron dolgozott a századok között." /27/ Ebből csak annyi a valóság, hogy Tentesch volt az első könyvevangélista hazánkban. Huenergardt, J.F. 1938-ban írt levele szerint Tentesch 1892-től dolgozott könyvevangélistaként Magyarországon. /28/ Ez nyilvánvalóan tévedés. Az első biztos adatunk Tentesch munkájáról 1895 márciusából van, amikor jelentése szerint 63 órát dolgozott, mint könyvevangélista, majd áprilisban 108-at. Ekkor Brassó (Kronstadt) volt a munkaterülete. /29/ Ő látta el az első magyarországi gyülekezeti tagok lelkigondozását, és ezért amikor 1895 decemberének végén L.R.Conradi Magyarországra látogatott, három napot vele töltött Brassóban. /30/ 1896 nyarától egy rövid ideig egyházunk bázeli pékségében dolgozott, /31/ valószínűleg pék volt a szakmája. A következő évben már ismét Magyarországon találjuk. Ekkor Nagyszebenben (Hermanstadt) árult könyvet. /32/ 1898 nyarán ismét ő kísérte L.R.Conradit Magyarországon. /33/ Az 1898 nyarán tartott nyolcadik német konferencia úgy határozott, hogy a bibliamunkába

állítja. /34/ Amikor Huenergardt Magyarországra jött, Tentesch kísérette Fogarasra, Brassóba és Segesvárra.

Tentesch továbbra is könyvet árult. /35/ 1901-ben arról kapunk hírt, hogy a magyarok közé szándékozik menni munkát végezni. /36/ Úgy látszik Brassóban telepedett le, még 1908-ban is itt volt gyülekezeti tag. /37/ Az 1902-es konferencia bibliamunkásként hitelesíti még, de már 1903-ban nem találjuk a bibliamunkások között. /38/ 1908. után nincs róla adatunk.

L.R. Conradi többször is meglátogatta a kis magyarországi csoportot, 1895 júniusának végén ismét járt Kolozsvárott és urvaosorát osztott, melyen 30 ember vett részt. Ekkor újabb keresztség történt Kolozsvárott. L.R. Conradi egy fiatal nőt keresztelt meg. /39/ Ez Huenergardt 1908-as névsora szerint Meitert Lujza lehetett, akinek keresztelési idejeként 1895. július 27-e van feltüntetve. Meitert Lujza 1908-ban a brassói gyülekezet tagja volt. Huenergardt első látogatásakor, 1898. szeptemberében viszont még nem lakott Brassóban, mert ekkor "Brassóban Essing testvérnőnk volt az egyedüli testvérnő és egy néhány érdeklődő." /40/ Rosa Essing személyéről már korábban is szoltunk. Meitert Lujza viszont ezek után telepedhetett le Brassóban.

Még ugyanez év karácsonyán, december 24-én Conradi - Csehországon keresztül utazva - ismét Kolozsvárra érkezett. Meglátogatta a kis csoportot, és innen Brassóba utazott, ahol Tenteschel töltött három napot, /41/ de már 1896. január 7-én ismét Hamburgban volt.

Nemcsak L.R. Conradi látogatta a magyarországi csoportot. Talán a legjelentősebb munkát Wagner végezte, akiről tudjuk, hogy már 1895. nyarán Magyarországra látogatott, és 1897 nyarán is hosszabb látogatást tett. 1897. december 5-én - átutazóban Románia felé - Fogarason hét lelket keresztelt meg. /42/ Ez lett az első magyarországi gyülekezet magva. Benecke kísérlete is jelentős. Ő 1896. nyarán Pozsony

ban próbált munkát kezdeni, de a kemény üldözés útját állta./43/
Benecke 1896 nyarán Budapestre is ellátogatott, de sajnos munkájáról nem tudunk többet. /44/

A munka fejlődött, a taglétszám növekedett. 1896 első negyedében Magyarországon már szervezett szombatiskola van, mely jelentést, adományokat küld az uniónak. /45/ 1898-ban már 15 tagja van egyházunknak hazánkban. Ezek pontos névsorát - a jelenleg ismert forrásaink alapján - nem tudjuk összeállítani. Mégis tudunk több mindent Huenergardt visszaemlékezései és az 1908-ban összeállított névsor adatai szerint, melyen a keresztség időpontja is megtalálható. Ezekből már korábban is említettünk adatokat. Beszéltünk a Rottmayer házaspárról, Rottmayer Máriáról, a brassói Rosa Essingről, aki 1891. január 4-én lett közösségünk tagja, Kovács Jánosról, az első magyar adventistáról, a Tentesch házaspárról és Meitert Lujzáról, akit L.R.Conradi 1895. július 27-én keresztelt meg.

Mikor Huenergardt Kolozsvárra érkezett, a Rottmayer házaspáron kívül már egy Babos Mária nevű testvérnőnk is volt ott, aki később a gyülekezetnek is helyet adott egy ideig. /46/ Az 1908-as névsor szerint 1894-ben lett a gyülekezet tagja. Ez valószínűleg tévedés. Az 1908-as névsor szerint Segesvárott élt egy Sara Geist nevű német testvérnőnk, aki 1897 decemberében lett egyházunk tagja. Huenergardt első látogatásakor ő volt az egyetlen adventista a városban. /47/

Talán vele együtt lett egyházunk tagja Weiner Mária Nagysejken (1897. dec.6.), és mindketten talán azzal a csoporttal keresztelkedtek, akiket Wagner merített alá 1897 decemberében Fogarason. Willwerth Kristóf is Huenergardt Magyarországra jövele előtt lett egyházunk tagja, aki 1908-ban a temesvári gyülekezethez tartozott. Willwerth Kristóf később, mint alkalmi könyvtáros a misszióban is tevékenykedett. /48/ Szabó Miklós Anna (Nagy Györgyné) volt az első adventista a mai Magyarország területén. Ő az 1908-as névsor szerint 1898. március 8-án lett egyházunk tagja Kolozsvárott, ahová családjá

is való. Korábban baptista volt. /49/ Még ugyanebben az esztendőben került fel Budapestre az Engel családhoz dadának. Itt találkozott 1898. augusztus 21-én délelőtt Huenergardt-tal. Az ő működéséről, szolgálatáról később kell szólnunk.

Mikor Huenergardt 1898. augusztusában Magyarországra érkezett, Fogarason már szervezett gyülekezete volt egyházunknak. Az 1908-as névsor szerint 1896. december 4-én lett egyházunk tagja a fogarasi gyülekezet akkori tagjai közül Bangroth Friedericha és Girsch Henrich, valamint felesége. Huenergardt híradása alapján "a Bangroth család volt az első hívó család" Fogarason. Bangroth Friedericha ápolónőként, Girsch Henrich pedig könyvevangélistaként vette ki a részét az induló missziómunkából. /50/ A fogarasi gyülekezet 1898 tavaszán alakult meg nyolc taggal. A gyülekezet megalakulása talán kapcsolatban van L.R.Conradi 1898-as látogatásával, amikor Brassóban találkozott Tentesch-sel és a korabeli híradás szerint a fogarasi testvéreket is meglátogatta, és Aradon is járt, ahol voltak érdeklődők. L.R. Conradi Prágán keresztül tért haza erről a körútjáról. /51/

Az egyre jobban terebélyesedő misszióra a sajtó is felfigyelt. A Rácz Károly református lelkész által szerkesztett Szabad Egyház Jezus visszajövetelének jeleiről szóló cikkében említést találunk az adventistákról: "Sok rajongó felekezetek hirdették a maguk idejében és csaknem minden században egészen a legutóbbi időkig a Krisztus közeli eljövételét, és e felekezetek egyikének tagjai, mely a dolgot fő tárggyá és fő ponttá tette a maga gyülekezeteiben, ez okból "adventisták"-nak nevezik magukat." /52/

Ez a meglehetősen általános említés annyit elárul, hogy az adventisták jelenlétével már 1896-ban számoltak protestáns körökben.

Szalay József lapja már egyházunk magyarországi híveiről is tud, sőt - valószínűleg a korábbi jó kapcsolatok alapján - rokonszenvesen említi őket, amivel kiváltja Szeberényi Lajos Zsigmond békés-

csabai evangélikus lelkész, neves "szektaszakértő" ellenkezését. A Keresztyén híradása így szól: "Azután (ti. a nazarénusok és a baptisták után) jöttek a szombatosok, kik néhány éve misszionáriuskodnak hazánkban, s alig 8-10 hívőt számlálnak Erdélyben jelenleg. Ezek is a fő súlyt, egyes különös tanaik mellett, az újjászületésre, a megtérésre fektetik." /53/ Szeberényi viszont később egy tendenciózus "hírrel" próbálja az adventisták hitelét lerontani, és ezzel az induló szabadegyházi missziók és a protestáns belmisszió egymással való szövetségét lazítani. "Az adventisták szektája újabban nagy bajt okoz a németországi baptistáknak, ami felett az utóbbiak Wahrheitszeuge című lapja így kesereg: 'Másfél év óta e közösség emberei igyekeznek romboló munkájukat előrevinni gyülekezeteinkben. A prozelita csinálásban még felülmúlják a rokonszellemű farizeusokat és írástudókat (Mt 23:15). Hihetetlen mit művelnek e téren. Egy vallási közösségben sem akadtam kevesebb keresztyén érzésre. Mily sokkal okosabban tennék, ha a nép tengerére mennének és ott vetnék ki hálójukat.' Hát mit szóljunk azután a mi baptista hamis futkározó styafiainkra? Hát persze ez Ev. Alliance szerint ezek a mi keresztyén testvéreink." /54/

A Békésen megjelenő Evangélista című folyóirat, melyet Kecskeméti Ferenc (1855-1917) református lelkész szerkesztett, szintén tudott az adventistákról. Egy - a keresztyén felekezetekről szóló - cikkben így mutatja be egyházunkat. "Hazánkban csak kevés keresztyén felekezet van... De ezen kívül még nagyon sok keresztyén felekezet van. Ilyenek az adventisták, kongregacionalisták, kvékerak, metodisták." Ezután a cikk írója sorra elemzi ezeket a kevésbé ismert felekezeteket. Az adventistákról ezt írja: "Az adventisták azok, akik az Úr második eljövételének évét és napját számítgatják. Ezeknek egyik ága a hetednapú adventisták, akik nem akarják az Úr második eljövételének idejét, napját megmondani, de szüntelenül várják. Bemertítkeznek, hiszik, hogy a gonoszok a halálban megsemmisülnek, s a lélek a halál után alszik a feltámadás napjáig." Majd így értékeli

a különböző felekezeteket: "A legtöbben ezek közül az igazságból, a keresztyénség tanai közül egyik egyiket, másik másikat emeli ki..." Krisztus egyháza - szerinte - "most még oszladozik", de "az egyházak, felekezetek nemes versenyt folytatnak egymással. Majd egykor eljön az egyesülés ideje, s végül megvalósul az egy akol és egy pásztor jóslata." /55/

A növekvő érdeklődés, az egyre szaporodó munka szükségessé tette egy állandó, jól képzett lelkész fáradozását. Ez történt meg 1898 augusztusában, amikor Huenergardt, J.F. Magyarországra, Erdélybe jött és átvette a magyarországi és balkáni misszió irányítását.

Jegyzetek

- 1.) Zions-Wächter (továbbiakban: ZW) 1895. 39. (L.R.Conradi): Fortschritt des Werkes
- 2.) Huenergardt, J.F. Los Angelesből 1938. szept. 25-én kelt levele - vö. az 1908-as névsorra írt kéziratos feljegyzéssel
- 3.) Keresztyén (továbbiakban: K) 1893. szept. 72.
- 4.) Ellenzék (Kolozsvár) 1899. júl. 5. - Oláh László: Kolozsvári cím és lakjegyzék 1899.
- 5.) özv. Czédula Györgyné (szül.: 1878. márc. 25. - ker: 1900. szept. 30.) visszaemlékezése 1966. Jónás Erzsébet gyűjtése
- 6.) Békehirnök (továbbiakban: BH) 1917. nov. 30. 295. A kolozsvári vasárnapi iskoláról: Protestáns Egyház s Iskolai Lap 1881. 471. vö. Bányai Jenő: A vasárnapi iskolák történetéből. BH.1971. aug. 1-15. 2.
- 7.) Miskolcon 1948. március 10-én kelt leveléből
- 8.) özv. Czédula Györgyné visszaemlékezése - Ellenzék 1899. nov. 14.
- 9.) Todor Péter: A második magyar közgyűlés jegyzőkönyve 1903. febr. 8-12. A H.N. Adventista Egyház Levéltára vö. ZW.1903. ápr.6.

- 10.) Arató, 1905. ápr. 1. 67.
- 11.) Arató, 1906. febr. 53. Huenergardt, J.F.
- 12.) Kosztin István: Az én vasárnapi iskolám. Evangéliumi Munkás, (továbbiakban: EM) 1919. jan. 12-13.
- 13.) Bányai Jenő: Az erdélyi és alföldi baptista misszió kezdeti korszaka. TSz. 1966. 26-37. stb. - Sorszám 349.
- 14.) ZW. 1901. ápr.
- 15.) Meyer Henrik: Gyülekezeti tagnyilvántartó 1874-1890. Bányai Jenő: Az első hazai bemerítések. BH. 1971. szept. 1. - Bányai Jenő: Száz év előtti bemerítés Pest-Budán. Bp. 1965. szept. 15.
- 16.) ifj. Rottmayer János visszaemlékezése. Emléklapok 2. Bp. 1948.
- 17.) EM. 1911. jan. 8.
- 18.) BH. 1897. jan. 4-5. - A mi örömünk
- 19.) A Biblia a Baptista Egyház Történeti Kiállításán látható
- 20.) Eszterházy Gizella 1968-as és Tóth János 1971-es visszaemlékezése
- 21.) Ivánka Gábor: A világvégéről és az Úr Jézus eljövételéről. BH. 1897. dec. 15. 297-298.
- 22.) Cs.A. (Csopják Attila): Hol van a lélek székhelye? BH 1896. okt. 30. 13. - Cs. (Csopják Attila): A síron túl BH 1898. febr. 28. 43-44. - márc. 15. 58-60. - Cs. (Csopják Attila): Jó-e a magyar Biblia? BH 1898. máj. 30. 115. - vö. BH 1899. máj. 15. 108. Halhatatlanság
- 23.) Csopják Attila: Mi a lélek? Bibliai és tudományos alapon Bp. 1921. 2. kiadás
- 24.) ZW. 1896.
- 25.) ZW. 1897. 36. Wierteljahrsbericht den deutschen Gemeinde Ungarn
- 26.) Huenergardt 1908-as névsorában a Brassói gyülekezetnél
- 27.) Az adventüzenet irodalma Magyarországon IJ. 1948. 2. 13. A helytelen információ forrása: EM. 1918. 3. 32. "Az első könyvevangélistánk Tentesch testvér volt, akit Huenergardt testvér mint munkás követett 1899-ben."

- 28.) Huenergardt, J.F. 1938. szept. 26-i levele
- 29.) ZW.1895. 30. 38.
- 30.) ZW.1893. márc.
- 31.) ZW.1896. jún. júl.
- 32.) ZW.1897. jan.
- 33.) ZW.1898. jún.
- 34.) ZW.1898. aug.
- 35.) Huenergardt, J.F. 1938. szept. 25. levele - ZW.1898. okt. 1899. 2. negyedévi jelentés
- 36.) ZW.1901. ápr.
- 37.) Huenergardt 1908-as névsorában Brassónál
- 38.) Adomeit J.K. A balkáni félszigeten és Magyarországon tartott első általános közgyűlés jegyzőkönyve 1902. március 14-17.
- 39.) ZW.1896. ápr. "Der Redakteur"
- 40.) Huenergardt, J.F. 1938. szept. 25-i levele és feljegyzése az 1908-as névsoron
- 41.) ZW.1896. márc.
- 42.) ZW.1895. jún. 1897. júl. dec.
- 43.) ZW.1896. júl.
- 44.) ZW.1896. szept.
- 45.) ZW.1896. máj.
- 46.) özv. Czédula Györgyné visszaemlékezése
- 47.) Huenergardt 1938. szept. 25-i levele - ZW.1898. okt.
- 48.) ZW.1896. 2. Girsch H. könyvevangélistának készül Németországba ZW.1896. 7. Bangroth testvérnő Svájcba készül ápolónőnek tanulni.
- 49.) Huenergardt rájegyzése az 1908-as névsorra és az 1838. szept. 25-i levél; a többi adatot is lásd ott!
- 50.) Huenergardt, J.F. 1948. ápr. 13-i levele Töltéssy Józsefhez
- 51.) ZW.1898. jún.: L.R. Conradi: Fortschritt des Werkes
- 52.) Krisztus eljövételének jelei - Szabad Egyház 1896. febr. 1-16. 13.

- 53.) Keresztyén, 1896. jún. 1. 42. - Egy hívő református: Nyugati eszmékhez való simulás - Bírálata: Evangélikus Egyházi Szemle 1896. jún.
- 54.) Evangélikus Egyházi Szemle, 1896. aug. 126.
- 55.) Evangélista, 1898. szept. 15. 209. Keresztyén felekezetek

2. Az első magyarországi adventista lelkész: Huenergardt, J.F.

A Fogarason megalakult gyülekezet, a tagok szaporodása és az egyre növekvő érdeklődés arra indította az európai munkaterület vezetőit, hogy egy jól képzett, alkalmas munkást küldjenek Magyarországra. A választás Huenergardt János Frigyesre esett, aki naplójegyzeteinek tanúsága szerint 1898. augusztus 21-én reggel lépett magyar földre. Ennek 75. évfordulóját ünnepelte egyházunk 1973-ban.

Huszonhárom esztendő volt ekkor Huenergardt, aki 1875-ben az Egyesült Államokban, Kanadasban született, és 1892. április 1-én keresztkelkedett. /1/ Tanulmányainak elvégzése után 1897. júniusában került Európába, Hamburgba. /2/ Németországi munkájáról így emlékezett: "1897. június végén megérkeztem Hamburgba, Kanadasból, Amerikából. Hamburgból mentem azonnal Berlinbe, ahol a Német Egyesület tartott egy általános gyülekezetet, ahol a német, svájci és orosz testvérek voltak képviselve. Abban az időben nem is volt ezer hívő ezeken a területeken. Magyarországról és a balkáni államokból csak egy képviselő volt, egy német testvér, aki Konstanzából való volt.

1898 augusztusig munkálkodtam Németországban, Berlin, Bréma, Hamburg és Kiel városaiban." /3/ Az igazi munkaterület viszont hazánkban nyílt Huenergardt, J.F. számára. 1898 augusztusában ülésezett a Német Egyesület konferenciája. Itt, felbuzdulva Tentesch, W. eredményein és a fogarasi gyülekezet megalapításán, elhatározták, hogy

Huenergardt Magyarországra, Kolozsvárra helyezik. /4/ Huenergardt rögtön útnak indult. Prágán, Bécsen át utazott Budapestre. Prágában már volt egy kis hívő csoport Simon testvér vezetése alatt. Bécsben még senki, de itt is ismerősre talált: "Ott találkoztam ifj. Rottmayer Jánossal, az öreg Rottmayer János fiával, aki a Brit Bibliatársulat bécsi igazgatója volt." /5/

Huenergardt naplójegyzetei szerint 1898. augusztus 21-én reggel 7 órakor érkezett Budapestre. Hétfői nap volt. /6/ A délelőtti órákban felkereste Szabó Miklós Annát (1878-?), akiről már korábban elmondtuk, hogy ő volt az első budapesti tag, akit L.R.Conradi 1898 márciusában (márc.8. vagy 12.) Kolozsvárott megkeresztelt vagy gyülekezeti tagnak felvett. Szabó Miklós Anna Budapesten az Engel családnál volt dada. Korábban baptista volt. Az Engel család az akkori Váci körúton lakott. Csak tolmács segítségével tudott Huenergardt-tal szót váltani. A budapesti tartózkodás további részleteiről így számol be Huenergardt naplója: "Ezt a napot, a délutáni órákat, a város szépségeinek megtekintésével töltöttem. Végre kifáradtam, és megvártam a Kolozsvár felé induló vonatot a Deák Ferenc tér egyik kőpadján." /7/

Szabó Miklós Anna (Nagy Györgyné), egyházunk múltjának egyik ismeretlenje. Mivel Huenergardt - angolszász névhasználat szerint - férje neve után Nagy Annaként emlegeti, elég nehéz a nevét azonosítani, rokoni kapcsolatait sem ismerjük. /8/ Férje valószínűleg az a Nagy György, aki 1903. június 30-án keresztelkedett és Huenergardt az 1908-ból való névsorban azt írta neve mellé, hogy "Braziliába távozott". Szabó Miklós Anna dadaként példamutató szolgálatot végzett. Az Engel család gyermekei - akik tőle kapták az első tanításokat - egy kivételével mind buzgó követőivé lettek az adventi igazságnak. /9/ Moczárné Engel Kamilla a New York-i magyar gyülekezet lelkesítésének felelőse lett. Dr.Lidgené Engel Renée az 1910-es években Budapesten az ifjúsági munka és az ének-zene kultúra fejlesztésében

szerzett elévülhetetlen érdemeket. /10/ Később, még a második világháború előtt, ő is kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol ezt a munkát tovább folytatta. Somogyiné Engel Jolán festőművész hosszú évekig a budai gyülekezetnek tagja volt, majd a tengeren túlra került, és 1946-ban Bostonban telepedett le. Fejérné Engel Rózsa zene-tanár lett, és csak 1948-ban csatlakozott egyházunkhoz.

Az egyetlen Engel fiú, Károly lelkeszként végzett szolgálatot a tengeren túl.

Nagy Györgyné Szabó Miklós Anna további működéséről csak szórványos adataink vannak. Az 1904. december 1-4. között tartott budapesti konferencián, mint bibliamunkást hitelesítik. /11/ Valószínűleg ekkor már férje elhagyta és Braziliába vándorolt. Konferenciai küldöttként Németországban is képviselte a magyarországi gyülekezeteket. /12/ 1907-ben Szegeden végzett úttörő munkát. /13/ 1911. november és 1912. augusztus között Nyíregyházán tevékenykedett. Kessel Frigyes így adott hírt munkájáról: "az Úr áldásával, és annak előrehaladása végett rendszeresen tart bibliaórákat és vannak érdeklődő lelkek." /14/ Szóbeli visszaemlékezésekből úgy tudjuk, hogy idős napjait Minck Adolf testvéreknél töltötte mint családtag. /15/

Huenergardt egy napi budapesti tartózkodás után továbbutazott Kolozsvárra. Itt lakott Rottmayer János és családja, az első magyarországi adventista család. Bár Fogarason alakult az első gyülekezet, mégis Kolozsvár volt az erdélyi misszió szempontjából az ideális központ. Ez a tény is mutatja a Rottmayer család és a kolozsvári csoport szerepét a kezdődő adventista misszióban. A hajnali gyorsvonat, melyel Huenergardt Kolozsvárra érkezett, 5,55-kor állt meg a régi kolozsvári pályaudvaron. /16/ A megérkezésre Huenergardt így emlékezett vissza: "Jól emlékszem, mikor reggel felé - egy augusztusi nap forró reggelén - a régi kolozsvári állomásról nehéz poggyászzal, a közeli Kővári telepen a Kasza utcai Rottmayer féle házhoz igyekeztem a

nagy porban és melelegségben. Gondoltam magamban, vajon így lesz-e ez mindig. Nem várt senki az állomáson." /17/ Nehezen találta meg a Rottmayer házat. "Mivel csak németül és angolul tudtam beszélni, hiába kérdezősködtem, a cím után senki sem értett meg." /18/ De nemcsak ez volt a nehézség oka. 1898. októberében az egyik kolozsvári napilapban egy bírósági kézbesítő így panaszkodik: "Az ugynevezett Kővári negyed...reánk nézve nagy gyötrelmem, mert nemcsak, hogy az utcák elnevezve nincsenek, de hogy házszámok is csak imitt-amott vannak." /19/ Egy másik tudósítás meg arról ad hírt, hogy a lakók önkényesen, maguk nevezik el az utcákat és számozzák meg a házakat. /20/ Így bizony nem csoda, hogy Huenergárdtnak hosszasan kellett keresnie a Rottmayer házat, ahol az első hetekben, hónapokban szállása volt. /21/

Huenergárdt első, nagy jelentőségű döntése az volt, hogy magyarul kezdett tanulni. Erről így ír: "Angol és német szómmal nem mentem semmire, mert Kolozsvárott magyarul beszéltek. Így végeztem magamban, hogy ez lesz jó arra, hogy a magyar nyelvet hamar megtanuljam. Hozzá is fogtam azonnal, és egy év nyolc hónappal később tartottam az első magyar előadást tolmács nélkül...Megértették, mert azt mondták nekem, hogy ne merjek többé tolmács által beszélni." /22/ Ennek a döntésnek és szorgos munkának nemcsak a magyar misszió szempontjából volt jelentősége, hanem Huenergárdt ezzel elejét vette annak a belső feszültségnek, ami a Magyarországi Baptista Egyházat is kettéosztotta a századforduló idején, elismert és el nem ismert, magyar és német ágra. A kialakult belső meghasonlásnak az volt az oka, hogy Meyer Henrik - a magyar baptista misszió első prédikátora - nem tudott, és nem is akart tudni magyarul. /23/ Ezt Rottmayer János is - aki ugyan német anyanyelvű volt - nehezményezte és helytelenítette. /24/ Ezért ebben a döntésben valószínűleg Rottmayer is tanácsolta Huenergárdtot, aki ezt olyan jelentősnek tartotta, hogy a Zions Wächternek küldött beszámolójában is megemlítette. /25/

Amikor Kolozsvárra érkezett Huenergardt, négy tagja volt a "gyülekezetnek": Rottmayer János és folsége, Babos Mária és Kovács János, Vistáról. /26/ Kovács Jánossal - akit Huenergardt az első magyar anyanyelvű adventistának mond - nem sikerült találkoznia, mint ezt már fent láttuk. Emellett azonban szép számú érdeklődőt talált a városban. Első helyen Neff Ádámról kell megemlékeznünk, akinek személyét, munkálkodását már megvizsgáltuk, de mások is voltak ebben a csoportban. Ennek a körnek a névsora legjobban Enyedi Szabó Józsefné (Székely Rozália) visszaemlékezéséből tűnik ki. Rottmayeréknek "volt egy szomszédjuk, Fleischer/Antal/ nevezetű, vasúti tisztviselő /mozdonyvezető/, ő is elfogadta az igazságot. Járt Rottmayerékhez egy Enyedi Szabó István nevezetű ember kerti munkát végezni. Ő is elfogadta az igazságot, majd pedig egész kis csapatot nyert meg az igazságnak. Ezek voltak Móni /Károlyné/ testvérmő, a Czédula család, Párkony András és neje, Orbán Miklós és neje, Hermanné, egy öreg zsidó asszony." /27/ Enyedi Szabó István személyét - aki kulcsszerpet töltött be a kolozsvári gyülekezet kialakulásában - baptista kapcsolatai miatt külön is meg kellene vizsgálni. /28/

Huenergardt természetesen nemcsak magyarul tanult és nem is maradt mindig Kolozsvárott. 1898 októberében arról számol be, hogy "nyitott ajtóra talált" a németek között. /29/ Először is a meglévő tagokat látogatta meg. A Kolozsvár közelében fekvő Magyarvistát még 1898 augusztusában felkereste. /30/ Kovács János már nem élt, de Huenergardt ekkor vetette meg a következő években kibontakozódó visztai munka alapjait. Ezekre a hetekre így emlékezik vissza, negyven év távlatából: "Nem mindig ültem Kolozsváron..,hanem már ugyanebben az esztendőben, szeptemberben Nagyszeben, Fogarast, Brassót és Aradot is látogattam." /31/ Ezt a felsorolást - Huenergardt feljegyzései alapján - ki lehet egészíteni Segesvárral és Temesvárral.

Huenergardt 1898 szeptember elején Nagyszebenben találkozott W.Tentesch-sel, aki az első megbízott munkás volt ezen a területen /32/.

és ekkor itt dolgozott, mint könyvevangélista. Ide jött vissza a bázeli pékségből, még 1896 végén vagy 1897 januárjában. /33/ Innen közösen mentek Fogarasra, "ahol 5-6 németzász testvérünk volt, és ott nagy érdeklődést találtam." Itt Bangróthék voltak az első adventisták. Az 1908-as névsorra rájegyzettek szerint Girsch Henrik és felesége is itt lakott. Ők 1896. dec. 4-én lettek egyházunk tagjai. Erről a két családról már korábban megemlékeztünk. Fogarason - az első megalapított gyülekezetben - kezdett evangélizáló sorozatot Huenergardt először 1898 őszén. A szép reményekkel kecsegtető munkából nem lett semmi, mert 1898 novemberében /?/ járvány ütött ki a városban. Ezért Nagyszebenben - ahol Tentesch lakott - kezd új munkát. Itt sok hívő emberre talált, bár nehézség is sok volt. /34/ Fogarasról csakhamar a testvérek is elköltöztek. /35/

A szeptemberi körút következő állomása Brassó volt, ahová W.Tentesch is elkísérte Huenergardt. "Brassóban Essing testvérnő volt az egyedüli testvérünk és /volt/ néhány érdeklődő." Brassó már korábban is jelentős szerepet játszott a misszióban. 1895-ben W.Tentesch mint könyvtáros dolgozott itt, ahol L.R.Conradi is meglátogatta. 1896-ban kereszttség is volt a városban, melyről már korábban beszámoltam. Huenergardt ekkor egy hetet töltött a városban.

A körútnak a magyar misszió szempontjából legjelentősebb állomása Arad volt. Brassóból érkezett ide Huenergardt, ahol "Bileczky Alberttel találkoztam, aki első magyar munkásunk lett, és aki segített nékem fordítással míg megtanultam a magyar nyelvet." Bileczky személyéről majd később kell beszélünk, amikor Huenergardt munkatársait vesszük számba. De nézzük, mi vezette ide Huenergardt, hiszen a városban még egyetlen tagja sem volt egyházunknak. 1898 tavaszán (május?) L.R.Conradi megfordult már itt, /36/ és már 1898 augusztusában arról olvashatunk, hogy Aradról valaki a munkába szeretne lépni. Ez valószínűleg Bileczky lehetett, /37/ Huenergardt visszaemlékezése szerint "ott Aradon is volt 5-6, aki nagyon érdeklődött az igazság felől.

1898. decemberében aktív munkát kezdett köztük. Ennek az lett az eredménye, hogy "egy évvel később létre is jött egy szép gyülekezet."

Huenergardt még 1898-ban meglátogatta Segesváron Sara Geistet, és Temesvárott is járt, ahol Willwerth Kristóf már tagja volt egyházunknak. Róluk is megemlékeztünk korábban.

Huenergardt munkálkodása hamar ismert lett az egész országban. 1898 decemberének elején a magyarországi hírlapokban híradás jelent meg Huenergardtról és az adventistákról. A hírlapok egymástól vették át a híradást és kommentálták a maguk elgondolásai, politikai nézetei szerint. Ezeknek a híradásoknak teljes számú összegyűjtése későbbi feladatunk, de a feltárt anyagból néhányat érdemes idéznünk. A kolozsvári "Ellenzék" című napilap "Mindenféle" rovatában a következő híradás: "Új vallási szekta van keletkezőben hazánkban, nevezetesen az erdélyi szászok között. Fogarásban, mint onnan jelentik, már igen sok híve van és állítólag Nagyszeben is jelentős kontinenst szolgáltat. Az új szekta teljes címe: a Hét Nap Adventisták Német Egyesülete. Eredete Amerikában keresendő, európai főügynöksége, ha ugyan lehet ezt a profán elnevezést vallási szektára is alkalmazni, Hamburgban van. Az ottani papot, aki Erdélyben nagy ékesszólással és eleven-séggel toborozza a híveket, Huenergardtnak hívják, aki hatalmas természetű, megnyerő modorú, alig harmincéves ember. Mintegy három évvel ezelőtt telepedett le Fogarason, ahol nagy szerencsével és ügyességgel kezdte meg működését. A nazarénusoknak éppen ott alakulóban lévő szektáját csakhamar sikerült megnyernie és hetenként két-három liturgiája sok tekintetben a zsidókhöz hasonlít. Zsoltárénekeik a templomban, ételeiknek rituális készítése, a szombatnak szigorú betartása eléggé mutatja, hogy az adventisták mennyire követik az Ótestamentumot. Fogarason máris sok száz van, aki nem a vasárnapot, hanem a szombatot szenteli meg. A hittérítő jelenleg Nagyszebenben a hatóság engedélyével tartja előadásait." /38/

A tudósítás objektív hangneme a legérdekesebb. Szemléletes Huenergardt személyének bemutatása. A tagok aktivitására mutat, ami kitűnik a cikkből: többnek látszik a kis adventista csoport, mint amilyen nagy. Érdekes az a feltételezés, hogy a fogarasi munka kapcsolatban van a nazarénusokkal. Itt viszont azt kell figyelembe venni, hogy ebben az időben általában nazarénusoknak neveztek minden hívő közösséget, a baptistákat is. Huenergardt feltételezése a háromsztetendős magyarországi látogatásáról is azt erősíti, hogy eredményes volt a munkája.

Érdekes az is, hogy ez a hír egészen kis, vidéki ujságokhoz is eljutott. Érdemes ezzel kapcsolatosan a Békésen megjelenő Alföldi Híradót idézni. A fent idézett híradáshoz képest kisebb eltéréseket találunk. Itt az egyház neve "A Hetedik Napi Adventisták Német Egyesülete". Huenergardt viszont "herkulesi külsejű, de megnyerő modorú férfiú", aki "élelmességgel és elequenciával toborozza híveit"./39/

A Protestáns Egyház s Iskolai Lap - a legjelentősebb protestáns sajtóorgánum - is átvette a hírt, és a következőképpen kommentálta: "A szektásodás veszedelme, amint a napilapokban olvassuk, betört az erdélyi szászok közé is. Egy Huenergardt nevű vándor apostol ugyanis sok élelmességgel hirdeti az amerikai adventisták elveit..., hogy a vasárnap helyett a szombatot kell a keresztyéneknek is megünnepelniök, mivel maga Jézus is nem a vasárnapot, hanem a Bibliában rendelt szombatot tartotta nyugalomnak, és hogy ez mértékadóbb, mint a tanítványok későbbi rendelkezése, kik a vasárnapot, mint Krisztus feltámadásának napját szentelték a nyugalomnak. Erre különben - úgymond még az Újtestamentumban sincs semmi biztos rendelkezés. A szombat megünnepelését egészen szigorúan követeli, s arra nézve érvényesíteni kívánja az Ótestámentum minden rendelkezését. Prédikálásainak s előadásainak már meg is van az eredménye, amennyiben a nazarénusok egy töredékét már megnyerte híveinek, s a szász földön több evangé-

likus család is csatlakozott az új szektához. A régi szombatosok támadtak fel ebben az új szektában, mely magát a Hetedik Napi Adventisták Német Egyesületének nevezi." /40/

Ezek a sajtótudósítások jó szolgálatokat tettek, segítették azokat az embereket összegyűjteni, akik szorgalmas iget tanulmányozással felismerték a bibliai igazságokat. Elég itt a békéscsabai nazarénus csoportra utalni, akik önként keresték fel, különböző híradások alapján Huenergardtöt még 1899 végén vagy 1900 elején. /41/ Az ő keresésük eredménye lett az első gyülekezet a mai Magyarország területén.

Jegyzetek

- 1.) Idők Jelei, 1948. febr. 4. - az 1908-as névsor adatai - Budapesti anyakönyv 1917.
- 2.) Huenergardt, J.F. 1938. szept. 25-i levele - Idők Jelei, 1948. febr. 4.
- 3.) im.
- 4.) ZW. 1898. aug. "Br. Huenergardt..."
- 5.) Kessel Frigyes az ő leányát vette feleségül vő: Bányai Jenő: TSz. 1966. 230-233.
- 6.) Az 1908-as névsoron Huenergardt rájegyzése Budapestnél - IJ. 1948. febr. 4. - Huenergardt levele Töltéssy Józsefnek 1948. ápr. 13.
- 7.) IJ. 1948. febr. 5. - idézi
- 8.) Nem tudjuk milyen rokona lehetett Szabó Miklós Györgyné, aki 1899. nov. 4-én lett egyházunk tagja Kolozsvárott, - 1908-as névsor - EM. 1948. márc. 29.
- 9.) IJ. 1948. febr. 5. - Huenergardt, J.F. 1938. szept. 25-i levele

- 10.) vö. Engel Renée: Néhány szó a budapesti ifjúsági egyesületről
EM.1913. május 35-36.
- 11.) ZW.1905. január 16. - vö. Konferenciái jegyzőkönyvek
- 12.) ZW.1905. augusztus 21.
- 13.) ZW.1907. augusztus 5.
- 14.) EM.1912. 36. - Kessel Frigyes: Észak-Magyarország
- 15.) Rózsa Erzsébet visszaemlékezése 1970. febr.4.
- 16.) Menetrend, Ellenzék 1898. okt. 1. - számában. Huenergardt az
1908-as névsor szélére ezt írta "Fél négy órakor reggel ér-
keztem Kolozsvárra Budapestről."
- 17.) Huenergardt 1938. szept. 25-i levele
- 18.) IJ.1948. febr. 5. Idézi Huenergardt naplójegyzeteit
- 19.) Ellenzék, 1898. okt. 14. 3. "Az ellenzék panaszkönyve"
- 20.) Ellenzék, 1898. dec. 3. - A "Kasza utca" elnevezés is egy ilyen
önkényes utca elnevezés lehetett. vö. Bányai Jenő: TSz.1966.
230-232.
- 21.) Huenergardt, J.F.: Akkor és most. EM.1930. 4. 40-41. Czédula
Györgyné (szül.: 1878. márc. 25., ker. 1901.) visszaemlékezé-
se 1968. dec.
- 22.) Huenergardt, J.F. 1938. szept. 25-i levele
- 23.) Kovács Géza: A szakadástól a megbékélésig. Békehírnök, 1963.
dec. 15. - Bányai Jenő: Emlékezés egy háromnegyedszázados év-
fordulóra. BH.1968. aug. 132-133.
- 24.) Szó (Szébeni Olivér): Rottmayer János levele. BH.1966. ápr. 1.
3. - Fényképe: Emléklapok a Magyarországi Baptista Egyház 125
éves jubileumáról Bp. 1972. 23.
- 25.) ZW.1898. dec.
- 26.) Huenergardt jegyzése az 1908-as névsoron
- 27.) Jónás Erzsébet gyűjtése 1968. dec. - Enyedi Szabó Józsefné
1896-ban született, 1909-ben Kessel Frigyes keresztelte.
- 28.) Pechtol János- Szigeti Jenő: Megjegyzések TSz.1966. 101.

- 29.) ZW. 1898. okt.
 30.) Huenergardt rájegyzése az 1908-as névsorra
 31.) Huenergardt 1938. szept. 25-i levele
 32.) im. a továbbiakban a fejezetben belül ebből a levélből lábjegyzet nélkül idézünk.
 33.) ZW. 1897. jan.
 34.) ZW. 1899. jún.
 35.) ZW. 1899. dec.
 36.) ZW. 1898. jún.
 37.) ZW. 1898. aug.
 38.) Ellenzék, 1898. dec. 3. o. 2. 5. hasáb
 39.) Alföldi Híradó, 1898. dec. 4. 3. o. 2-3. hasáb
 40.) PEIL. 1899. dec. 18. 816.
 41.) Huenergardt, J.F. levele -IJ. 1948. jan. 19-20. o.

3. Az első évek úttörése (1899-1901)

Huenergardt Magyarországra jövelele és az első magyarországi gyülekezet megalakítása után tovább terebélyesedett az adventista misszió. A szívós munkát az eredmény igazolta:

1898. december	Fogaras	10		
	Általánosan	15	Összesen: 25	/1/
1899. június	Arad	15		
	Fogaras	20		
	Kolozsvár	7	Összesen: 42	/2/

1900. december	Arad	19	
	Fogaras	14	
	Kolozsvár	41	
	Brassó	8	Összesen: 82 /3/
1901. március	Arad	19	
	Fogaras	17	
	Kolozsvár	40	
	Brassó	8	Összesen: 84 /4/
1901. szeptember	Arad	20	
	Fogaras	18	
	Kolozsvár	48	
	Brassó	8	
	Segesvár	16	Összesen: 110 /5/
1901. december	Arad	25	
	Fogaras	18	
	Kolozsvár	47	
	Brassó	8	
	Segesvár	16	Összesen: 114 /6/

Így tehát Huenergardt Magyarországra érkezésétől - amikor egyházunknak mindössze 15 tagja volt-1902-ig nyolcszorosára emelkedett a taglétszám.

Ezekről a kezdeti időkről viszonylag kevés híradás áll rendelkezésünkre. A legtöbbet Huenergardt jelentéseiből tudjuk, amelyeket a Zions-Wächternek küldött. Ezek egyrészt gépiert másolatban a hagyatékából egyházunk levéltárába kerültek, másrészt Murányi R. Árpád végzett ilyen irányú kutatásokat a hamburgi kiadó könyvtárában. Most ezek alapján próbáljuk összefoglalni e néhány év legfontosabb eseményeit.

Huenergardt 1898 őszi utazásai, látogatásai meghatározták a következő évek munkálkodásának színterét. A kisebb-nagyobb események, amikről hírt ad Huenergardt, lényegében ezekhez a helységekhez kötődnek. Ezen kívül első helyen kell megemlítenünk Huenergardt budapesti munkáját. Már 1898 októberében jelenti, hogy Budapesten érdeklődőket ismert meg, és reméli, hogy hamarosan itt is megkezdődhet a munka. /7/ Huenergardt céltudatosan munkálta azt, hogy az ország fővárosában minél hamarabb gyülekezet alakuljon. 1899-ben sor került arra is, hogy Budapesten meglátogathatta az első érdeklődőket. /8/E mögött valószínűleg Szabó Miklós Anna munkálkodása állt.

A fogarasi gyülekezet indulásáról és az ezzel kapcsolatos eseményekről már korábban is beszámoltunk. Földrajzi adottságainál fogva mégsem Fogaras lett az erdélyi adventista misszió központja. A további években nem sok nevezetes esemény történt a kis csoport életében. Talán csak arról kell megemlékeznünk, hogy 1901. nyarán nyolc román ajkú testvért keresztelt itt Huenergardt, akik valószínűleg Joan Danile (ker.: 1900. máj. 15.) bizonyágtétele nyomán ismerkedtek meg az adventistákkal. 1908-ban is csak 8 tagja volt a gyülekezetnek. /9/

A misszió két kiépülő központja Arad és Kolozsvár volt. Huenergardt első aradi látogatásáról, annak jelentőségéről már az előző fejezetben beszámoltunk. Huenergardt reményei itt hamar valóra váltak. Már 1898 végén valaki a könyvtárosi munkába akart lépni Aradról. /10/ 1899 elején azt jelenti Huenergardt, hogy két család már szombatot ünnepel, és arról a reménységéről ír, hogy nemsokára életképes csoport alakul a városban. /11/ Ez hamarosan meg is történt. 1899 tavaszán Huenergardt gyülekezeti helyiséget bérelt, felszerelte padokkal, és ápr. 7-én szombatiskolát alapított 15 taggal. /12/ Az

első aradi keresztség 1899. jún. 21-én volt, amikor 15 tagot keresztelt meg L.R.Conradi a Marosban. /13/ Ezek közül a következőket ismerjük név szerint: Biletzky Albert és felesége, Borai Mátya, Gyöngyösi Pál, Gyöngyösi Pálné, Pasku Alexa, Nyemetz Rebeka. /14/

Huenergardt Kolozsvárott lakott. Az itt végzett munkájáról többször is beszámolt a Zions-Wächter hasábjain. /15/ Elmondja, hogy hásról házra jár és bibliaórákat tart. 1898 októberétől már nem a Rottmayer házban, hanem valószínűleg Neff Ádám házában, a Kómáli szőlő felé vivő úton gyülekeznek az első gyülekezet tagjai. /16/ Munkájának eredményéről a gyülekezet gyors szaporodása is beszél. 1899 júniusában Kolozsvárott 7 tag volt, míg 1900 decemberében már 41, és egy évvel később már 47 volt a taglétszám. Az első kolozsvári csoport 1899. november 3-án keresztelkedett meg. Ezek közül némelyeket név szerint ismerünk: Fleischer Antal és felesége, Orbán Miklós, Párhony András és felesége, Fleischer Antal, mozdonyvezető Rottmayerék szomszédja volt. Orbán Miklós és Párhonyék is Rottmayer ismeretségi köréhez tartoztak. /17/ A következő nap lettek közösségünk tagjaivá Szv. Miklós Györgyné és Szv. Hermann Jánosné is, akiket valószínűleg nem kereszteltek meg újra, hanem szavazással vettek fel gyülekezeti tagnak.

A gyülekezet életének jelentős eseménye volt Huenergardt első evangélizációs sorozata, amelynek meghívója ránk maradt. Erre Huenergardt 1948-ban, amikor egyházunk 50. évfordulóját ünnepelte, a következőt jegyezte fel: "nov. 1-től 1899. Megkezdődtek az előadások a Szele-féle házban." Érdekes ide iktatni az első meghívó szövegét is: "Vallásos gyülekezetek, Kómáli út. Minden vasárnap 3-5 óráig, délután. Kedden és pénteken este 7-8-ig. Szombaton 9-10 de., 3-4 du. Bibliai igazságok magyarázata, különösen Dániel próféta és a János Jelenések könyvéből, továbbá Krisztus második eljövételéről stb.

'Az én lábammak szövétneke a te igéd' Zsolt 119:105., 2Pét 1:19.
Mindenkit szívesen látunk. Szabad bemenet." /18/ Eddig a meghívó
szövege, melyet Polcz A. kolozsvári nyomdájában nyomtattatott
Huenergardt.

Az előadások címeit is részben rekonstruálhatjuk, mivel a kolozsvárott kiadott "Ellenzék" című lap részletes híradásokat adott valószínűleg Huenergardt közlései alapján. Nagyon tanulságos a lista. Az első híradás szövege a következő: "Bibliaórák és tanítások rendszeresen tartatnak minden vasárnap délután 3-5-ig, minden kedden és pénteken este 7 órától fél kilenc óráig az alább következő tárgyakról: A bűn eredete, az Antikrisztus emelkedése, az emberiség a jövőben, a világtörténelem szerinti világosság, Krisztus második eljövetele. Továbbá: mit mond a Biblia a spiritizmusról? A gyülekezet helye: Kómáli szőlő út, Szele-féle palota." /19/ Ez a híradás nov. 14-én jelent meg. Egy hétre rá - nov. 21-én - újabb híradást olvashattak a kolozsvári újságolvasók: "Bibliaórák tartatnak. Péntek este 7- fél 9-ig 21.- Istentől előre kijelentett reformáció a jelenvaló időben. Vasárnap 26. du. 3-5. Ki volt Krisztus és mit akart?" /20/ November 30-án újabb címet közölt az Ellenzék: "A jövő életről szóló tan. Halhatatlan-e az ember? A halottak feltámaszásáról. Miféle erők működnek a spiritizmusban és a hipnotizmusban? Isten uralmának alapelveiről." /21/

De részletesebb riportot is olvashatunk a lapban, amiből pontosabban megismerhetjük az evangélizációs órák menetét, légkörét. A következő beszámolót találjuk: "Az adventisták tegnap délután 3 órakor újból összejöttek a Kómáli Szele-féle házban, hogy meghallgassák Amerikából ideszakadt papjukat, ki a spiritizmusról tartott ezúttal prédikációt. Először a hívek harmónium kísérete mellett énekeltek egy éneket, mely után egy bizonyos ember felállván a katedrára, felolvasta a Farkas Sándor féle 'Gyermek Lant. Vallásos énekek' című

könyvből a 13. ének /22/, amelyet ezután a hallgatóság állva el-
énekelt. Ezután az énekvezető magyarul imát mondott, s ugyanezt
tette a pap is német nyelven. Majd megkezdte Ésaías könyvének alap-
ján beszédét. Mondott egy mondatot németül, mit a tolmács rögtön
fordított magyarra, de oly hűen, hogy sok helyen éppen emiatt nem
lehetett érteni. A pap a spiritizmus történetét adta elő. A beszéd
végén megint ének volt, melyet a pap kísért harmóniumon. A legkö-
zelebbi beszédet a pap kedden fogja tartani a hypnotismusról." /23/

A híradás néhány adatát tudjuk azonosítani. A tolmács Bileczky Al-
bert volt. Éppen tolmácsolási módszere miatt biztatták Huenergárdt
hogy magyarul kezdjen prédikálni. Ennek a sürgetésnek ő hamarosan e-
leget is tett. Az énekdiktálás abban a korban ismert volt. Néhány
református vidéken, sőt a nazarénus gyülekezetekben a legutóbbi idő-
kig szokásban volt soronként előre mondani az énekét. /24/ A leírás-
ból az is kitűnik, hogy a Szele-féle házban egy szerényen berende-
zett állandó gyülekezeti helyisége volt a kolozsvári adventistáknak.

Az Ellenzék hasábjain az első karácsonyi ünnepegről is találunk
híradást. "Az adventisták az ünnepek alkalmával gyülekezetet fognak
tartani és pedig péntek este 7 óra, vasárnap és hétfőn du. 3 óra,
kedden este 7 órakor. A következő tárgyak lesznek megvizsgálva: Ki
az emberiség megváltója? A valóságos karácsony ünneplés. Visszate-
kintés az elmúlt időre. Gondolatok a jövőről. Miként akarjuk a kö-
vetkező századot köszönteni?" /25/ Az összejöveteleket továbbra is
"az e célra berendezett teremben" tartják a Szele-féle "palotában".

A fenti eredményekben főként az evangélizáló munka hatását kell lát-
nunk. 1900. május 12-én (talán 22-én Özv. Kovács Pálné, Özv. Harr-
mann Jánosné), 1900. szept. 30-án (Czédula Györgyné), valamint nov.
27-én (Mártonosi Péter) újabb tagokkal szaporodott a kolozsvári

gyülekezet. Az evangélizáció eredménye volt az is, hogy Ősz B. Mihály és felesége (ker.: 1901. aug.) csatlakozott egyházunkhoz. Ősz B. Mihálynak nagy szerepe volt a későbbi magyarországi munkában, hiszen az úttörés fárasztó, sok hitet és kitartást igénylő munkáját vállalta Budapesten, Gyulán, Miskolcon, Egerben, Kassán, Csongrád és Kis-kunfélegyháza vidékén.

Ezekben az években történt a magyarvistai munka kiépítése is. Ide való volt Kelemen István is, aki az első magyar felszentelt prédikátor lett. Kelemen 1898. október 7-én keresztelkedett. /26/ Az első vistai csoport keresztelése 1899. nov. 3-án volt - az első kolozsvári csoporttal együtt (András András és felesége, Fabula Mihály és felesége). A második csoport 1900. május 12-én - ismét a kolozsvárikkal együtt - lett a gyülekezet tagja: Szallós Minya Márton, akinek később nagy része volt a gyülekezet felépítésében /27/, Gergely János és felesége, Szallós J. Mihók és talán Gergely István P. és Diósi Ilona. Őket 1901-ben újabb népes csoport követte. Ekkor talán kétszer is volt kereszttség az év folyamán, ahol vistaiak keresztelkedtek (1901. aug., dec. 23.). Közülük Ötvös Tódorné, Kis Török István és felesége, Székely M. Jánosné, Szallós Boka Márton neve is - mert. /28/

1899 decemberében Segesvárott is evangélizációs sorozatot kezdett Huenergardt, valószínűleg a kolozsvárihoz hasonló témákkal. /29/ 1900 végén vagy 1901 elején Tentesch is dolgozott a városban. /30/ 1901. június 16-án 5 tagot keresztelt meg itt Huenergardt /31/, akik közül Hügel Sára és József Anna nevét ismerjük. Huenergardt feljegyzései szerint még ugyanennek az évnek őszén (okt. 18.) Hügel Kata is közösségünk tagja lett. /32/

1900 végén - mint ezt a statisztikai áttekintésből is láttuk - Brassóban is megalakult egy kis adventista csoport. L.R. Conradi

- aki az első években továbbra is ellátta a terület felszentelt prédikátori tennivalóit - 1899-ben Brassót is meglátogatta és az érdeklődőknek bibliaórárt tartott. /33/ Valószínűleg ezek közül kerültek ki az első csoport tagjai.

Meg kell emlékeznünk még Nagyselykről. 1901-ben itt is létrejött egy kis csoport. /34/ A legrégebbi tag - mint már jeleztük - Werner Mária volt (ker.: 1897. dec. 6.). 1901. márc. 22-én keresztelkedett Thellmann Regine és Thellmann Anna. /35/ 1901-ben Bileczky testvér is itt szándékozott munkát kezdeni. /36/ Itt született - Thellmann Regine házában - Huenergardt testvérek legidősebb gyermeke, Huenergardt Károly 1902 -ben. /37/

A kisebb nagyobb csoportokat nem annyira a szervezet, mint a testvéri kapcsolatok közvetlensége fogta össze. Az első feljegyzésünk az Osztrák-Magyar Monarchia területén élő adventisták konferenciájáról 1899 késő őszeről van, mely szerint Aradon negyedévi gyűlést tartottak. /38/ A munka megszervezésére, a szervezeti rend kiépítésére csak később került sor. Ez már a következő fejezet tartalma.

Huenergardt, J.F. segítőtársait kell még számba vennünk. W. Tentesch testvér továbbra is együtt dolgozott Huenergardt testvérral. Könyvet terjesztett - főként a szászok között - és evangélizált. 1901 tavaszán azt tervezte, hogy a magyarok között végzi tovább szolgálatát. /39/ Ebből is arra következtethetünk, hogy a magyarok között növekedett az érdeklődés az evangélium iránt. Hamarosan - igaz hogy csak rövid időre - segítőtársa is akadt W. Tentesch testvérnél. 1899-ből arról van híradásunk, hogy Girsch Henrik testvérünk, aki már 1896. dec. 4-én megkeresztelkedett, együtt árul Tentesch-sel könyvet. /40/ Sajnos, ezt a szolgálatát nem sokáig töltötte be, mert még ebben az évben Németországba ment (talán az induló Friedensau-i iskola első magyarországi hallgatójának?) /41/.

Huenergardt mindenek segítésére, tolmácsa Biletzky Albert (1857-1937. okt. 17. Békés) volt, aki 1899. jún. 21-én csatlakozott egyházunkhoz Aradon. Valószínűleg - német nyelvtudása révén - hamarabb is kapcsolatba került az adventistákkal. Már a keresztségre odalátogató L.R.Conradinak is ő tolmácsolt. Valószínűleg ő volt az, aki korábban misszióiskolába kívánt menni és könyvtáros akart lenni, mint ahogyan ezekre már korábban utaltunk. Amennyit tudunk Biletzkyről, hogy mielőtt adventista lett, tizenhét évig esztendőig nazarémus volt. /42/ Huenergardt első körútja alkalmával, 1898 őszén Aradon találkozott vele. /43/ 1899 őszén Kolozsvárra költözött, hogy segítse Huenergardt evangélizáló munkáját /44/, majd pedig 1901-ben Nagyváradon dolgozott. Huenergardt itt 1902-ben kezdte el az evangélizálást. /45/ Biletzky Albert ennek a munkának vetette meg az alapját. Ugyanakkor munkát tervezett Nagyselyken, Nagyszebenben és Szászsebesen is. Ezekben a helységeken akkor már volt egy-egy tag.

Bármennyire is sűrűsödtek az új misszióterületen a tennivalók, Huenergardt nem feledkezett meg az utánpótlásról sem. 1899-ben nyílt meg a friedensaubi misszióiskola /46/, mely egész Németország, valamint Kelet-Európa missziómunkásainak képzésére hivatott. Hamarosan a magyarországi munkásjelöltek is megjelentek az iskolában. 1901 tavaszán arról kapunk hírt, hogy két fiatal tanuló Friedensauban /47/, az egyik ezek közül Kelemen István, aki az első magyar felszentelt prédikátor lesz. Már 1899-ben hírt ad a Zions-Wächter arról, hogy Fr. Bangroth ápolónőnek készül Svájcba. /48/ Fr. Bangroth a fogarasi gyülekezet alapító tagja volt. Ő az első, aki hazánkból egészségügyi kiképzést kapott. A későbbiek során ezeknek az "ápolónőknek" - ma inkább higiénés nővéreknek mondanánk - különösen jelentős szerepe lesz a magyar adventista misszióban.

Jegyzetek

- 1.) ZW.1899. február
- 2.) ZW.1899. július
- 3.) ZW.1901. február
- 4.) ZW.1901. április
- 5.) ZW.1901. október
- 6.) ZW.1902. január 20.
- 7.) ZW.1898. október
- 8.) ZW.1899. február
- 9.) Az 1908-as névsor adatai alapján
- 10.) ZW.1898. december
- 11.) ZW.1899. február
- 12.) ZW.1899. június
- 13.) ZW.1899. július
- 14.) Az 1908-as névsor adatai alapján
- 15.) ZW.1898. december, 1899. január, 1899. november.
- 16.) Czédula Györgyné (szül. 1879. márc. 25.) visszaemlékezése
Jónás Erzsébet gyűjtése 1968. dec.
- 17.) Enyedi Szabó Józsefné (Székely Rozália szül. 1896.) visszaemlékezése, Jónás Erzsébet gyűjtése 1968. dec., 1908. névsor
- 18.) A meghívó kiállítva az 1973. évi jubileumi kiállítás 2.sz. tablóján
- 19.) Ellenzék, 1899. nov. 10.
- 20.) Ellenzék, 1899. nov. 21.
- 21.) Ellenzék, 1899. nov. 30.
- 22.) "Gyermek Lant" Vallásos énekek gyűjteménye, Bp. 1883. 2.kiad. 1892. Hornyánszky Viktor
- 23.) Ellenzék, 1899. dec. 4. "Az adventisták"
- 24.) Szigeti Jenő: A nazarénus énekeskönyv története, Bp. 1869. kézirat
- 25.) Ellenzék, 1899. dec. 21. Ünnepi istentisztelet

- 26.) Az 1908-as névsor alapján: Elszórtak között
- 27.) EM.1915. április
- 28.) Az 1908-as névsor és "A vistai gyülekezet anyakönyve 1904"
A magyarvistai gyülekezet tulajdonában, Jónás E. gyűjtése
1968. dec.
- 29.) Az 1908-as névsoron Huenergardt kéziratos feljegyzése
- 30.) ZW.1901. február
- 31.) ZW.1901. április, 1901. június
- 32.) Az 1908-as névsor adatai alapján
- 33.) ZW.1899. júl., 1899. dec.
- 34.) ZW.1901. júl.
- 35.) Az 1908-as névsor adatai alapján
- 36.) ZW.1901. dec.
- 37.) Huenergardt autograf feljegyzése az 1908-as névsoron
- 38.) ZW.1899. dec.
- 39.) ZW.1901. ápr.
- 40.) ZW.1899. febr.
- 41.) ZW.1899. júl.
- 42.) Adventhírnök, 1938. jan. 7. - Halász Lajos jelentése
- 43.) Huenergardt, J.F. 1938. szept. 25-i levele
- 44.) ZW.1899. dec.
- 45.) Adventecho, 1974. 13. szám 75 Jahre Predigerseminar Friedensau
4-12. o. - A magyar tanulók részvételének, szerepének tisztá-
zása; ajánlatos volna Friedensauban kutatásokat végezni.
- 46.) ZW.1899. júl.
- 47.) lásd 45. jegyzet
- 48.) Huenergardt, J.F. 1948. április 13-i levele Töltéssy Józsefhez

IV. A Magyar Egyesület (1902-1912)

Az 1902-től 1912-ig eltelt tíz esztendő a magyarországi Adventista Egyház életének döntő időszaka. Lényegében ez alatt az évtized alatt szerveződött egyházzá Magyarországon az adventmozgalom. A taglétszám továbbra is rohamosan növekedett. 1902. március végén 124 tag volt öt gyülekezetben /1/, míg a Duna Unió megszervezésekor már mintegy 1500 tagja volt egyházunknak ezen a területen. Az adventista misszió kezdettől sok nemzetiségű. Az első adventisták német anyanyelvűek voltak, de már Huenergardt Magyarországra jövetele előtt mint ezt korábban is vizsgáltuk, voltak magyar anyanyelvű adventisták is. A románok között az 1890-es évek végén indult meg a missziómunka. A Jézushoz vezető út (Calea catre Christos) már 1896-ban megjelent románul Budapesten a Hornvánszky nyomdában. /2/ 1897-ig a hamburgi International Traktat-Gesellschaft öt román nyelvű traktátust is kiadott, melyek valószínűleg megegyeznek a magyar nyelven kiadottakkal. /3/ Amikor Huenergardt, J.F. Magyarországon letelepedett, hamarosan felkereste - 1899-ben - Konstanzát; "ahol egy szép kis német gyülekezetet találtam, akik Besszarábiából jöttek át" - írja visszaemlékezésében. /4/ A békéscsabai gyülekezet megszervezésével az első szlovák ajkú adventista gyülekezet alakult meg. /5/ 1901. február 19. és március 14. között Huenergardt Romániában és Bulgáriában tett misszióútát /6/, Várnában már 1899-es látogatása alkalmával szép érdeklődést tapasztalt. /7/ 1902-ben keresztelkedett az első szerb anyanyelvű adventista és 1905-ben megalakult az első szerb nyelvű gyülekezet Kumanban. /8/ A csehek között már 1898-ban volt egy kis adventista csoport Prágában, Simon testvér vezetésével, melyet J.F. Huenergardt-útban Magyarországra - meglátogatott. /9/

A sok nemzetiség és a misszió rohamos fejlődése szükségessé tette egyházunk szervezetének kiépítését. Ezért először a szervezet alakulását, a konferenciák történetét tekintjük át, hiszen az évente

tartott konferenciák határozatai tükrözik egyházunk egész belső életét. Ezeknek jegyzőkönyveiből ismerjük meg egyházunk alkalmazottait, az újonnan alakuló gyülekezeteket. A szervezet áttekintése után az első magyarországi gyülekezet megalakulásának körülményeit vizsgáljuk meg. Ekkor tovább szaporodnak a magyar nyelvű kiadványok, megindul az első gyülekezeti lap az Arató, ami 1908-ban két folyóirattá az Evangéliumi Munkássá és az Utolsó Üzenet című kiadvánnyá terebélyesedik. Ezekből és más fennmaradt adatokból következtetni tudunk gyülekezeteink belső életére, a misszió helyzetére. Emellett szükséges az is, hogy vizsgálat tárgyává tegyük, hogyan jelenik meg egyházunk a kívülállók előtt. Itt egyrészt az állammal való kapcsolataink alakulását, egyházunk közbizalmi helyzetét kell megvizsgálnunk, másrészt át kell tekintenünk azt, hogyan alakult egyházunk kapcsolata a többi egyházzal és vallásközösséggel.

4. Magyarországi egyházunk szervezetének kialakulása

A H.N.Adventista Egyházat nemcsak a közös hit és hitvallás, hanem a szoros, egységes szervezet is összetartja. A világ adventistái nem egymástól független, esetleges megszervezett egyházakban élnek, hanem egy egységes alapelveken felépülő, szervezett egyházban. Ennek a szervezetnek a kialakulása történelmi folyamat volt. "Gyülekezeti taglétszámunk folytonos növekedésével egyidejűleg tisztába jöttünk azszal, hogy népünket csak úgy tarthatjuk össze, művünket csak úgy fejleszthetjük tovább, ha bizonyos formában szervezkedünk" /10/. Ez a felismerés viszont nem volt automatikus és magától értetődő, hanem sok vajúadás és kísérletezés között született.

Egyházunk szervezése már az 1860-as években elindult, melyet az 1863. május 20-23. között Battle Creek-ben (USA, Michigan) tartott első generál konferenciái alapító ülés koronázott be. Ezen úttörőink kilenc cikkelyből álló alapszabályt alkottak, de ez csak az

addigi misszióhelyzetet vette figyelembe /11/. Akkor hat megszer-
vezett területe és 3500 tagja volt egyházunknak, a konferencián
száz küldött vett részt a 125 gyülekezetből /12/. Az 1890-es évek-
ben az Amerikán kívüli misszió is megerősödött. Európában, Ausztrá-
liában, sőt Afrikában és a gyarmatokon is egyre többen csatlakoztak
egyházunkhoz. A dinamikusan fejlődő egyház kinőtte a régi szerveze-
ti kereteket. 1900-ban már két megszervezett unió, 87 terület, 1892
gyülekezet és 75 767 gyülekezeti tag tartozott egyházunkhoz. Ez vi-
szont azt jelentette, hogy 33 év alatt - vagyis a Generál Konferen-
cia megszervezésétől - ötvenszeresére emelkedett a taglétszám, a
területi növekedésről nem is beszélve. Ez belső szervezeti feszült-
séghez vezetett. Az Amerika-központú szervezés helyett egy más, tá-
gabb szervezeti formát kellett kiépíteni. 1897-ben a College View-
ban (Nebraska) megtartott generál konferenciái ülés elhatározta,
hogy Európának és Ausztráliának nagyobb önállóságot ad. A döntő
fordulat viszont csak 1901-ben a Battle Creek-i konferencián kö-
vetkezett be, melynek munkájában E.G.White is aktívan részt vett.
E.G.White ezt a célt tűzte a jelenlévők elé: "Isten azt kíván-
ja; hogy műve egyre emelkedő, terjeszkedő és állandóan nagyobbodó
hatalom legyen". Három fontos szervezeti intézkedést hozott ez a
konferencia.

- 1.) A Generál Konferencia Végrehajtó Bizottságát kibővítették és a
világegyházat képviselő testületté alakították.
- 2.) A tagság adományaiból, tizedéből a külmisszió intenzív támoga-
tását határozták el.
- 3.) Elhatározták az uniókonferenciák megszervezését, olyan módon,
hogy több misszióterületet unióvá egyesítettek.

Így tehát világszerte megindult az uniók szervezése. Az 1905. május 1-30. között Washingtonban megtartott generál konferencia ülésen A.G. Daniells testvér azt jelentette, hogy a taglétszám 81 721-re emelkedett (1904. dec. 31.), és az egyháznak mintegy 1600 prédikátorra működik 13 unióban /14/.

Mit jelentett Európában ez az új szerveződési folyamat? Még 1884. május 28. és június 1. között a Bielben tartott konferencián - G.I. Butler jelenlétében, aki akkor generál konferenciai elnök volt - megalakították az európai területet. A Generál Konferencia 1897-ben önálló egységként szervezte meg Európát /15/. 1901-1904 között Európában tovább differenciálódott egyházunk szervezete. 1901 júniusában megalakult a Német-Orosz Unió, melyhez Németország, Oroszország, az Osztrák-Magyar Monarchia, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Románia, Bulgária, Montenegró és Német-Svájc tartozott /16/. Az 1904. június 12-19. között Friedensauban tartott Általános Európai Konferencia már azt állapította meg, hogy Európában a tagok létszáma az elmúlt évben 1800-zal szaporodott és mintegy 10 000-re emelkedett. Ezt a tízezer tagot öt egyesült konferencia foglalta magába: a Skandináv Konferencia, a Latin Misszióterület, a Német Egyesület, Anglia és Oroszország /17/.

2. Az első konferencia /18/

A Német-Orosz Unión belül - egy 1901 őszi hozott határozat alapján - 1902. márc. 14-17. között Konstanzában alakult meg az "Osztrák-Magyar-Balkáni Misszióterület". Konstanzában - mint ahogyan a bevezetőben írtuk - ekkor már elég régi, nagy múltú német anyanyelvű csoport működött. A hatalmas területről erre a konferenciára L.R. Conradi hívta meg az egyes gyülekezetek és csoportok képviselőit. Érdemes az egyes gyülekezetek képviselőiből alakított szakbizottsá-

gok tagjait is ide jegyezni. A "számadói" vagyis a hitelesítő bizottság tagjai: Krüger, G., Beierli, G., Gheske, K. és Reili, A. A határozathozó bizottság elnöke J.F.Huenergardt volt, tagjai: Seefried, A., és Herrn, G. A kinevező bizottság Adomeit, F., Deg, F. és Eickelberg, G. testvérekből állt.

Egyházunk belső életét jól tükrözik a konferencia határozatai. Először is a hála szava hangzik el bennük Isten iránt, majd a feladatokhoz való hűség vállalása. Rögtön ezután a nyomtatványok terjesztésével kapcsolatban születik határozat. Egy javaslatot terjesztenek a konferencia elé, mely szerint "hetenként vagy kéthetenként misszió gyülekezetet tartsanak, ahol mindenkinek melegen a lelkére kötendő ezen jó munkában való személyes részvétel és ahol a munka haladását előmozdító tervek alaposan megbeszélés tárgyává tétessenek". (2. sz. határozat) Különösen a folyóiratok terjesztését ajánlja a konferencial határozat (Herold, Kr. Freund, Gute Gesundheit). Már a konferencián is kitűnt, hogy a hatalmas területhez képest elenyészően kevés a munkás. Éppen e munkáshiány leküzdésére szorgalmas tizedfizetésre buzdítja a konferencia a tagokat. Ugyanakkor a nevelésügyre a kellő anyagi alapokat azzal akarják biztosítani, hogy a "Krisztus példabeszédei" (németül) című könyvet - ez valószínű E.G.White: Krisztus példázatai - ajánlják terjesztésre a gyülekezet tagjainak. Ugyanakkor a gyülekezetekben szegényeket segélyező pénztárak felállítását szervezték meg. Minden hónap első szombatján külön gyűjtést szerveztek. Mivel minden terv alapja az volt, hogy a megfelelő anyagi alapokat előteremtsék ezért külön határozat foglalkozott a pénzügyek rendezésével: "A negyedév folyamán befolyt pénzeket ne a konferencia helyi munkásának adják át, hanem ezt rendszeresen maguk küldjék fel Hamburgba az Unió pénztárához és pedig minden harmadik hónap elsején a görögkeleti időszámítás szerint".

A konferencia jelölő bizottságának javaslatára a következő tisztviselőket választották meg: A misszióterület előljárója J.F. Huenergardt lett. Pénztárossá B. Severin testvért választották. Az ügyek intézését egy háromtagú bizottságra bízta a konferencia, melynek tagjai: J.F. Huenergardt, A. Seefried, és G. Krüger. Jegyzőnek F. Adomeit választották. Érdekes, hogy a bizottságba még két magyarországi képviselőt választottak: Bodirnya Simont, aki a Fogarastól nem messze fekvő Dridifbe való volt, és 1901. szeptember 17-én keresztelkedett, és Borsi Mátyást, aki aradi volt (1899. jún. 21-én lett közösségünk tagja). A traktát és szombatiskolai ügyeket is a jegyző, Adomeit testvér intézte.

A hitelesítő bizottság jelentéséből megtudjuk, hogy csak J.F. Huenergardt volt az egész hatalmas misszióterületen felszentelt prédikátor. Az utazópredikátori munkakört A. Seefried látta el. Két bibliamunkás volt, akiket a korábbiakban leírtakból jól ismerünk: W. J. Tentesch és Biletzky Albert. Rajtuk kívül még Adomeit, F., Konstantinoff, N. és Unk György is bibliamunkási és könyvtári szolgálatot látott el. J.F. Huenergardt volt a jegyzőkönyv szerint "a generális és uniókonferencián kiküldött képviselő".

Ebben az időben már a tagság zöme az akkori Magyarország területén élt. Ezért egy külön szervezeti egységet hoztak létre a konstanzi konferencia után. A jegyzőkönyvben erről a következő áll: "Ehhez a közgyűléshez csatlakozott azután az első általános gyűlésünk Magyarország részére, mely 1902. március 21-23. között Kolozsváron tartott meg a magyarországi testvérek nagy részének jelenlétében". Ezen kívül csak a konferencia adakozás összegét örökítette meg a jegyzőkönyv (62 korona; és 5 példányt adtak el a Krisztus példabeszédei című könyvből). A Zions-Wächter híradása szerint L.R. Conradi ekkor öt tagot keresztelt és tisztviselőket szentelt fel Kolozsvárott.

A konferencián - a korabeli híradás szerint - mintegy 150 résztvevő volt jelen /19/. A misszióterületen ekkor öt gyülekezetben 124 tag volt (1902. március 31).

3. Évenkénti konferenciák

A nagy területen szétszórva élő maroknyi tagság összetartozását az évenkénti konferenciák erősítették és tartották fenn. Ezek a konferenciák az egész Magyarországon szétszórva élő tagok nagy testvéri találkozóival voltak. Ekkor új határozatokat hoztak, újra hitelesítették az alkalmazottakat és kinevezték a tisztségviselőket. Elhangzott ezeken az előljárói jelentés, felvették az újonnan szervezett gyülekezeteket, ugyanakkor külföldről jött testvérek prédikációi, igel eligazításai hangzottak el.

A "második magyar közgyűlés" /20/ 1903. február 8-12. között Kolozsvárott volt, amelyet prédikátori értekezlettel kötöttek össze. Huenergardt előljárói jelentésében ugyan nem tudott új csoportok, gyülekezetek alakulásáról beszámolni, de a taglétszám jelentősen növekedett, ugyancsak nőtt az adakozás összege is. Külön határozatban köszöni meg a konferencia a Német Unió segítségét, amit anyagokban és munkásokban nyújtott a magyar testvéreknek. Lényegében a konferencia a korábbi határozatokat ismételi meg. Szorgalmazza a szegényeket segélyező pénztárak felállítását, melyeknek anyagi alapját a hónap első szombatjának adományai képeznék; a misszióiskola támogatására buzdítja a tagokat, oly módon, hogy a Krisztus példabeszédei című könyv terjesztésére hívja fel a jelenlévőket. A konferencián a könyv előállítására 69 korona 20 fillér adományt össze is gyűjtének. A vasárnapi istentiszteletek adakozását viszont a külmisszió céljaira ajánlja fel a konferencia. A határozathozó bizottság munkáját Huenergardt, J.F. vezetésével Neff Ádám és Orbán Miklós végezték.

Noff Ádámról már korábban szóltunk. Orbán Miklós pedig a kolosevári gyülekezet egyik alapító tagja volt (ker.: 1899. nov. 3.). A hitelesítő bizottság (H.F.Schubert, L. Mathe, Ósz B.Mihály) ekkor már két felszentelt prédikátort hitelesített; J.P. Huenergardt és L.Mathe testvéreket, ugyanakkor öt bibliamunkás is dolgozott Magyarországon: Todor Péter, Unk György, Gyöngyösi István, Kelemen István, Gáspár A.

A kinevező bizottság (Szalós Minya Márton vistai tag, Kelemen István, Unk György) újra J.P.Huenergardtöt javasolta előljárónak. Jegyzőnek Todor Péter, pénztárosnak Severin B., traktátategyesületi és szombatiskolai jegyzőnek Laubhan K. testvéreket ajánlta. A bizottság tagjainak Huenergardt, Mathe L., Borsi M., Batarmina S., Ósz B.Mihály testvéreket választották.

A konferencián elhangzó prédikációkról is maradt fenn híradás. A "Szombati leckék" 1903. III. negyedi füzetében beszámolót olvashatunk a konferenciáról /21/ "azoknak a kedves testvéreknek részére, akik nem tudták a közgyűlésünket meglátogatni". A konferencia 1903. febr. 8-án, csütörtökön kezdődött. "Délelőtt megérkeztek a testvérek, és amennyiben az imatermünk igen kicsiny volt, egy nagyobb és alkalmasabb helyet találtunk". Az első istentisztelet 8-án délután volt, melyen H.P.Schubert testvér Ésa 49:1-10 alapján prédikált a jelenvaló igazságról, arról, hogy Isten fel akarja ébreszteni laodiceát. Aznap este L.Mathe a jóvendölések fontosságáról prédikált 1Pt 4:10-13 alapján. A prédikációban azt hangsúlyozta, hogy "gyakran előfordul, hogy még az úgynevezett hívők is azt vélik, hogy szükségtelen az ótestamentumnak tartalmát tanulmányozni, és hogy lehet a prófétáknak beszédjei nélkül is üdvözülni". Végül arról szólt, hogy "e jelen hitetlen időben igen szükséges, hogy a próféták beszédjét tanulmányozzuk. Így leszünk képesek nagy feladatunkat elvégezni".

A konferencia másnap folytatódott. Délelőtt Jeli 10. fejezete alapján az egyház jelenvaló feladatairól hangzott tanítás. Többek között ezt mondta az előadó: "Gyakran halljuk ezt a beszédet, hogy készülnünk kell, mert az Úr nemsokára eljön. Az igaz, hogy az Úr többé nem akar késni, de ezt az igazságot másképp kell felfogni, s pedig: Im fel a munkára, hogy az Úr hamar eljölessen! Az Úr már régen szeretett volna véget vetni a bűnnek. De az Úr nem tehet semmit, míg szolgálói, az ő gyermekei nincsenek megmentve. Ismerje meg az Úr népe azt a tényt, hogy az Úr eljövételének ideje csak mitőlünk függ, mert gyermekeire bízta az evangélium hirdetését, de addig nem jó el a vég, míg ez a munka nincsen befejezve".

Pénteken H.F.Schubert a konferencia szerepéről, jelentőségéről beszélt. "Az összejövetelünknek célja az, hogy egymással összeköttetésben lépünk és hogy a nagy munkának szükségét is tanuljuk ismerni. Az idegen földről való atyafiakkal tanácskozunk és csak úgy lehet a munkának előmenetele. Péntek este H.F.Schubert Krisztus visszajöveteléről prédikált. Megemlítette a londoni hamis messiást és a mormonok hamis reménységét.

Szombat délelőtt közös szombatiskolát tartottak a konferencia résztvevői. Az ismétlést H.F.Schubert vette át egy osztályban. Az új lecke két tíz osztályban tanulták, összesen nyolcvanan. Szombat délután H.F.Schubert az elmúlt évért való hálaadásra hívta fel a gyülekezet figyelmét. Szombat este L.R.Conradi a jelenvaló igazság elfogadásáról beszélt.

A tulajdonképpeni konferencia vasárnap délelőtt kezdődött. Először a konferencia adminisztratív ügyeit intézték el, azután J.F.Huenergardt számolt be a misszió elmúlt évi eredményeiről, majd a határozatokat ismertették és beszéltek meg. Mathe testvér megköszönte a lehetőséget, hogy Magyarországra jöhetett. Vasárnap délután ő is prédikált az

utolsó idők kísértéseiről. A konferenciát L.R.Conradi a szombatról szóló nyilvánosság előtt megtartott evangélikus prédikációja zárta.

A harmadik konferenciát még ugyanebben az évben megtartják a magyarországi gyülekezetek. 1903. nov. 4-8. között Aradon gyűltek össze a gyülekezeti küldöttek /22/. A hitelesítő bizottság (L.R.Conradi, J.P.Huenergardt, Boris M., Fleischer A., Szalós M.) egy felszentelt prédikátort (Huenergardt), egy utazóprédikátort (Reifschneider K.), valamint öt bibliamunkást hitelesített (Adomeit, P., Todor Péter, Unk György, Kelemen István, Gáspár Andor). A kinevező bizottság (Todor P., Unk Gy., Szalós M.) lényegében a tavaszi tisztségviselőket erősítette meg, mindössze a bizottság összetétele változott (Huenergardt, Todor Péter, Fleischer Antal, Ósz B.Mihály, Gyöngyösi P.). A határozatok között új elem, az egészségügyi reformmal kapcsolatos határozat: "ajánljuk kedves testvéreinknek, használjanak fel minden alkalmat ezzel jobban megismerkedni, hogy ezáltal az általános érdeklődés az orvosi misszió iránt a jövőben biztosítva legyen" (2. határozat). Ismét hangsúlyt kap a nevelési alapot támogató könyvterjesztés: "Mint hogy az a reménység, hogy új, értékes munkásokat kapunk misszió-földünk részére, legnagyobb részét a friedensaufriskola útján fog teljesedésbe menni, így ezen iskola támogatása céljából részt veszünk a Chr.Gleichbusse c. könyv elterjesztésében".

A magyarországi terület negyedik konferenciáját 1904. dec. 1-4. között Budapesten az Aréna úti gyülekezet (ma Dózsa Gy. u.7.) helyiségeiben tartották L.R.Conradi, Eraberger és Mathe testvérek jelenlétében. /23/ A konferencián hét gyülekezet képviseltette magát. A határozathozó bizottság (Reifschneider K., Róth A., Lovas K.) jelentős javaslatokat terjesztett a konferencia elé egyházunk fejlesztése érdekében. Az egészségügyi munka megerősítését szolgálja a 2.sz.határozat: "Mint hogy hazánkban az orvosi misszió terén jó kilátás mu-

vatkozik, kérjük az Unió Konferenciát, sziveskedjék mielőbb néhány képzett betegápolónót részünkre adni". Célul tűnik ki, hogy havonta tagonként 5 új előfizetőt gyűjtenek az Aratónak. Elhatározzák, hogy nagyobb választékot biztosítanak a traktátusokból. "Amennyiben nagy szükségük van missziómunkásokra, felbátorítjuk testvéreinket a friedensau iskolára látogatására."

J.F.Huenergardt előljárói beszámolójában elmondja, hogy az elmúlt évben 50 lélek keresztelkedett és a taglétszám 220-ra emelkedett. Az adakozás is növekedett. A számvizsgáló bizottság (L.R.Conradi, J.F. Huenergardt, Ősz B.Mihály) a szükséges pénztárellelőrzést végezte el, míg a kinevező bizottság (Eraberger, Todor, Hammer) a következő esztendőre jelölte a tisztségviselőket. Csak a jegyző személye változott (Róth Alajos) az elmúlt esztendőkhöz képest. A bizottság összetétele a következő volt: J.F.Huenergardt, Fleischer Antal, Ősz B. Mihály, Reifschneider K., Bottvánszky Mátvás. A hitelesítés munkáját és az alkalmazottak munkakörének meghatározását a "munkások kinevezési bizottsága" végezte (L.R.Conradi, Mathe, Tokos G.). A területen két felszentelt prédikátor - Huenergardt és Reifschneider -, egy utazó prédikátor - Adomeit F. - és négy missziómunkás (Todor Péter, Kelemen István, Nagy Anna, Róth Alajos) dolgozott, valamint egy könyvtáros, Gyöngyösi Pál.

Az ötödik konferencia 1905. december 14-17. között Kolozsvárott volt./24/ Az érdeklődésre való tekintettel külön termet béreltek. A magyar és német anyanyelvű testvérek mellett román, szerb és szlovák anyanyelvűek is képviseltették magukat. A konferencia öt ülésén 14 gyülekezet 25 küldötte volt jelen. Természetesen az istentiszteleteken részt vevők száma ennek többszöröse volt. A jegyzőkönyv szerint "minden ülőhely el volt foglalva, úgy, hogy sokan még állni is kénytelenek voltak, különösen az esti gyülekezetek alkalmával. A

különböző nyelv nem képezett akadályt, mert mindenki tolmácsolás útján megértette a tartott beszédeket". A konferenciára külföldről L.R. Conradi és L. Mathe testvér jött el. Conradi részletesen beszámolt az afrikai misszióterületen szerzett tapasztalatairól, Huenergardt pedig a magyarországi munkáról adott jelentést. A kinevező bizottság (Fleischer A., Fabula M., Lovas K.) egy-két helyen változtatott az elmúlt évi tisztségviselő megbízatásokon. A szombatiskolai jegyző W. Ising, míg a jegyző Hörcher Gyula lett. A misszióbizottság tagjai pedig a következők: J.F. Huenergardt, Reifschneider K., Ősz B. Mihály, Bottyánszky M., Eremics Lázár. Érdekes, hogy itt mennyire törekednek a bizottság összetételénél a nemzetiségi egyensúlyra. Reifschneider német, Ősz B. magyar, Bottyánszky M. szlovák, Eremics pedig szerb. A munkásokat - két felszentelt prédikátor (Huenergardt, Reifschneider) öt bibliamunkás (Todor P., Kelemen I., Kessel P., Unk György, Nagy Anna) és két könyvtáros (Gyöngyösi Pál, Wéber János) - a munkásokat kiküldő bizottság hitelesítette. A határozatokat (bizottsági tagok: Reifschneider K., Kessel P., Todor P., Orbán M., Wéber J.), a részletes megtárgyalás után egyhangúan elfogadta a konferencia. Nagy hangsúlyt helyeztek a sajtótermékek, különösen az Arató terjesztésére. A könyvterjesztés szervezettebbé tételére hozták a következő határozatot: "Tekintettel arra, hogy a jelenvaló igazság terjesztésének egyik legjobb eszköze a vallásos folyóiratok és könyvek terjesztése, ennél fogva indítványozzuk, hogy ezen munkára a kijelölő bizottság alkalmas egyéneket küldjön ki, és hogy az engedély megadásában ne legyen akadály, tanácsoljuk, hogy ezek kizárólag ezen munkával foglalkozzanak" (3. sz. határozat). A konferencia ismét bátorítja a fiatalokat arra, hogy Friedensauba menjenek, de "csak olyan testvéreket és testvérnőket bátorítunk fel ezen iskolának látogatására, akik egészségesek és jó bizonyossággal bírnak". Ez a konferencia nagy hangsúlyt fektetett az alkalmas gyülekezeti munkások kiválasztására is. "Amennyiben a gyülekezetek vezetésére tehetséges erőkre van szükségünk, elhatározzuk, hogy csak

olyan elöljárókat és pénztárosokat választunk, akik az egész igazságot hiszik és a tized megadásában hűek" (5. sz. határozat). A biztató kilátásokkal meginduló orvosi, egészségügyi munka támogatására a konferencia "A nagy orvos lábnymán" című könyv német nyelvű kiadásának terjesztéséhez csatlakozik, és végül köszönetet mond a Német Unió segítségéért.

Egy évvel később a hatodik általános közgyűlést 1906. december 6-9. között immét Budapesten tartották. /25/ Huenergardt jelentéséből kitént, hogy az evangéliumhirdetés szolgálata az elmúlt esztendőben is tovább terebélyesedett. Nemcsak a magyarok, hanem a németek, románok, szerbek és szlovákok között is folyt a munka és háromnegyed év alatt 88 új taggal növekedett a létszám, az adakozás pedig 377 koronával lett több. A konferencián 14 csoportot 30 kiküldött képviselt. Ezen a konferencián vették fel Kolozst (9 tag), Mokrint (9 tag), Rhodet (10 tag), Székudvart (24 tag). A konferencia a következő munkásokat küldte ki a soknemzetiségű munkaterületre: Péter felszentelt (Huenergardt, Reifschneider) és egy utazó prédikátor (Todor P.) mellett öt bibliamunkást (Kelemen I., Kessel Fr., Unk György, Nagy Anna, Philöp Judit). Jelentősen emelkedett a könyv-
evangélisták száma - az elmúlt évi határozat szellemében (Gyöngyösi P., Ambrus Pál, Nagy György, Wéber János). /26/ A konferencia a főbb tisztségviselőket többnyire megerősítette tisztségében. Jegyzőnek Todor Pétert választotta újonnan, míg az országos szegény-pénztár vezetőjének Ősz B. Mihályt. /27/ A választmány tagjai J. P. Huenergardt, Reifschneider K., Bottyánszky M., Ősz B. Mihály, Eremics László lettek. A határozathozó bizottság különös hangsúlyt helyezett a szegények támogatásának megszervezésére. A korábbi határozatot, hogy minden hónap első szombatján külön adakozással támogatják a gyülekezetek a szegényeket, ismét megerősítették; elhatározták, hogy "minden csoport és gyülekezet a szegények részére

gyűjtött pénzek tizedrészét és más erre a célra elhatározott pénzeket az országos szegénypénztárhoz küldje be". A szervezetlen tagoknak és csoportoknak is ide kellett küldeni erre a célra szolgáló adományukat. Ezt egy külön pénztáros vezeti - erre választották meg Ősz B. Mihályt elsőnek - aki csak a misszióterület bizottságának hozzájárulásával rendelkezik a pénz felett és ha szükséges, rendkívüli gyűjtést is rendezhetnek a testvérek között.

A konferenciát a főváros egyik iskolájának nagytermében rendezték meg. Ezért határozatilag külön köszönetet mondtak a fővárosnak, Valószínűleg Dr. Kerékgyártó Elemér testvérünk közbenjárására sikerült a termet bérbe venni. Szombat délután felavatták a budapesti gyülekezet új előljáróját, vasárnap egy testvért megkereszteltek. A szombatiskolában 70 tag vett részt.

4. Az önálló magyar konferencia

A hetedik magyarországi konferencián, melyet 1907. december 11-15. között Kolozsvárott /28/ tartottak, új fordulat állt be a magyarországi adventisták szervezeti életében. Ugrásszerűen növekedett a gyülekezetek és a csoportok, valamint a tagok száma. 1907 végére 24 gyülekezet és csoport volt több mint 400 taggal. Ezért "az uniókonferencia ajánlatára az 1908 év január hó 1-től önálló konferenciává alakulhatunk". Az ünnepélyes konferenciára Kolozsvárott sikerült egy alkalmas helyiséget biztosítani. A konferencia külföldi vendégei L.R. Conradi, H.F. Schubert és W. Ising testvérek voltak. A konferencián 23 gyülekezetből 33 hivatalos képviselő jelent meg, de a résztvevő testvérek létszáma kb. 250 személyre tehető. A jegyzőkönyv szerint: "ily számosan még egy konferenciára sem jöttünk össze".

A határozathozó bizottság (Huenergardt, Reifschneider, Ising, Kessel F., Hörcher G.) elsősorban a hálaadás hangját szólaltatta meg. Ezután az önállósulás tényét mondja ki azzal az elhatározással együtt, "hogy a Német Unióval továbbra is a legszorosabb egyetértésben együttműködünk és a munka előrehaladására itt minden tőlünk telhetőt megteszünk". Végül köszönetet mond a Német Uniónak az anyagi támogatásért és azon ígéretért, hogy a jövőben is segítségükre lesz "amennyiben nagyobb áldozatkészség mellett sem volnánk képesek saját földünk szükségleteit magunk fedezni". Ez a segítség ugyanakkor kölcsönös. Kötelezi magát a Magyar Egyesület arra is, hogy a befolyó tizedből tizedet ad a Német Uniónak és imnapki adakozásokat küld a Generál Konferencia pénztárába. Bátorítja a tagokat a könyvtárútitó munkára, mivel "általános tapasztalat szerint" ez "úttörő munka, mely által az emberek érdeklődése fel lesz ébresztve". Úgy kéri a testvéreket, hogy "amennyire lehetséges ezzel a munkával állandóan foglalkozzanak". Ugyanakkor a gyúlekezeteket is buzdítja az önkéntes irat-terjesztésre. Különösen a magyar, német, román és szlovák nyelvű folyóiratok terjesztését szorgalmazza. Kéri ugyanakkor a hamburgi kiadót, hogy magyar, szerb, román és szlovák nyelvű iratokat adjon ki a terjesztendő iratok választékának bővítésére. Az új prédikátorok és missziómunkások képzésére a konferencia egy nevelési (iskolai) alapot képez készpénz befizetés és jegyzés útján. A konferencia elfogadja az egyesület alapszabályait, ezt "tudomásulvétel és jóváhagyás végett a minisztériumhoz" felküldi az egyház vezetősége. A határozatok között megtaláljuk a gyúlekezetek tagjainak nagyobb felelősségre való intését is. Nagyobb áldozatokat kíván az önállóság, és ennek vállalását kéri.

A kinevező bizottság (Fleischer A., Bottyánszky M., Fabula M., Indrigo P., Lovas K., Todor P. és Wéber J.) az önálló egyesület vezetésére a következőket jelölte: elnök: J.F. Huenergardt, jegyző: Hörcher Gy., pénztárnok: Severin B., a misszió-és traktát-

egyesület jegyzője: Ising W., a központi szegénypénztár kezelője: Ósz B. Mihály. A bizottság összetétele: Huenergardt, Reifschneider, Bottyánszky, Ósz, Indrigo.

A missziómunkásokat kiküldő bizottság (Conradi, Schubert, Ósz) két felszentelt prédikátor (Huenergardt, Reifschneider) és két utazó-predikátor (Todor P., Kessel F.) mellett négy bibliamunkást (Filöp Judit, Nagy Anna, Krausz Helén, Hörcher Gyula) és két betegápolót (Weitner Emilia és Bottyánszky Zsófia), valamint három könyvárust (Weber János, Gyöngyösi Pál, Kelemen István) hitelesített.

A konferencia a Kclozsvári Torna Egyesület termében volt. A teremért a konferencia határozatban mondott köszönetet. Szombaton tizenhét tagot vettek fel a gyülekezetbe, kettőt kéznyújtás, tizenötöt bemeztés által. Az esti előadásokat is nagyon sokan hallgatták "gyakran zsúfolásig megtelt a tágas nagy terem. Néhány fiatal teológus is többször megjelent és nagy érdeklődéssel látszottak az előadásokat figyelemmel kíséreni." A jegyzőkönyvi beszámoló így értékei a konferenciát: "Általában mondhatjuk, hogy ezidei konferenciánk mindenképpen jól sikerült, mindnyájunk szívét a szokottnál nagyobb megeledés és öröm töltötte be. Megerősödvé s bizalommal a jövő iránt mentünk széjjel, hogy a küzdelmet, amelynek vége az örök élet - újra felvegyük."

Egy évvel később a nyolcadik konferenciát 1908. nov. 4-8. között Aradon tartotta a Magyar Egyesület /29/. A konferenciának nagyon jelentős sajtóvisszhangja volt. Az aradi lapok közül több erőteljesen támadta az adventistákat. A jegyzőkönyv szerint "természetesen sok olyat is írtak, ami nem felel meg a valóságnak, de ez is csak azt eredményezte, hogy a nagyközönség figyelme annál inkább reánk irányult és estvéli nyilvános előadásaink alkalmával a terem az érdeklődő közönség nagy számmal töltötte be." A konferenciára vendégként

H.F.Schubert, F.Erzberger, F.Wolfgarten és G.Dail testvérek érkeztek hazánkba." Három gyülekezet 48 képviselőt delegált. A konferencia felvette a gyülekezetek, illetve csoportok sorába a következőket: Dridiv (28), Gyorok (11), Árpád (14), Vajdakamarás (14), Nagylászló (15), Magyaroszovát (6).

A határozathozó bizottság (G.Dail, O.Schwenecke, F. Wolfgarten, Nagy György, Indrigó Péter, Hörcher Gyula, Magyar Lajos) elsősorban gyülekezeteink életének belső rendjét és működését akarta elősegíteni. Többek között javasolták, hogy hozzanak határozatot, miszerint a konferencia küldöttei a teljes konferenciái időben legyenek jelen a tanácskozásokon, és szorgalmazzák a gyülekezetek azt is, hogy minden testvér legyen pontos, rendes szombatiskolai tag. "Mi hiszünk -mondja a 4.számú határozat - a Szentírás alapján, hogy Isten a rendnek Istene, és a gyülekezete is csak úgy épülhet és erősödhet, ha mi mint egyes tagok gyülekezeti rendünk egységes alapelveihez ragaszkodunk és azok fenntartására mindnyájan szorosan összeműködünk." Hogy ezt az alapelvet félreérthetetlenné tegyék, az Evangéliumi Munkás közli E.G.White gyülekezeti rendre vonatkozó tanácsát és a gyülekezeti rendet. /30/ Külön kitér a határozat a gyermekek igazságban való nevelésére, figyelmeztet az egészségügyi reform alapelveire, a szegénypénztárral kapcsolatos korábbi határozatokra és a könyvterjesztés támogatásának fontosságára. Ismét buzdít a folyóirat előfizetések gyűjtésére, és további gyűjtéssel növelték a konferencián az új munkások képzésére szolgáló nevelési alapot.

A kinevező bizottság (F.Erzberger, Fleischer A., Polder J., Ambrus P., Tokos J.Gy., Gyöngyösi P.) javaslata alapján csak a szombatiskolai és könyvterjesztési egylet jegyzőjének személye változott (Rall R.), míg a bizottság összetétele a következő lett: Huenergardt, Schwenecke, Ősz M., Bottyánszky M., Bukurevics J.

A hitelesítő bizottság /31/ a két felszentelt prédikátor (Huenergardt, Schwenecke O.) mellé még Kessel Frigvest is ajánlotta felszentelésre. Ez 1909. nov. 7-én szombat délelőtt a konferencián meg is történt. Utazóprédikátor Todor Péter maradt, míg a bibliamunkások száma hatra növekedett (Paulini R.P., Hörcher Gy., Ludwig M., Kelemen I., Filöp J., Krausz H.), és a két ápolónő is tovább dolgozott (Meitner E., Bottyánszky Zs.). Négy állandó (Wéber J., Ósz B.M., Tokos G., Nagy Gy.) és öt alkalmi könyvtárust hitelesített a konferencia (Ambrus P., Tamás J., Danilo J., Bereczky I., Willwerth K.). A konferencia nemzetköziségét jól tükrözi a szombatiskola jelentése. Szombat délelőtt a szombatiskolai osztálytanításban 62 magyar, 18 német, 36 román és 7 szerb - összesen 123 ember vett részt.

Az 1909 évi konferenciát november 18-21. között Brassóban rendezték /32/ nagyszámú testvér és látogató jelenlétében. A korabeli híradás szerint: "gyűlésünket egy nagy teremben tartottuk, de ennek dacára minden ülőhely el volt foglalva úgy, hogy sokan még állani is kénytelenek voltak, különösen az esteli gyülekezet alkalmával". Huszonöt gyülekezetből és csoportból 68 hivatalos képviselő érkezett. Külföldről H.F.Schubert, G.Dail, J.H.Schiling és Dr.Meyer testvérek voltak jelen. A konferencián a rendezett gyülekezetek és csoportok sorába felvették Felsendorf (17), Nagykikinda (5), Szilágybajos (7), és a Magyar-Törökkanizsa (5) gyülekezeteit. A közgyűlésen a magyar és német testvérek mellett ismét ott találjuk a román, szerb és szlovák testvérek képviselőit is. Jelentős határozatok születtek. A határozathozó bizottság (G.Dail, Dr.Meyer, J. Seefried, Kessel F., Todor P., Paulini R.P. Lutovszky L.) új munkák fellelítésére irányította a konferencia figyelmét. Javasoltak egy negyedévenként megjelenő szerb folyóiratot, aminek megjelenése hamarosan be is következett. /33/ Két határozatban is szorgalmazták "az egészségügyi törvények és elvek komolyabb és értelmesebb módon való terjesztését, amint az a Bibliában és a tanuság-

tétel lelke által meg van adva". Traktátust terveztek ezeknek az elveknek képviselésére magyar nyelven. A misszió terjedése szempontjából döntő volt az a határozat, mely szerint "a hármias anyagi üzenet a magyar földünkön gyorsabb terjesztése céljából egy sátornak, melyben gyülekezéseket tarthatunk, érezzük nagy szükségét, elhatározzuk ennek megszerzését, melyre egy külön gyűjtést óhatjunk rendezni készpénz és jelölés útján". Ez a sátor nagy szolgálatot tett az adventista misszióban, mint ahogyan ezt a későbbiekben még részleteiben is vizsgálni fogjuk. A konferencia az iratok terjesztését is javasolja. Ismét szóba kerül a gyermekek kérdése: "ajánljuk a mi kedves testvéreinket, hogy a jövőben nagyobb szorgalommal igyekezzenek gyermekeiket a jelenvaló igazsággal megismertetni."

A pénzügyi ellenőrzést a számvivő bizottság (Willwerth K., Fabula M., Girsch H.) végezte el. A missziói munkásokat kiküldő bizottság (H.P.Schubert, O.Schwenecke, Bottyánszky M., Wéber J., Berta J.) már három felszentelt prédikátort hitelesített (Huenergardt, Kessel, Seefried), és a konferencián két új prédikátort szenteltek fel (Meyer H., Todor P.). Emellett három utazópredikátor (Kelemen I., Murbach J., Dörner A.) és hét bibliamunkás is dolgozott a területen (Wegener A., Pülöp J., Krausz I., Ósz B.M. Lutovszky L., Krisán Gy., Meitner E.). Végül még két ápolónő (Bottyánszky Zs., Schäfer E.), valamint hat állandó (Nagy Gy., Tokos G., Wéber J., Marha J., ifj.Bálint P., Soós I.) és HÉT alkalmi könyvtáros állt szolgálatba (Willwerth K., Polder J., Brenner M., Bereczkay A., Bereczkay I., Ambrus P., Tamás J.).

A kinevező bizottság új jegyzőt (Lutovszky L.) választott és a többi tisztviselőt megerősítette. A bizottság tagjai: Huenergardt, Kessel, Bottyánszky, Polder és Hörcher.

A konferencián már elkezdődött a gyűjtés a sátorra. Készpénzben 254 korona 56 fillér, míg jegyzésben 1078 korona gyűlt össze (összesen: 1332.56), de még a gyülekezetek jegyzését is várták testvéreink. A konferencia arról is intézkedett, hogy a határozatokról a gyülekezetek is tudomást szerezzenek és "mindenütt figyelemmel tanulmányozzák...", hogy minden egyes tag az Úr félelmében iparkodjék ezen határozatok szerint cselekedni". Nagy érdeklődést váltott ki Dr. Meyer testvér egészségügyi előadássorozata is. Ezen a konferencián is volt keresztség. Öt lélek csatlakozott az Úrhoz.

1910 őszén új fordulat következett magyarországi egyházunk szervezésében. Egyrészt Erdélyben, másrészt az akkori Magyarország középső vidékén nőtt meg jelentősen a gyülekezeti tagok létszáma. Ezért célszerűnek mutatkozott a Magyar Egyesület két egységre bontása. Így az 1910. okt. 6-9. Nagyszébenben tartott konferencián /34/ a Kelet-Német Unió és a Magyar Egyesület javaslatára az erdélyi vármegyékből (Háromszék, Brassó, Fogaras, Nagyküküllő, Udvarhely, Csík, Maros-Torda, Kisküküllő, Alsófehér, Szeben, Hunyad, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce, Naszód, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Bihar, Hajdú, Bereg, Ugocsa, Ung) megszervezték a Transzszilvániai Egyesületet. Erre az alakuló konferenciára a területen lévő összes gyülekezet és csoport küldött képviselőt: 34 hivatalos delegátust. Az egyes konferencia üléseken 2-300 ember is részt vett. A konferencia határozathozó bizottsága (Huenergardt, H. F. John, Kessel, Meyer, Kelen) alapszabályul a Magyar Egyesület alapszabályait javasolta. A különböző nemzetiségű testvéreket külön határozat "bízta" a könyv- evangélista munkára. A határozat szerint a könyvevangélista- vezető útmutatásait figyelembe kell venni, a kijelölt területet módszeresen és lelkiismeretesen kell látogatni és a szükséges kimutatásokat is pontosan be kell küldeni azoknak, akik munkát vállalnak. Az ifjúsággal is külön határozat foglalkozott. "Ajánljuk, hogy az ifjúsági egyesület hivatalnokaként elnököt, titkárt és pénztárnokokat

válasszanak a gyülekezetek egy gyűlés által." Az új egyesület a titkárákat is megválasztotta a kinevező bizottság (Conradi, Schwe-necke, Kreuzer K.) javaslatára. Elöljárónak Kessel Frigyest, titkárnak Wegener Adolfot, pénztárosnak Hempel testvérnőt választották, míg a bizottság tagjai: Kessel, Meyer és Polder testvérek lettek.

A hitelesítő bizottság (Schubert H.F., Polder, Nagy) két felszentelt prédikátort (Kessel, Meyer), egy utasópredikátort (Wegener) és két bibliamunkást (Kriston, Fülöp J.) hitelesített. Három állandó könyv-evangélista (Nagy Gy., Bereczkay András, Marha János) mellett tizenkét alkalmi könyvtáros dolgozott (Bereczkay István, Székely Ferenc, Cira Gergely, ifj. Bálint Ferenc, Vitárta Erasi, Farkas József, Kiss József, Wéber J., Polder J., Mennvi Márton, Soós István, Zsigmond Miklós). A Transzszilván Egyesület megalakulásakor 29 gyülekezet volt 357 taggal. /35/

A Magyar Egyesület tizedik általános közgyűlésén Békéscsabán 1910. nov. 23-27. között a Transzszilvániai Területen kívül levő gyülekezeteket szervezték egy területi egységgé. /36/ Ezen a konferencián a magyarországi rész "Magyar Misszióterület" néven önálló egység lett. A misszióterületen mintegy 16 millió lakos között tizenöt gyülekezet és 256 tag volt. A szervezést az ugrásszerű növekedés sürgette. 1910 első három negyedében 112 taggal - az egész tagság 1/3-ával - és öt gyülekezettel növekedett a terület, és a tagok áldozatkészsége is csaknem duplájára emelkedett. (Az átlagos tized 23.23 koronáról 40.56 koronára növekedett, hároméves távlatban pedig megháromszorozódott). A konferenciát a békéscsabai gyülekezet helyiségeiben, valamint a "Vigadó" szállóban tartották. Az előadásokat olyan sokan látogatták, hogy a szálló nagyterme zsúfolásig megtelt és még a sorok között is álltak. Becslés szerint mintegy 1500-an lehettek. A Kelet-Német Unió elöljárója H.F.Schubert képviselte titkárával együtt az uniót. A korabeli híradás szerint "minden testvér mint

118

még soha azelőtt az egyetértés és szeretet lelke által volt összekötve úgy, hogy még sokáig fogunk visszaemlékezni az áldott napokra".

Tizenhárom gyülekezet harmincöt hivatalos képviselőt delegált és öt új gyülekezetet vett fel a konferencia tagjai sorába: Szintye (24 tag), Gyula (36 tag), Révújfalú (17 tag), Kúvin (20 tag), Macsa (15 tag).

A határozathozó bizottság (Huenergardt, J.F., Seefried, J., Dörner, F.A., Kelemen I., Jeszenszky B.) elsősorban arról döntött, hogy a Transzszilvániai Egyesület megszervezése után újraszervezi a Magyar Misszióterületet, mint a Kelet-Német Unió önálló szervezeti egységét. Ennek értelmében az alapszabályokat a szükségnek megfelelően módosította. Különösen a missziói munka szorgalmazását tűzte ki célul a konferencia, aminek legfontosabb eszköze a folyóiratok és más sajtótermékek terjesztése. Mivel "a könyvárusítás volt az úttörő, melynek segítségével a harmadik anyagi üzenet az egész világon elterjedt", ezért a konferencia lépéseket kívánt tenni a könyvárusítás tervszerűbb végzésére. A misszióterület minden nemzetiségű testvérét bátorították az aktív, rendszeres és állandó könyvárusítói szolgálat vállalására. A gyülekezeti rend belső megszilárdítását is szorgalmazta a konferencia. Éppen ezért a szervezeti szabályok magyar, román, szerb és szlovák nyelvű kinyomtatására született határozat a konferencián. A gyermekek és az ifjak nevelésének szorgalmazása sem maradt ki a konferenciái határozatok közül. Egyházunk anyagi bázisának biztosítására a Nagygyűlés (Generál Konferencia) határozatával egyetértve egy 50 000 koronás alap javára kezdték meg az adományok gyűjtését.

A kinevező bizottság (Rautmann L., Bordy J., Ambrus P., Ósz B.M., Knab F.) javaslatára J.F.Huenergardtot választották elnöknek, a

Jegyző Zeiner Alajos, a pénztáros Severin Berta lett. A szombatiskola és traktátóegyesület vezetője - ez a mi fogalmaink szerint az osztálytitkárnak felelt meg - Trautmann K., a szegénypénztár vezetője továbbra is Bottyánszky M. A misszióterület bizottsága: J. Huenergardt, Seefried J. és Bottyánszky M.

A hitelesítő bizottság (Schubert, H.F., Todor P., Bottyánszky M., Töltéssy József, Lovas K.) három felszentelt prédikátort hitelesített (J.P. Huenergardt, Seefried J., Schillinger J.), míg Kelemen Istvánt felszentelésre ajánlotta a konferenciának. Szombat délután meg is történt Kelemen testvér felszentelése. Ő lett az első magyar felszentelt prédikátor. A nagy terület gyülekezeteinek gondozására három utazóprédikátort hitelesített a konferencia (Murbach J., Dörner F.A., Halusicz L.). Jelentősen növekedett a bibliamunkások száma: Lutovszky L., Zeiner A., Matescu J., Krainean P., Ősz B.M., Krausz H., Bottyánszky Zs., Nagy Anna. Rajtuk kívül Schäfer E. minápolónő végzett szolgálatot. Négy állandó könyvárusító (Tokos G., Bachtaller G., Rácz J., Fraczka S.) és három alkalmi munkás (Willwerth K., Ruttkay J., Ambrus P.) dolgozott.

Jellemző adat még a konferenciáról a szombatiskola jelentése. Itt 152 tag és 11 látogató vett részt 16 osztályban. A Magyar Misszióterület november 25-én, pénteken délután tartotta alakuló ülését "a hatóság egy küldöttének jelenlétében. Az alapszabályzatot egyhangúlag elfogadták, és jóváhagyás végett a minisztériumhoz benyújtották".

Egy évvel később újabb szervezeti differenciálódás ment végbe a Magyar Egyesület életében. 1911. november 22-26. Budapesten tartotta a Magyar Egyesület a tizenegyedik évi konferenciáját a régi Országház épületében (ma: VIII. Bródy Sándor u. 8.). /37/ A konferencia jegyzőkönyve szerint "ezen házban a múltban a király volt

120

nép ellen, a nép a király ellen...Az ülések viharosak voltak... De most más állapotok uralkodnak a házon. A Szentlélek, Krisztus helytartója elnökölt az Üléseken. Mindnyájan az ügynek javát tartják szem előtt, önzetlenség és szeretet édesítik meg a négy konferenciái ülés óráit."

A konferencia határozathozó bizottsága (G.W.Schubert, J.Christoffers, Fr.Kessel, H.Böx, Kiss I., Ósz B.M., Zeiner A.) elsősorban a Magyar Misszióterület területi felosztásáról döntött. "Szemügyre véve a gyors haladást és a terület nagyságát, elhatározzuk, hogy a jobb áttekintés és a terület alaposabb megmunkálása céljából az Erdélyi-Egyesületből elválasztott területből, valamint a Magyar Misszióföld területéből három munkamezőt szervezünk". Ezek a következők voltak:

- a.) Közép-Magyar Egyesület. Ide tartozott: Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Jász-Kun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Szilágy és Hajdú megyék 47.495 km² területen 4 040 000 lakossal. Ezen a területen 372 adventista élt tizenöt csoportban.
- b.) Nyugat-Magyar Misszióterület: Baranya, Bars, Esztergom, Fehér, Győr, Komárom, Moson, Nyitra, Pozsony, Somogy, Sopron, Tolna, Trencsén, Turócz, Vas, Veszprém és Zala megyék tartoztak ide, melyeknek összterülete 63.353 km² és 4 089 000 lakos élt ezen a területen. Itt mindössze egy tizenkét tagból álló adventista csoport volt.
- c.) Észak-Magyar Misszióterület: Abaúj-Torna, Árva, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Hóbt, Liptó, Máramaros, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Ugocsa, Ung, Zemplén és Zsólym megyékből állt 70.426 km² területtel és 3 512 000 lakossal, melyen ekkor két csoportban tizennyolc tag élt.

Fontos része volt a határozatoknak az is, melyben a hamburgi kiadóhivatalhoz azzal a javaslattal fordultak, hogy egy fiók kiadóhivalt szervezzenek Budapesten. Ismét szóba került a gyülekezeti rend kérdése: "A rendtelenség a bűnnek egy következménye, rend az igazságnak és az igazultságnak gyümölcse, mert - Isten a rend Istene. Ezért elhatározzuk, annak tekintetbe vételével, ami Zsid 10:25-ben van megmondva a gyülekezetek látogatását illetőleg, hogy oda hasunk, miszerint pontosság és rend által megtegyük a miénket, hogy a gyülekezetek meg ne zavartassanak." Hangsúlyozták az ifjúság nevelésének fontosságát ("ebben a veszélyes időben"), a könyvevangélicizáció támogatását, és nagyobb anyagi áldozatok vállalására is felhívították a gyülekezeteket.

A kinevező bizottság mind a három terület számára kinevezte a tisztviselőket. A Közép-Magyar Egyesület elnöke J.P.Huenergardt lett, míg a jegyző Zeiner Alajos. A pénzügyeket viszont mind a három területen Severin Berta intézte. A Közép-Magyar Egyesület bizottsága: Huenergardt, Christoffers, Bottyánszky, Lovas, Koch V. A Nyugat-Magyar Misszióterület elnöke Cunitz R., míg jegyzője Lutovszky L. lett; a bizottság: Cunitz, Murbach, Bachtaller G. Az Észak-Magyar Misszióterület elnöke Kessel Frigyes lett, míg a bizottság: Kessel, Gaidos és Szemán Ferenc testvérekből állt.

A hitelesítő bizottság (Schubert H.F., Bottyánszky M., Töltéssy J.) mind a három terület szolgálattevőit hitelesítette. A Közép-Magyar Egyesületen két felszentelt prédikátort (J.P.Huenergardt, Christoffers J.), három utazópredikátort (Gassman O., Láge E., Matescu Pl.) és négy bibliamunkást hitelesítettek. A könyvtárak segédvezetője Tokos G. lett, és a területen öt állandó (Töltéssy J., Jurák M., Nagy Á., Gaidó M., Czer A.), valamint hat alkalmi könyvtárosító (Magyar L., Buzgó M., Beregszászy J., Szakács J., Nagy A., Szőke S.)

dolgozott. A Nyugat-Magyar Misszióterületen csak az előljáró - Cunitz R. - volt felszentelt prédikátor, de itt is három utazóprédikátor - Murbach J., Radke V., Lutovszky L. - végzett szolgálatot. Egy bibliamunkás - Miltz J. - valamint egy állandó könyvárus Bachtaller G. végzett még rajtuk kívül munkát. Az Észak-Magyar Misszióterületen is csak az előljáró, Kessel Frigyes volt felszentelt prédikátor, akinek munkáját egy utazóprédikátor: Fürle V. és négy bibliamunkás: Bottyánszky Zs., Nagy A., Ambrus J., Schlottner A., valamint egy alkalmi könyvárus: Veréb K. segítette.

A konferencián tizenöt csoport és gyülekezet 44 hivatalos küldöttel képviseltette magát, és mintegy 130 tag volt jelen. A konferencia alkalmával tartott keresztségen 13 új testvért merítettek alá. A szombatiskolai statisztika is tanulságos. 132 szombatiskolai tag és tizenhat látogató huszonhárom osztályban vette át a tanulmányt. Ezen a konferencián is újabb gyülekezeteket vettek fel a Magyar Misszióterület tagjai sorába: Boncfalva 10, Kovászna 11, Gyulavári 16, Újpest 18 taggal. Különösen sok vendéget vonzottak ez esti előadások, melyeket a külföldi vendég testvérek: L.R.Conradi, H.F.Schubert, G.W. Schubert és Wolfgarten J. testvérek tartott 4-500 ember előtt is. Az érdeklődés estéről estére növekedett. H.Böx testvér külön tanításokat tartott a könyvevangélisták részére.

Az egymást egyre gyorsabban követő szervezeti változások azt mutatják, hogy egyházunk magyarországi történetének ez a szakasza vetette meg az alapját mai szervezeti rendünknek. Az egyre jobban differenciálódó, területileg rendeződő munka hamarosan egy újabb, összefogó szervezetet igényelt. Erről hamarosan, 1912 áprilisában döntött a Kelet-Német Unió. Ez viszont új szakaszt nyitott nemcsak a magyar területen, hanem az egész Balkán-félszigeten kibontakozódó adventista misszió történetében.

Jegyzetek

- 1.) ZW.1902. jún.2.
- 2.) Országos Széchenyi Könyvtár XII. Mor. 5888^B - vö. Szigeti Jenő: A Jézushoz vezető út 11. kiadása Theológiai Szemle.1970. 7-8. 252-254.
- 3.) J.N.Loughborough: im. 175.
- 4.) J.P.Huenergardt: Akkor és most - rövidítve: Evangéliumi Munkás. 1930. 4. 40-41.
- 5.) W.A.Spicer: Misszióterületeink áttekintése. Arató. (továbbiakban:A) 1905. 1. 16.
- 6.) ZW.1901. ápr.
- 7.) J.P.Huenergardt: im.
- 8.) ZW.1902. okt. 6. - Todor Péter: Az Úrnak munkája a szerbek között. EM.1908.jan.4. - Szigeti Jenő: A H.N.Adventista Egyház történetének kezdetei Jugoszláviában (kézirat 1974).
- 9.) J.P.Huenergardt: 1938. szept. 25-i levele
- 10.) E.G.White: TM.26 - idézi: Gyülekezeti kézikönyv Bp. 1339. 5.
- 11.) A H.N.Adventista Felekezet története Bp. 1948. 47.
- 12.) im. 48. és E.G.White élete XLX fejezet 2.pont
- 13.) A. 1905. 3. 94.
- 14.) Die Geschichte der Adventbewegung, Hamburg 1952.45.
- 15.) ZW. 1901. jún.
- 16.) L.R.Conradi: Tapasztalataim körutaimban A.1904. okt.1. 28-29.
- 17.) ZW. 1902.ápr.21. -H.N.Adventista Levéltár: "A balkáni félszigeten és Magyarországon tartott első általános közgyűlés jegyzőkönyve" (P.Adomeit)
- 18.) ZW. 1902.ápr. 21.
Itt említjük meg, hogy a ZW. híradás eltér a jegyzőkönyvtől.
A ZW. szerint a traktát és szombatiskolai jegyző: Laubham.
- 19.) ZW. 1902. jún.2.

- 20.) ZW. 1903. ápr. 6., Jegyzőkönyv Todor Pétertől a H.N.Adventista Egyház Levéltárában
- 21.) 27-42. old. Jegyzőkönyv a második magyar általános gyülekezet-ről
- 22.) Todor Péter: A harmadik általános közgyűlés jegyzőkönyve (H.N.Adventista Egyház Levéltára)
- 23.) Róth Alajos: A negyedik általános évi közgyűlés Magyarországon A. 1905. 2. 62-63.
- 24.) J.F.Huenergardt: Az ötödik évi általános gyülekezet magyar hazánkban, A.1906. 1. 39. - Hörcher Gyula: Az ötödik évi közgyűlésünk Magyarországon. A.1906. 2. 53-56.
- 25.) Todor Péter: Hatodik általános gyülekezetünk Magyarországon A. 1907. 2. 44-47.
- 26.) A missziómunkásokat kiküldő bizottság tagjai: L.R.Conradi, Fleischer A., Ósz B.M., Bottyánszky M., Lovas A.
- 27.) A kinevező bizottság tagjai: W.Ising, Todor P., Ambrus P.
- 28.) Hörcher Gyula: Értesítés a Kolozsvárott megtartott 7. évi konferenciáról, A. 1908. 2. 26-28.
- 29.) Hörcher Gyula: A nyolcadik általános közgyűlés jegyzőkönyve (H.N.Adventista Egyház Levéltára)
- 30.) E.G.White: Isten a rendnek Istene - Gyülekezeti rend Em.1909. 1. 3-6.
- 31.) A missziómunkásokat kiküldő bizottság: Schuber H.J., Bottyánszky M., Szücs János, Lovas Károly, Ósz B.M.
- 32.) Lutovszky Lajos: A IX. évi közgyűlésünk Magyarországon. EM. 1910. 1. 1-2.
- 33.) Szigeti Jenő: A H.N.Adventista Egyház történetének kezdetei Jugoszláviában (kézirat 1974)
- 34.) Wegener Adolf: A Transzszilvániai Egyesület első évi gyűlése EM. 1910. 4. 27-29.
- 35.) ZW. 1910. júl. 18.

- 36.) H.F.Schubert: A Magyar Misszióterület - Zeiner Alajos: A Magyar Egyesület 10. általános közgyűlése. EM. 1911.1. 1-3.
- 37.) J.F.Huenergardt: A Magyar Misszióterület évi közgyűlése Budapesten. EM. 1911. 4.25. - Zeiner Alajos: A Magyar Misszióterületnek 11. évi közgyűlése. EM. 1912. 1. 3-5. - ZW. 1912. jan.1.

V. A Duna Unió (1912-1919)

4. A Duna Unió megszervezése

A Kelet-Német Unió 1912. áprilisi ülésén elhatározta, hogy 1912 júliusában Budapesten megszervezik az új uniót: Duna Unió néven.

"A Duna Unió területe magában foglalja a Közép-Magyar, Erdélyi Egyesületeket, továbbá az Észak-Magyar és a Nyugat-Magyar Misszióterületeket, valamint a Tisza-Szávai, Adriai, Bolgár és Román Misszióterületet."

H. P. Schubertnek - a Kelet-Német Unió vezetőjének - a konferenciára szóló meghívása 1912 májusában napvilágot látott. /1/ Ebben többek között ezt írta: "Hálásak vagyunk az Úr iránt, hogy a munkának gyors haladása e területeken szükségessé teszi ezen új uniónak szervezését. Minthogy ezen új felosztás után minden egyes terület iránt nagyobb haladást várhatunk a munkában véve nehéz területeken."

Azt is elmondja, hogy "Budapest képezi majd a még mindig igen nagy Duna Unió számára a természetalkotta központ"-ot, és hogy az új uniónak mintegy 1500 tagja lesz; majd a konferencia napirendjéről és a szervezési kérdésekről beszélt.

A Duna Unió alakuló konferenciája 1912. július 7-16. között volt /2/, melyen azt is elhatározták, hogy az új szervezet 1913. január 1-én kezdi meg hivatalosan önálló működését. A konferenciát Budán a Mozdony és Alkotás utca sarkán felállított sátorban tartották. Ez a terület akkor még erdős, fűves hegyoldal volt. A konferencia párhuzamosan folyt az unió prédikátorai részére tartott

értekezlettel - melyen először és utoljára az új unió történetében, az összes prédikátor meg is jelent. Ekkor volt a Közép-Magyar Egyesület évi gyűlése és a könyvevangélista konferencia is.

A Duna Unió alakuló konferenciáján a Generál Konferenciát L.R.Conradi és Dail Guy testvér képviselte és 250 közelről és távolról összerosereglett vendég volt jelen. A városban is nagy volt az érdeklődés. "A nagy előadói sátor minden este zsufolásig tele volt, sőt még kívül is több százan maradtak." Jelentős sajtóvisszhangja volt a konferenciának. "Az összes budapesti lapok hasábkra terjedő cikkekben ismertették működésünket, melyet nem a legkedvezőtlenebbul ítélték meg." /3/

Érdemes talán a nevezetes konferencia bizottságait is megismerni. A határozathozó bizottság tagjai: Dail Guy, a Generál Konferencia küldöttje; Dörner Frigyes, az új unió későbbi jegyzője, aki 1910-ben jött Németországból hozzánk; először Pozsonyban, majd Romániában dolgozott; Böx, H., a Kelet-Német Unió könyvevangélista "vezérügyvivője"; Motzer C. a Bulgáriai Misszióterület előljárója, Kelemen István, az első magyar felszentelt prédikátor, Faulini R.P., a szerb munka úttörője és Murbach J., a Nyugat-Magyarországi Misszióterület bizottságának tagja.

A hitelesítő bizottság tagjai: L.R.Conradi az európai divízió elnöke, Obláder, J.G. testvér a Generál Konferencia küldötte, és Meyer-Bartsch, H., aki később az Erdélyi Egyesület előljárója lett.

A kinevező bizottság elnöke: H.F.Schubert testvér, a Kelet-Német Unió elnöke volt, tagjai: Cunitz R., a Nyugat-Magyar Misszióterület előljárója, Schillinger R., a Tisza-Szávai Misszióterület előljárója, Kessel Frigyes, az Észak-Magyarországi Misszióterület előljárója, Langholf Aug., aki korábban a Romániai Misszióterület vezetője

volt, és Christoffers J., aki korábban a Közép-Magyar Területen dolgozott, mint felszentelt prédikátor és bizottsági tag.

A határozathozó bizottság nyolcpontos javaslatot dolgozott ki, melyet a konferencia elfogadott. Ezek a következők voltak:

- 1.) Hálahatározat az unió megszervezéséért, mely a "központi konferenciával egyetértésben a kelet-német misszió határozata értelmében" jött létre, és önállósága 1913. jan. 1-én lesz végleges. Ez a határozati pont tartalmazza azt a fogadalmat is, hogy a tizedben és az adakozásban a tagok nagyobb hűséget tanúsítanak ezután.
- 2.) Hálahatározat a második is, amelyben a német testvéreknek mond köszönetet a konferencia a prédikátorképzésért, az anyagi segítségért és a hamburgi kiadó budapesti fiókjáért.
- 3.) Az Alapszabályok, amely külön röplapon magyarul /4/ - de lehet, hogy a többi nemzetiség nyelvén is megjelent. Az Alapszabály 11 paragrafust foglal magába. A szervezet címét /1. § /, területét /2. § /, célját /3. § / határozza meg. Majd a tisztségeket sorolja fel /4. § /, és ezeknek köteleességéről beszél /5. § /. A képviselő címszó alatt /6. § / az egyesületek és misszióterületek kiküldötteiről rendelkezik. Az alapszabályok további részében az ülésekről /7. § / az intézetekről /8. § /, a szervezet anyagi alapjairól /9. § / és az adminisztratív rendet biztosító jelentésekről /10. § / találunk cikkeket. A 11. § az alapszabályok megváltoztatásának módját szabályozza.

A konferencia

- 4.) határozata a gyermekek és az ifjúság kérdésében döntött. Először megállapította, hogy "a gyermek Isten ajándéka", majd azt ajánlja, hogy

- a./ "rendszeres családi áhitatosságokat tartsanak."
 - b./ A gyermekek szombatiskola látogatását szorgalmazzák.
 - c./ Ott, ahol alkalmas vezetőség van, ifjúsági osztályok szervezését határozta el a konferencia azért, hogy "korán befolyásoljuk őket arra nézve, hogy szívüket az Úrnak adják át, és hogy a missziómunkában részt vegyenek".
- 5.) határozatban a szombatiskola fejlesztését ajánlja a gyülekezetnek.
- 6.) pont szerint "miután a dolgozó gyülekezetek fognak életben maradni, kérjük összes testvéreinket, hogy élénk részt vegyenek az összes missziómunkában".
- 7.) a könyvárusításról beszél és azt ajánlja, "hogy csak Istentől képesített, szorgalmas embereket alkalmazzanak e célra, akik nem önző érdekekért dolgoznak, hanem igazi missziószellemtől űzve, mindenben készek magukat a kiadóhivatal szabályainak alávetni".
- 8.) az adományokkal foglalkozik és heti 50 fillér célt állapítottak meg tagonként. Elhatározzák a készpénz és előjegyzéses gyűjtést a misszió céljaira, amelynek szép eredménye lett. A jelenlévők 1945 koronát jegyeztek elő és 385 K. 41 fillér készpénzt adakoztak (összesen: 2330,41).

A kinevező bizottság ajánlására az új unió a következő tisztségviselőket választotta meg: az Unió elnöke Huenergardt, J.F. testvér, aki 1898 óta úttörő misszionárius volt ezen a területen. Jegyző Dörner P.A. testvér. A könyvevangélisták vezetője E. Braun testvér, aki a friedensaul konferencia határozata értelmében jön a magyar munka segítésére. /5/ A helyettes pénztáros a Vallásos Iratok Nemzetközi

130

Kiadóhivatal Budapesti Fiókjának vezetője lett, és ez adminisztratív könnyebbséget jelentett az új uniónak. Ellenőr Woysch G. testvér. Az unióbizottságnak ezen főtisztviselőkön túl tagjai voltak az egyesületek és misszióterületek előljárói, vagyis Kessel Frigyes (észak-magyarországi), Cunitz R. (nyugat-magyarországi), Schillinger R. (tisza-szávai), Schäfer W. (adriai), Motzer C. (bulgáriai) előljáró. A Közép-Magyar Egyesület és a Román Misszióterület vezetését Huenergardt, J.F. vállalta. Ezenkívül az unióbizottság tagja volt Lüpke O., a nevelés és iskolaügyek vezetője és Koch W., a Vallásos Iratok Nemzetközi Kiadóhivatala Budapesti Fiókjának üzletvezetője. A konferencia megválasztotta a misszióterületek és egyesületek vezetőit is. Ezekből csak a mai magyarországi területeket érintő egyesületek vezetőit említjük meg. Az Észak-Magyarországi Misszióterület előljárója: Kessel Frigyes, jegyzője: Ősz B. Mihály, pénztárnoka: Wakeham-Beiss A.; bizottsága pedig: Kessel Fr., Holekse J., Szemjén F.

A Nyugat-Magyarországi Misszióterület előljárója: Cunitz R., jegyző: Lutovszky L., pénztáros: Wakeham-Beiss A. Bizottsága: Cunitz R., Murbach J., Baktaller Gáspár.

A Közép-Magyar Egyesület elnöke, mint ezt már említettük, Huenergardt J.F. Jegyző: Bethleny Jenő, pénztárnok: a Vallásos Iratok Nemzetközi Kiadóhivatala Budapesti Fiókjának üzletvezetője. Az Unió jegyzője, Dörner, F.A. testvér a Közép-Magyar Egyesület szombatiskola és traktát egyletének vezetését vállalta. Az egyesület bizottsága: J.F. Huenergardt, F.A. Dörner, Bottyánszky M., Móczár Dezső, Indriko Péter.

A hitelesítő bizottság 11 felszentelt prédikátort, 13 utazóprédikátort, 16 bibliamunkást, 3 ápolónőt és 23 könyvevangélistát (18 állandó és 5 alkalmi) hitelesített. Ezek közül a bennünket érdeklő területen a következők dolgoztak. Az Észak-Magyar Misszióterületen Kessel Frigyes volt prédikátor, utazóprédikátorok: Fürle W. és

Krisán Gy., bibliamunkások: Ósz B.Mihály, Nagy Anna, ápolónők: Amb-
rus Judit, Schlottner Ágnes, Koch M. - A Nyugat-Magyar Misszióterü-
let felszentelt prédikátora Cunitz R., utazóprédikátorok: Lutovszky
L., Radke V., bibliamunkás: Milz testvér volt. Két könyvárus: Bak-
taller Gáspár és Mézes testvér. A Közép-Magyar Egyesület prédikáto-
ra - Huenergardt, J.F. mellett - Dörner F.A., utazóprédikátorok:
Gassmann Ottó, Lütge E., Matescu Fl. A Közép-Magyar Egyesület biblia-
munkásai: Strecke P., Zeiner Alajos, Bethleny Jenő és Fülöp Judit.
Állandó könyvárusok: Tokos Gábor, Töltéssy József, Jurák M., Nagy
Áron, Gajdó Mariska, Gyöngyössi Pál, Téglás János, Krizsolin Zsófia.
Alkalmi könyvárusok: Gyöngyösi Mariska, Téglás Erzsébet, Fricska
Mariska, Orbán Róza, Szatai Mariska. Itt még azt is megemlíti a jegy-
zőkönyv, hogy "egyéb nevek a misszióterület bizottságához utasítat-
tak".

A konferenciái ülések csúcspontja a szombat volt. A reggeli isten-
tisztelést L.R.Conradi testvér tartotta, majd pedig Murbach J. és
Mantu Z. testvéreket avatták prédikátorokká. A szombatiskolát 29
osztályban 202 ember vette át. Jellemző az Unió soknemzetiségű ösz-
szetételére, hogy hét különböző nyelven (magyar, német, román, bolgár,
szerb, tót és horvát) folyt a tanítás.

Még az alakuláskor megtartotta az új unió az első bizottsági ülését,
amelyen többek között a szükséges helyezésekről döntöttek. J.F.Hue-
nergardt testvér a konferencia után közvetlenül Németországba, Frie-
densauba utazott a Kelet-Német Unió megbeszélésére. /6/

A konferencia sátora egész szeptemberig állt - bár elég sok baj volt
vele "két ízben is le kellett bocsátani nehogy a vihar martaléka le-
gyen". /7/ A sátorban a korabeli jelentések szerint Schäfer W. test-
vér, az adriai misszióterület elöljárója, Lütge Ernő és Zeiner Ala-
jos ez alatt az idő alatt a "nyilvános sátorelőadások által keltett
132

érdeklődést továbbra is ébren tartják". /8/ Az érdeklődés nagy volt, úgy, hogy a budapesti lapok újra meg újra foglalkoztak az előadásokkal. A Pesti Hirlap így ír ezekről: "Az előadások iránt kétségtelenül igen nagy érdeklődés nyilvánul meg. A többszáz ember befogadására készült ponyva-sátor az utóbbi napokban kicsinynek bizonyult, s a Mozdony és Alkotás utcák mentén elterülő térség felé esténként valószínű népvándorlás indult meg." /9/ W.Schäfer testvér - az egyik előadó - is értékelte a munkát: "habár az idő rövidsége miatt pozitív eredményt nem mutathattunk fel, mégis elértük, hogy az érdeklődőknek nagy tömege olvassa azóta a Bibliát." /10/ Az itt elindult munkából alakult később a budai gyülekezet, amelynek utódai a mai Szűret és Szőlő utcai gyülekezetek.

2. A Duna Unió működése az első világháború kitöréséig

Az ünnepek elmúltak, de hogyan élt és dolgozott tovább az új unió? A Balkánon már ekkor felhők tornyosultak. Azt mondhatjuk, hogy a szervezés a huszonnegyedik órában történt. De lássuk az új unió szervezeti életének külső eseményeit. Először talán egy statisztikai képet rajzoljunk fel. Az első kimutatás az alakulást közvetlen megelőző 1912. II. negyedéről (ápr. 1- jún. 31) eltelt időt ábrázolja:

	Gyülekezet és csoport	Tagok	Szaporulat
1. Közép-Magyar Egyesület	16	412	24
2. Nyugat-Magyar Misszióterület	1	22	
3. Észak-Magyar Misszióterület	4	45	11
4. Erdélyi Egyesület	27	600	84
5. Tisza-Szávai Misszióterület	14	160	21
6. Bulgáriai Misszióterület	4	34	6
7. Adriai Misszióterület	3	15	6
8. Romániai Misszióterület	8	287	33
	77	1.575	185

Tehát 77 csoportban és gyülekezetben 1575 tag, és az alakulást megelőző negyedben a gyarapodás:185. Ez az induláskor a mérleg. Bulgária nélkül 1913. jan. 1-re a tagok száma 1680-ra nő.

1914. jan. 1.	2080
1915. jan. 1.	2349
1916. jan. 1.	2714
1917. jún. 30-án Romániában	2177

a taglétszám. Ez azt jelenti, hogy a viszontagságos körülmények között is öt esztendő alatt osaknem megkétszereződött a taglétszám.

A statisztikai képből bennünket a mai magyarországi területen élő gyülekezetek érdekelnek.

	1912. jún.	1913. jan.	1914. jan.	1915. jan.	1916. jan.	1917. jún.
Békéscsaba	28	29	26	37	38	39
Budapest I.	63	47	72	84	94	128
Budapest II.Újpest	27	38	36	32	36	45
Gyula	53	49	60	54	59	71
Gyulavári	14	14	14	14	12	11
Eger	6	10	9	8	11	11
Miskolc	24	19	16	20	22	21
1912. jún.	<u>215</u>					
Budapest III. Buda		12	44	48	49	52
Kiskunfélegyháza		6	11	11	12	21
Nyíregyháza		6	9	7	7	8
1913. jan.		<u>230</u>				
Alcsút			7	-	-	-
Békés			8	11	13	13
Bonyhád			13	12	12	10
1914. jan.			<u>325</u>			
Dunakisvarsány				12	9	8
Sarkad				11	13	21
Sopron				<u>9</u>	12	14
1915. jan.				362		
Ják					<u>5</u>	
1916. jan.					404	
Vas megye						<u>11</u>
1917. jún.30.						484

Még a Duna Unió korszakához tartozik az 1919. évi jelentés is. Ezekben a következő adatokat találjuk a mai Magyarország területén lévő gyülekezetekről: Békés (16), Békéscsaba (23), Bonyhád (9), Budapest I. (123+26), Budapest II. (60+14), Budapest III. (23+1), Csorvás (6), Eger (10+1), Gyula (71+4), Gyulavári (7), Kiskunfélegyháza (12+2), Komárom (5), Miskolc (22+6), Nagyveleg (14+9), Nyíregyháza (7), Rödőny (8+7), Sarkad (25), Sopron (10), Vál (10+4). Kivül levők (27+11). Összesen 488 tag volt ekkor, és az 1919. évi gyarapodás 85 lélek.

De mi van a statisztikai adatok mögött? Hogyan élte az Unió szervezeti életét? Az Erdélyi Egyesület még 1912 őszén Kolozsvárott (okt. 30- nov. 3.) megtartotta évi konferenciáját /11/. Ezt az Észak-Magyar Misszióterület első gyűlése követte 1913. jan. 3-5. között Miskolcon /12/. A felsőmagyarországi munka az iloncai oroszok között és Nyíregyházán ért el szép eredményeket /13/. Még 1912 novemberében Huenergardt, J.F. Romániába utazott /14/, hogy megismerkedjen a misszióterület problémáival. A jelentések azt mutatják, hogy az Adriai Misszióterületen is szépen kibontakozott a munka /15/. A Tisza-Szávai Misszióterület beszámolója az 1912-es évről egyenesen azt a címet viseli: "az előrehaladás éve" /16/.

Az 1912-13-as esztendőben már az első világháború előszelei fújtak a Balkánon. 1912. okt. 8-án a Balkáni Szövetség megtámadta Törökországot. Bár 1912. dec. 3-án létrejött a fegyverszünet, sőt 1913. május 30-án a békét is megkötötték, de ez csak tiszavirág életű volt. A rövid béke-periódust használta ki Huenergardt, J.F. testvér, hogy meglátogassa Bulgáriát és Szerbiát. Bulgáriából kedvező híreket hozott a Motzer C. testvér által végzett misszióról. "Elérkezett a pillanat - írja - midőn Délkelet-Európának ezen országaiban egy hatalmas munkát kell végeznünk. Habár számos misszionáriust küldtünk a távoli pogány országokba, ezen keresztyén országokat mégis elha-

nyagolták és elfelejtették." /17/ A szép missziótervből nem lett semmi, mert 1913. augusztus 29-én megindult a második balkáni háború. Ezután megszakadt az Unió kapcsolata Bulgáriával. Paulini, R.P. romániai levele is a közelgő háború előszeleiről tudósít. /18/ "A tegnapi nap folyamán nagyon kritikus pillanatokot élt át Románia. Déli 12 órakor elrendelték az egész román hadsereg mozgósítását. Talán négy órán múlik, hogy a vészjeleket megadják. Akkor 30 adventistának el kell hagynia eddigi munkakörét, hogy harcba menjen... Imádkozzatok érettünk, és ne feledjete bennünket testvérek!" Következő levelében már a bulgáriai frontról tudósít, mint egészségügyi katona.

"Habár gyülekezeteinket nem tiltották be, könyvtárunk vagy gyülekezeti tagjaink mégsem korportálhatnak, mert iratainkat katonellenesnek jelentették ki. Egy testvérnőt én mentettem meg a vonatban a rendőrség kezéből. Egy másik pedig elbeszélte, hogy majdnem agyonverte a lázadó tömeg, mert bolgár spionnak nézte. Mennyivel rosszabb állapotok fognak uralkodni, ha az egész világ mozgósításáról veszünk hírt. Hogy fognak majd akkor őrzöngeni a millitaristák. Vajon mikor látják már be az emberek a háború káros voltát?" /19/

A közelgő világháború előszele nem akadályozta meg Huenergardt, J.F. testvért, hogy részt vegyen az 1913-as generál konferencia ülésén. Ez volt az utolsó generál konferencia ülés, melyen E.G.White testvérnő is részt vett, az ő hatásáról, tanításáról érdekes tudósítást ad Huenergardt testvér /20/. A konferencia május 15-én kezdődött és három hétig tartott. Eközben Huenergardt, J.F. aktív kapcsolatokat épített ki az amerikai magyar adventista misszióval is /21/.

Huenergardt, J.F. hazatérte után elkészült 1913 telére az unió misszió és konferencia programja. Az Erdélyi Egyesület Nagyszebenben (nov. 13-16), a Román Misszióterület Bukarestben (nov. 13-16), a

136

Tisza-Szávai Misszióterület Temesvárott (nov. 20-23) és az Észak-Magyarországi Misszióterület (nov. 27-30.) Kassán tervezett konferenciákat /22/. Ezeket a konferenciákat még sikerült megtartani /23/. A Duna Unió bizottságát Budapestre 1914. febr. 26- márc. 1. közötti időre hívták össze. Ezen elhatározták, hogy az unió éves összejövetelét, a második konferenciát 1914. aug. 18-23. között hívják össze az aradi sátorba /24/. De a konferenciára már nem kerülhetett sor.

Közben - különösen a nemzetiségi területek adventistái-szenvedtek a forróra ízzó nacionalista uszítástól. Kessel Frigyes többek között így tudósít: "támadják a mi orosz testvéreinket is. Használják csendőrszuronyt, kitiltást stb. a gyülekezeteket betiltják, s békés polgárokat kiutasítanak." "A mi iloncai testvéreinket a nagy máramarosszigeti pörbe is belekeverték. Azt mondták, hogy Oroszországhoz szítanak, és csak azért nem akarnak a katolikus templomba menni, mert ott a pápáért és nem az orosz cárért imádkoznak." "Egész év folyamán alatt rettenetes üldözéseknek voltak kitéve." /25/

1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. Augusztus végén a szövetségesek kölcsönös hadüzenetével világháborúvá dagadt a Monarchia konfliktusa. Az utcán plakátok hirdették a kormány rendeletét, a király kiáltványát, melyben Istenre hivatkozva indokolták a véres öldöklést. Az egyházi lapok örömmel üdvözölték a háborút, megpróbálták igazságosságát hangsúlyozni, hősiességre buzdítottak, háborút dicsőítő imákat közöltek, lelkesítő beszédektől visszhangoztak. Az Evangéliumi Munkás ezzel szemben józanul, mértéktartó hangon jelenti be az aradi konferencia elmaradását. "Mivel munkásaink, s egyéb testvéreink legnagyobb részét a hadseregbe vonták, s mivel a jövedelmi források ilyenkor nagyon szűkösek, s végül mivel a közlekedés vagy nagyon meg van nehezítve, vagy pedig teljesen be van szüntetve, egy időre le kell mondanunk a nagygyűlést

megtartásáról." Nem hirdet ez a közlés ellenállást, sőt arra buzdít, hogy "ezen napokban Isten ereje által a haza hű és kötelességtudó polgárainak kell bizonyulnunk" és arra serkent, "ha hadba vonulunk, bizonyuljunk bátor katonának, ha pedig odahaza maradunk, igyekezzünk embertársainknak mindenben segítségére lenni. Vigasztaljuk a gyászolókat, ápoljuk a betegeket és megsebesülteket, s igyekezzünk mindenben Krisztust követni." /26/ Ez a józan hang azt szereteti, hogy az adventisták többsége tisztán látta előre a háború borzalmaival. J.F.Huenergardt már 1914 decemberében így méri fel a helyzetet: "Minden értelmes ember könnyen beláthatja, hogy egy nagy világjárványhoz érkezünk, amelynek következtében számos régi rend és szokás fog a föld felszínéről eltűnni. Nemcsak politikai életünk, de erkölcsi szokásaink is nagy változáson mennek keresztül. A jelen háborúnak, ha sok mindentől eltekintünk is, hatalmas következményei lehetnek." /27/

3. A Duna Unió közjogi helyzete

Egyházunk életének jogi alapját a hosszas harcok után megszületett 1895:43 törvénycikk teremtette meg. /28/ Ennek 1. §-a szerint "mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és ezt az ország törvényeinek, valamint a közerkölcsiség kívánalmairól határai között külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja". Ez vonatkozott csak a magános vallásgyakorlásra, nem pedig az újonnan alakuló egyházak szervezeti életére vonatkozott. A törvény szabályozza az elismertetés módját is, de ezt úgy gyakorolták, hogy különböző bürokratikus huzavonással csaknem lehetetlenné tették az újonnan alakult vallásfelekezetek elismerését. Csak a Baptista Egyháznak sikerült tízéves közjogi harc után az elismertetést megszereznie. /29/ Ez a törvény azonban nem zárta ki a helyi hatóságok önkényeit.

1902. nov. 28-án ennek a törvénynek értelmében ad be összejövete-
li kérvényt a nagyvárad "Tek. Rendőrkapitányi Hivatalnak" Pálmai Jó-
zsef testvérünk - sikerrel, mert a bejelentést tudomásul veszik.
/30/ De nem mindig ilyen egyszerű a helyzet. Kessel Frigyes arról
írt, hogy Kolozsvár vidékén "többször előfordult, hogy a gyüleke-
zetből csendőrökkel kivettek, tömlőbe vetettek, az országból va-
ló kiutasítással fenyegettek" egyes testvéreket. Az adventistákat
rendszeresen, mint rendzavarókat vagy békebontókat büntették. /31/
Nagy György nevű könyvevangélistánktól többek között a csendőrök
elvették a könyveit, a Maros-Torda megyei Szentimre nevű községben
pedig a község papja a "Nyugalomnap" című traktátus terjesztéséért
a bíró elé licitálja. A kezdeti időben az nehezíti a község műkö-
désének jogi biztosítását, hogy a prédikátorok legnagyobb része
külföldi állampolgár volt. A külföldiek nehezen kaptak engedélyt
pl. Schwenecke Ottó testvérünk Nagyszébenben Hörcher Gyula segítsé-
gével tudott engedélyt szerezni, de Segesvárott három hétig kellett
várnia az engedély kiadására, a brassói viszontagságairól pedig így
tudósított: "az engedélyt még nyilvános előadásokra nem kaptam meg,
mert a külföldiek részére a minisztériumtól kell a beleegyezést kér-
ni. Nem válik dicsőségére a minisztériumak, hogy habár már a múlt
év szeptember 26-án adtam be a kérvényt, és egy nagyobb hivatalnok
pártfogásába is vett, mégis még nem kaptam semmi választ." /32/ El-
utasító határozatokban sem volt hiány. Kelemen István és Meyer Her-
mann testvér a Medgyesi Rendőrkapitánysághoz nyújtott be kérelmet
1910. január 20-án, mely szerint vasárnap és csütörtökön vallásos
előadásokat akartak tartani Székelyudvarhelyen, a Szőlő szálloda kis-
termében. A kérést elutasították. Az indoklásban a következőket em-
lítik meg:

- 1.) Nem igazolták, hogy jogosan használják a hitszónoki címet.
- 2.) A helyet nem tartják alkalmasnak. "A bibliai tudományok fejlő-
dését ily előadásokkal és kocsmái helységeken előmozdítani
nem is lehet."

- 3.) Akadémiai végzettséget és megbízást kérnek, hivatkozva az 1903. február 3-án kiadott BM 15.587-1903. sz. rendeletre.
- 4.) Meyer Hermann külföldi állampolgár, ezért a BM 1901. aug.4-én kiadott 64.573 számú rendeletében foglaltakra utaltak betartása szükséges.
- 5.) Kelemen István bizonyítványával is probléma volt, mivel külföldön szerezte (Friedensau, 1905. febr.21.).
- 6.) Meyer Hermann útlevelét is hiányosnak találták. /33/

A megfélelbezett véghatározatot alispáni végzés is megerősítette, melyben Nagy-Küküllő megye alispánja azt írja, hogy "annál is inkább jóváhagyom, mivel az 1895. évi XLIII tc.l. § -a vallási szer-tartások gyakorlását ugyan engedélyezi, de vallásos előadások tar-tására nem jogosít fel senkit." /34/

Ez az ügy jól összegzi azokat a jogi kifogásokat, amelyeket ebben az időben felsorakoztattak egyházunk működése ellen, bár voltak o-lyan helyek is, ahol lazábban kezelték ezeket a kérdéseket. Pl. Kas-sa városának rendőrkapitánya 1911. jan. 17-én az engedély megadását így indokolja: "amennyiben az előadás a megyeházán lesz megtartva-és kizárólag vallási jellegű - a hatósági biztos kiküldését nem tar-tom szükségesnek". /35/

Amikor az 1907-es kolozsvári konferencián önálló területté szerve-ződtek a magyarországi gyülekezetek, egyházunk lépéseket tett a szervezet jogi elismertetése végett és a jegyzőkönyv szerint azt ha-tározta el, hogy "szervezési szabályainkat tudomásulvétel és jóvá-hagyás végett a minisztériumnál bemutatjuk". /36/ Ennek nem sok ered-ménye lett. 1910-ben a békéscsabai konferencián (nov. 23-27.) a Ma-gyar Misszióterület megszervezésekor ismét született egy ilyen ha-tározat. /37/ A 10 § -ból álló alapszabályt Kelemen István és Bottyánszky Mátyas írta alá. 1911. február 23-án felülbélyegzéssel

140

és 1910-1912. sz. alatt iktr nem a 3 ezzel el is fektették. Két évvel később 1913. febr. 14-én g t /1913.V.a szám alatt küldték tovább a Budapesti Székesfőváregg tanácsának, akik 1913. febr. 28-án Kelemen Istvánt (Bp. Teleky 51) értesítették. Az elutasítás indoklása különös: "A magyarországi adventisták tervezett egyesületének alapszabályait - a vallás és közoktatásügyi miniszter úrral egyetértőleg láttamozhatónak nem találtam, mert új vallásfelekezetek az 1895. évi XLIII. tc.-ben megállapított módon alakulhatnak." /38/ De nem ez volt az egyetlen elismertetési kísérlet. Még 1910. jún. 14-én Kelemen István és társai az adventisták vallásgyakorlata tárgyában kérvényt nyújtott be a vallás-és közoktatásügyi miniszterhez, erre 1911. márc. 18-án kelt válasz jött Nagy-Küküllő megye alispánjától, melyben a hatósági ellenőrzés módjáról rendelkezik, és az 1895:43. tc. 9. §-ra hivatkozva írja: "A nyilvános közös istentisztelet jogát a kormány által jóváhagyott szervezeti szabályokkal bíró, azaz törvényesen elismert vallásfelekezet gyakorolhatja szabadon." /39/ Eppen ezért nyújtotta be mind a két konferencia a jóváhagyott alapszabályokat.

Közben továbbra is a korábbi nehézségek folytatódtak. Huenergardt, J.F.-t 1910-ben Gyula területéről kitiltották, és még 1913-ban is időszaki tartózkodási engedélyt kellett kérnie. /40/ De nem engedélyezték a turjai istentiszteleteket, a Maletin Vedelyko házában tartott felolvasásokat. Oka: "ahhoz nem értő egyén által gyakoroltatik", majd később ezt írja az elutasító véghatározat: "úgy vallási, mint társadalmi nem különben állami szempontból veszélyesekké válhatnak". /41/ A Duna Unió megalakulása a fent jelzett elismertetési huzavona miatt nem sokat segített, sőt Kassán, ahol korábban nagyon enyhén bántak az adventistákkal, 1913-ban rendőrségi határozattal tiltották be összejöveteleinket, de a fellebbezés sikeres volt, mert a Városi Tanács -rendőri felügyelet mellett ugyan-, de engedélyezte összejöveteleinket. Nyíregyházán egyházunk működésében a felekezeti béke megsértését látták, ezért tiltották istentiszteleteinket. Iloncán

nemzetiségi kérdésekre, majd közbiztonsági és közbiztonsági kérdésekre hivatkozva tiltották meg összejöveteleinket. Ezért még 1914-ben beadványt fogalmaztak testvéreink a visszaélések ellen tiltakozva (Iktsz. 22788. V.a. oszt. 1914. II.5.).

A világháború alatt tovább romlott a helyzet. Egyházunk központi vezetése meggyengült, a prédikátorok, gyülekezetvezetők katonai szolgálatot teljesítettek. Jellemző epizód a szamosújvári főszolgabíró rendelete 1916. aug. 2-án, melyben "az adventisták gyülekezeteit megtiltotta, összejöveteleiknek és gyülekezéseiknek a legnagyobb szigorral való megakadályozását elrendelte. További intézkedésig mindennemű összejöveteltől és gyülekezéstől tartózkodjanak, mert csendőri karhatalom igénybevételével leszek kénytelen szétoszlatni" /42/. Ez be is következett aug.19-én, ami ellen 1916. aug. 25-én tiltakozott a gyülekezet.

A fenti adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a Duna Unió működése alatt nem sikerült egyházunknak rendezni közjogi helyzetét. Ennek az állam halogató, kitérő taktikája volt az oka. Ez bizonytalanná, sok helyen lehetetlenné tette Isten Igéjének szabad hirdetését.

4. A Duna Unió működése az első világháború alatt

A világháború alatt egyre jobban megbénult a Duna Unió gyülekezeteinek szervezeti élete. Prédikátoraink és gyülekezeti munkásaink legnagyobb része kikerült a frontra és az Evangéliumi Munkásban a misziómunka-jelentések helyett a Tábori levelekből olvashatunk részleteket. /43/ Ezekből a levelekből az itthonmaradottak is megismerhették a háború valóságos viharát, és erőt meríthettek a munkához. Csak egy részlet: "A folytonos srapnel-tűz alatt számtalan golyó tölti be a levegőt, és óriási lyukakat vág a földbe, és mégis megvagyunk. Igaz, sokszor éjjel és nappal kint vagyunk a lövészárkokban,

és sokszor napokon keresztül nem alszunk a hideg miatt." /44/ A harc-
téren esett el Gronert Frigyes testvér, aki a friedensau-i misszió-
iskolát kiváló eredménnyel végezte, és csak egy hónapig tevékenyke-
dett a munkában. /45/ Őt követte Gassmann Ottó (1887. dec. 7- 1915.
dec.22.) testvér, aki a gyulai körzet felszentelt prédikátora volt.
/46/ A többi gyülekezeti munkást, testvért nehéz lenne itt felső-
rolni.

Ezekben a vészterhes napokban a Duna Unió vezetősége arra törekedett,
hogy a nehéz körülmények ellenére is fenntartsa az unió szervezeti
életét. 1915. ápr. 2-5. hirdette meg Huenergardt, J.F. testvér az Unió
munkaterületeinek leszámoló ülését, és azt is közölte, hogy "vele egy-
idejűleg... az Unió bizottsága is ülést tart Conradi L.R. testvérnek,
az európai osztály előjárójának részvétele mellett, amely alkalom-
mal munkánk előbbrevitele céljából fogunk további terveket kidolgoz-
ni." /47/ A konferencia a kitűzött időpontban meg is történt az Unió
budapesti irodájában (Katona József u. 28. I. 5.), melyen Huenergardt,
J.F. és Conradi, L.R. testvéreken kívül Meyer, H., Bärtschy, Schilling-
ger, R., Dörner, F.A. és Koch, V. testvérek vettek részt. Az Unió pénz-
tárnoka Wakeham-Beiss Augusta szintén jelen volt. Az ülésen J.F.
Huenergardt részletesen beszámolt az 1914-es évről. Először a taglét-
szám alakulását elemezte. Érdekes a felvételek és elbocsátások ala-
kulása. 483 tagot kereszteltek és 44-et szavazással vettek fel
(össz.: 527 tag). A kizárások száma 148 volt, 39-en haltak meg és
8-an Amerikába vándoroltak ki, valamint többen idegen unióba költöz-
tek. Az összes veszteség 202 tag volt. Az alkalmazottak száma 66, a
prédikátorok száma 48. A bevétel növekedett ugyan, de az átlagos
tized és az átlagos adomány csökkent. Ennek oka nem a gyülekezeti
tagok hűségének meggyengülése, hanem tagságunk életszínvonalának
csökkenése volt. Érdeemes ebből a szempontból összehasonlítani az
1913. és 1914. esztendő eredményeit:

	Átlag tized		Átlag adakozás	
	1913.	1914.	1913.	1914.
Erdélyi Egyesület	27,97 K.	27,05 K.	-,13 K.	-,09 K.
Közép-Magyar Egyesület	36,65 K.	31,89 K.	-,13 K.	-,10 K.
Romániai Egyesület	57,22 K.	48,23 K.	-,40 K.	-,22 K.
Tisza-Szávai Misszióterület	50,22 K.	43,48 K.	-,22 K.	-,24 K.
Észak-Magyar Misszióterület	37,96 K.	30,21 K.	-,29 K.	-,21 K.
Nyugat-Magyar Misszióterület	49,79 K.	45,93 K.	-,17 K.	-,27 K.
Adriai Misszióterület	55,45 K.	38,93 K.	-,23 K.	-,12 K.

Összesítve az átlag: 39,05 K. és 36,35 K. Az évi adomány átlaga 1913-ban 11,48 K., 1914-ben 7,96 K.

Huenergardt testvér beszámolójának további részében arról szólt, hogy a Divízióknak is jelentős anyagi segítséget kellett adnia az Unió fenntartásához (32.036,46 K.). Szép eredményekről számolt be az iratok terjesztése terén. Jelentősen emelkedett a könyvtárak száma - 41-ről 65-re -, és az iratok eladásának összege is nőtt (a többlet 3.189,46 K.).

Az Unió a következő tisztségviselőket jelölte. Elnök: Huenergardt, J.F., jegyző: Koch Márta, pénztáros pedig Wakeham-Beiss Augusta, könyvvizsgáló ellenőr: Woysch Gotthardt. A bizottság: Huenergardt, J.F. és az összes misszióterület és egyesület elöljárói, valamint a Vallásos Iratok Nemzetközi Kiadóhivatalának budapesti fiókvezetője. Az egyes területek vezetőségét is újraválasztották. Itt a bennünket érdeklő területeken a következő a választás eredménye: Közép-Magyar Egyesület: Huenergardt, J.F. elnök, László Dezső jegyző, pénztáros: az Unió pénztárosa, Wakeham-Beiss Augusta. A szombatiskola és misszióegyesület jegyzője: Koch Márta, az Unió jegyzője; az ellenőr pedig Woysch G. testvér, az Unió ellenőre. A bizottság tagjai az

előljárón kívül: Minck Adolf, Indrikó Péter és Dr. Kerékgyártó Béla.

Az Észak-Magyar Misszióterület előljárói tisztségét is Huenergardt testvér vette át ideiglenesen. Jegyzője, pénztárosa és ellenőre az Unió megfelelő tisztségviselői. A misszió és traktátategyesület vezetője itt is Koch Márta. A misszióterület bizottságába az előljárón kívül Semján és Bodzsien testvéreket választották.

A Nyugat-Magyar Misszióterületnél is hasonló volt a helyzet. A misszióterület előljárója Dörner, F.A. testvér, a többi tisztségviselő hasonlóan az Észak-Magyar Misszióterülethez, az Unió illetékes tisztségviselői. A bizottságok összetétele: az előljáró, Fürle V. és Wenzel P. testvérek.

A lezámoló ülés elvégezte a munkások hitelesítését is. Itt a bennünket érdeklő területeken a következőképpen alakult a helyzet: A Közép-Magyar Egyesületben felszentelt prédikátorok: J.F.Huenergardt, Minck A. és Popescu Constantin. Utazóprédikátor: Zeiner Alajos. Bibliamunkások: Ósz B.Mihály és Fülöp Judit. Egyéb munkás: László Dezső. Az Észak-Magyar Misszióterületen nem maradt felszentelt prédikátor. Bibliamunkás Antal Juliska, egyéb munkások: Holthus Babetta, Holthus Hermina, Schlottner Ágnes és Wellmann Katharina voltak. A Nyugat-Magyar Misszióterület felszentelt prédikátora: Dörner Á., utazóprédikátora: Fürle Vilmos, bibliamunkása Nagy Anna. Feltűnő a női munkaerők számának emelkedése. Ezt a háború okozta, hiszen a férfiak katonának mentek, és helyüket az áldozatkész testvérnők vették át.

Ez a konferencia határozta el az Adriai Terület nevének megváltoztatását. 1915. január 1-től a Tisza-Szávai Misszióterület a Tisza,

az Adriai Misszióterület pedig a Száva Misszióterület nevet vette fel. /48/ A határozatok közül különösen jelentős volt az 1913-as Generál Konferencián elhatározott missziómozgalom elindítása. "Ajánljuk összes gyülekezeteinknek - szól a határozat -, hogy legalább két missziógyülekezetet tartsanak minden hónapban." /49/ Ezeknek bőségesen kidolgozott anyagát alkalomról alkalomra közölte az Evangéliumi Munkás az Unió egész fennállása alatt.

A Duna Unió harmadik, az 1915. évre vonatkozó leszámoló ülése is megtörtént 1916. jan. 25-29. között Budapesten. Ezen az Unió minden aktív munkása részt vett a román testvérek kivételével, sőt számos testvér is csatlakozni tudott az összejövetelhez, így a háborús körülmények közötti lehető legnagyobb nyilvánosság előtt folyt a bizottsági ülés, melyen az Európai Divízió részéről L.R. Conradi, a Közép-Európai Unió részéről viszont G.W. Schubert és J. Wolfgarten testvérek voltak jelen. A bizottság tagjai közül J.F. Huenergardt, mint az Unió elöljárója vett részt a munkában, valamint a területek vezetői közül Mayer-Bärtschn testvér az Erdélyi Egyesületet, Schillinger R. a Tisza Misszióterületet, Dörner F.A. a Nyugat-Magyar Misszióterületet vezette - ezt a misszióterületet képviselte. A tanácskozás munkájában részt vett a pénztár megbízásából Küssner A., a kiadóhivatal képviselőjében pedig Koch W. testvér is. A megbeszélések fő témája az volt, hogy miként érhetünk el eredményt a missziómunkában. Huenergardt J.F. testvér ismét részletes beszámolót tartott az 1915. évben végzett munkáról. Először a taglétszám alakulását elemezte: a növekedés 359 lélek volt. (Keresztség 483, szavazás 34, levéllel más unióból 4 = 521. Kizárás 124, halál 38 = 162) A munkások számát, majd lélekmentési eredményeit elemezte, melyből kitűnik, hogy a munkásonkénti lélekmentési eredmény az 1915. évben hét lélek. Anyagiak terén is sokat javult a helyzet, valószínűleg a háborús konjunktúra éreztette hatását. Az átlag tized 47,27 K-ra emelkedett, míg az átlag adakozás 9,37 K. volt.

A bizottsági ülés a következő határozatokat hozta:

- 1.) A háború következtében beállt helyzetet elemzi az első határozat. "A munkásoknak közel fele bevonult", ennek ellenére mégis jelentős volt a lélekmentési eredmény, és a testvérek tizedje is 50 %-os emelkedést mutat.
- 2.) Az adományok emelkedéséről szól és célul tűzi ki a heti 50 filléres átlagot.
- 3.) "300-nál többen testvéreink közül a hadseregben vannak. Azért ne fáradjanak el imáikban a kedves testvérek róluk megemlékezni! Néhányan elesetek, köztük néhány gyülekezeti tisztviselő és két munkás." Ezután a határozat az elesettek nevét közli és a gyászolókat vigasztalja.
- 4.) Határozat az Európa-szerte kibontakozó "őrálló" szakadármozgalommal kapcsolatosan tisztázza az Unió álláspontját, "mely szerint elismeri, hogy a katonai és a fegyverszolgálat egy tisztán állampolgári követelmény, melyre a felső hatóság 1Pt 2:13. 14. és Róm 13:4,5. szerint jogosult". Itt idézi a Generál Konferenciai Bizottság 1915 novemberi álláspontját: "a különböző földrészekben lakó testvéreinknek teljes szabadságuk legyen, mint eddig is a fennálló törvényekhez alkalmazkodni". /50/
- 5.) Az ifjúsági munkát szorgalmazza ez a határozat, valamint arra int, hogy a kéthetenkénti misszió-gyülekezetet ne hanyagolja el egyetlen gyülekezetet sem.
- 6.) Javaslatot terjeszt a bizottság a Divízió elé egy alap létesítésére, melyből a zsidóság számára adnak ki megfelelő misszió-iratokat.

7.) "Mint hogy a világ ma az evangélium számára nyitva áll, az érett aratási területek sürgős segélyhívásaira a háború befejezése után azonnal válaszolni kellene. Ezért ifjú lelkeket arra kellene bátorítani, hogy a szükséges kiképzést megnyerjék az eredményes missziótevékenységhez a friedensau iskolánk látogatása által."

Örömmel nyugtázta a bizottság, hogy az Unió nem szorul a Divízió anyagi segítségére, sőt 1.803,21 K. feleslege is maradt.

Az Unió tisztségviselői változatlanok maradtak, ugyanúgy a misszióterületek vezetői. Itt csupán az Észak-Magyar Misszióterület vezetésében történt változás, ideiglenes Minck Adolf vette át a vezetését. A hitelesítő bizottság jelentése nyomán viszont azt láthatjuk, hogy új munkásokkal is erősödött az Unió: 13 felszentelt prédikátor, két utazópredikátor, 11 bibliamunkás és nyolc egyéb munkás volt. Ez kevesebb, mint az előző évben (összesen: 34). A mai Magyarország területét érintő vidéken Gassmann Augusta (Gassmann Ottó prédikátor özvegye), Friedrich J., és Lovass Eszter indult munkába ebben az esztendőben. /51/

Az Unió bizottságának tagjai még 1916 nyarán újabb tanácskozást tartottak, melyen a misszióórák anyagának pontosabb kidolgozását határozták el, "amelyek buzdító tartalommal bírnak, s amelyek erkölcsi segítségére lesznek a testvéreknek". /52/ A magára hagyott gyülekezetek gondján Huenergardt testvér úgy próbált segíteni, hogy misszió körutakra indult. 1916. nov. 15-26. között L.R.Conradi testvérrel a budapesti, mokrini, temesvári, aradi, békéscsabai, gyulai gyülekezetet látogatták meg. Gyulán a gyulavári, sarkadi, székudvari és békési testvérek egy részével is találkoztak. Ezután Kassára utaztak, ahol a nagyrőcei, nyíregyházi, miskolci, egri, szepesi, iloncai gyülekezetek is képviselve voltak. Egy rövid miskolci látoga-

148

tással ért véget a hasznos misszió körút. /53/ 1917 elején Huenergardt testvér viszontagságos körülmények között indult újabb misszió körútra. Biharkeresztesen át Nagyváradra, majd a Szilágy megyei csoportok meglátogatására ment (pl. Szilágysomló, Szilágyráton, Szilágyzovány). Innen Miskolcon keresztül Szepsibe, majd Kassán keresztül Iloncára ment Huenergardt testvér. Jellemző epizód ennek a gyülekezetnek a sorsa. "Ezen gyülekezet is sok viszontagság között jött létre. Két éve, hogy egyetlen munkás sem látogatta meg, s ennek dacára a tagok száma mégis hatvannyolcra szaporodott." Huenergardt testvér Kassán, Miskolcon át - ahol Antal Juliska testvérnő munkálkodott - jött vissza Budapestre. /54/ A háborús közlekedési nehézségek ezeket az utakat is hamarosan lehetetlenné tették. Az egyedül maradt gyülekezeteknek egyedül kellett élni, munkálkodni. Csak az Evangéliumi Munkásban közölt bibliaóra anyagok segítették ezt a munkát. Közben a megerősödő szakadármozgalmak és az egyéni érdekeket szem előtt tartó törekvések nehezítették a gyülekezetek életét. Így megállapíthatjuk, hogy az első világháború viharában minden hősies erőfeszítés ellenére csaknem működésképtelenné vált a háborútól részekre szaggatott Unió.

1918. június 11-16. között a háború utolsó periódusában sikerült Budapesten egy munkásgyűlést összehívni. A szállásadás nehézségei és a megfelelő terem hiánya miatt csak szűk körre tervezték a találkozót. Mégis több testvér eljött vidékről is. "Habár kis számban, de az ország minden részéből, még Bosznia-Hercegovinából is eljöttek erre az alkalomra" a testvérek. Az összes munkás- és könyvárus testvér - a katonák kivételével - megjelent. Közben az Unió jelenlévő vezetői J.F.Huenergardt, Meyer H., Schillinger R. és Dörner F.A. testvérek fontos tanácskozásokat tartottak. Külföldről H.F.Schubert testvér nem tudott eljönni, de itt volt Wolfgarten, J. testvér az ausztriai munka vezetője és az Unió könyvellenőre és revizora Woysch, G. testvér Hamburgból. Napközben a tárgyalások mellett bibliaórák,

igei tanítások hangoztak el. Ezeknek kivonatos tartalmából - melyeket Huenergardt, Meyer, Luedwig, Münck, Kelemen, Dörner, Zeiner. és Bauer testvérek tartottak - kitűnik az Unió válságos helyzete. Bizonyos szektás beszűkülés jelei mutatkoztak, kívülről az órálló mozgalom támadta a közösséget, és egyre élesebbé vált a harc Huenergardt testvér ellen, aki az egységet próbálta építeni a soknemzetiségű országban, a háború által végképp egymással szembe fordított nemzetiségek között. /55/ Több személyes visszaemlékezés és híradás szól arról, hogy 1918 második felében Huenergardt testvérral szemben a magyar munkások egy része szervezkedett és a gyülekezetekben is ellenállást szítottak személyével szemben. Ezért Huenergardt, J.F. testvérünknek nem maradt más választása, mint az, amit az Evangéliumi Munkás egy rövid kis hírben így jelentett be: "Tudatjuk kedves testvéreinkkel, hogy Huenergardt atyánkfia január hó 23-án egész családjával együtt Amerikába utazott. Célja az Úr ügyének előmozdítása. Mihelyt elvégezte ottani munkáját, azonnal visszaszándékszik térni körünkbe. Az Úr őrizze meg övével a hosszú úton és segítse vissza őket mielőbb hazánkba, hogy együttesen végezzük az Úr munkáját." /56/ Ez az apró hír Huenergardt testvér hűszesztendő, áldozatos magyarországi működésének szomorú vége és egyben a Duna Unió nekrológja. Ezután nem maradt más hátra, mint az új politikai határok között újraszervezni egyházunkat. Ez meg is történt 1919. okt. 30.- nov. 3. között a budapesti konferencián. /58/ De ez már nem a Duna Unió története.

5. Tanulságok

Egyházunk sajátos hitelvi alapjaiból következik, hogy helyes történeti tudat nélkül nincs helyes üdvtörténeti látás. Üdvtörténeti látás nélkül pedig küldetésünket, dogmatikai rendszerünk alapjait veszítjük el. /59/ Ezért állapítja meg E.G.White: "Nekünk nincs mit félnünk a jövőtől, kivéve, ha elfeledkezünk arról az útról, amelyen az Úr vezetett minket és tanításairól, amelyeket korábbi történetünk folyamán adott nekünk." Ezért fontos teológiai feladat közösségünk múltjának vizsgálata és a régen történtek kritikai értékelése nyomán jelenünk önkritikai vizsgálata. A Duna Unió hét-esztendősi története ma is sok megszívlelendőt tartalmaz. Ezeket próbáljuk itt összegyűjteni.

- 1.) A szervezés nem öncél és nem mellékes dolog - keret a jobb munkára. Érdekes, hogy elődeink "hitben szerveztek". Nem az eredményekre, hanem az elérendő célokra tekintettek. Ezért szerveztek misszióterületet tízenkét tagú csoportból is, ha ezt az elvégzendő munka nagysága megkívánta. A szervezésnek az a célja, hogy hatékonyabbá, áttekinthetőbbé tegyék a munkát. Nemcsak a meglévőt kell ezzel rendezni, hanem az elvégzendőt is programozni.
- 2.) Egyházi és társadalmi szempontból is haladó volt az a gondolkodási mód, hogy az újonnan szervezett Unió a nemzetiségek autonómiáját biztosítsa. Komolyan vették azt a részét a misszióparancsnak, hogy az evangéliumot minden ágazatnak és nyelvnek hirdetni kell. Ez nemcsak azt jelenti, hogy nekik kell mondani, felülről meghirdetni, hanem munkatársul kell megnyerni őket, hogy minden nép között hirdettessen az evangélium. Ebben volt az eredményes lélekmentés egyik titka a Duna Unióban. Ez azonban nem volt természetes más közösségek életében, ezt mutatja

a szabadegyházi közösségek magyarországi története is. A meto-
disták 1920-ig jóformán csak a német nemzetiségű lakosok között
terjedtek és igény sem mutatkozott innen továbblépni. /60/
Meyer Henrik tudatos németesítő törekvése egyik oka volt a
Baptista Egyház kettészakadásának. /61/

- 3.) Tanulságos a Duna Unió időszakában közösségünk nyitottsága,
reagálási készsége a társadalmi kérdések iránt. Ez azért is vá-
ratlan és szokatlan, mert mint fent láttuk, közjogi helyzete
rendezetlen volt közösségünknek, ami azt jelentette, hogy el-
nyomott, jogfosztott vallásfelekezetheként élte életét. Ennek el-
lenére folyóirataink cikkei, tagságunk összetételének alakulá-
sa azt mutatja, hogy testvéreink helyesen ismerték fel a maguk
korában tennivalóikat. Különösen jó példa erre a világháborúval
kapcsolatos álláspontjuk. Egyrészt elhatárolták magukat a szek-
tás pacifizmustól, másrészt kezdettől fogva látták, hogy a há-
ború tragédia, a bűn legsúlyosabb következményeinek egyike és
a keresztyénnek csak egy dolga lehet: segíteni, enyhíteni ott a
szenvetésekben, ahol lehet. Ezért soha nem uralkodott közöttünk
az a háborús optimizmus, ami elragadta a legtöbb egyházat.
- 4.) A Duna Unió eredményeit nehéz belső harcok során érte el. Fenn-
állása alatt mindig küzdött a kisebb-nagyobb szakadártevékeny-
ségekkel (pl. Munteán György és az Aratók, /62/ Gráf Mária stb.).
Ezek közül a legerősebb az őrálló mozgalom volt, mely 1915 vé-
gétől egyre erősebben éreztette hatását. Eredményesen azért
tudtak fellépni ellene, mert a közösség végig megőrizte missziói
öntudatát és tagságunk legjobbjában tudatosult az, hogy csak
szervezetten, rendezetten lehet elvégezni a Krisztustól ránk bí-
zott evangélium hirdetését. Minden olyan mozgalom, ami a rend
ellen tör, a misszió átütő erejét csökkenti. Ha a Duna Unió a
háborús idők nehézségei között nem igyekezett volna a szervezet

belső rendjének, munkájának fenntartására, a szakadármozgalom mélyebben gyökeret vert volna az Unió területén.

Régi latin mondás szerint: A történelem az élet tanítómestere. Az egyháztörténelem is az. Ez viszont nem azt jelenti, hogy az egyház története akkor jó, ha egy időtlen sablont másol. A régi korok eredményei lemásolhatatlanok - éppen ezért voltak eredmények. A megváltási terv, az üdvösségtörténet egy szüntelen előrehaladó folyamat. Mozgását az adja, hogy Isten Igéjét, a ránk bízott evangéliumot az állandóan változó idő szükségletei szerint kell megfogalmaznunk. Isten üzenete csak úgy marad evangélium, ha a mai embernek, a mai életkörülmények között hirdetem úgy, mint megoldást a mai problémákra. Ezért az egyháztörténelem nem az utánzásra méltó hősök arcképcsarnoka, hanem annak a módszeres, tudományos vizsgálata, hogy az Isten Igéjének cselekvő erejéből élő gyülekezet hite, élete mit jelent a társadalomban, ott és akkor, ahol és amikor az Ige megszólítja. Ebből az is következik, hogy látásunkat, hitbeli felismeréseinket nem vizsgálhatjuk időtlenül. Ezek a felismerések vagy tévedések egyszerre kötődnek a korhoz és az Ige helyes vagy helytelen megismeréséhez. Ez viszont azt is jelenti, hogy mai látásunkat nem kérhetjük számon régen élt eleink legjobbjaitól sem. Döntéseik nem megfellebbezhetetlen, örök érvényű példák, jól bevált receptek minden idő számára. Döntéseik tanulsága a példa. Egy döntés, egy mozzanat nem attól haladó vagy maradi, hogy ma dönthetünk-e ugyanígy vagy sem, hanem attól, hogy mennyiben siettette Isten népének bizonyágtevő szolgálatát. /63/

Ma a munkatársak és a gyülekezetek sokat beszélnek arról, hogy mi az, amit tennünk kell, és hogyan tegyék meg. Ezt múltunk eredményeinek és hibáinak tanulsága nélkül nem lehet eldönteni. A történelmi számbavétel - kritikai felmérés. Az útonjárás szabályai, a felismert igazságok állandóak, de az út más, és ez új, más módszerek

vizsgálatát követeli. Ezért vallhatjuk azt, hogy múltunk megismerése nem mellékes, hanem ma az egyik legfontosabb munka. A fent idézett bizonyágtétel éppen ezért állítja azt, hogy a jövőt csak az nyeri meg, csak az ér célba a megváltási terv utolsó szakaszában is, aki nemcsak a történelem során felismert igazságokat ismeri és követi, hanem tudatosítja önmagában az út tanulságait is.

Jegyzetek

- 1.) H.F.Schubert: A Duna Uniónak szervezése. EM. 1912. 2. 13.
- 2.) Dörner P.A.: Az új Duna Uniónak alakulása. EM. 1912. 3. sz.
- 3.) Pl.Pesti Hírlap, 1912. júl. 12. 11-12., de: Bibliái előadás sátorok alatt - PH. 1912. júl. 17. 36-37. - de: Az adventisták stb.
- 4.) A Hetednap Adventisták Duna Uniójának alapszabályai T. Bp. 1912. 4.p. (Ugyanez a szöveg más lenyomatban is!)
- 5.) Braun Emil: A könyvtáros. EM. 1912. 4. 43-44.
- 6.) Schäfer W.: Nyári munkám Budapesten. EM. 1912. 6. 53.
- 7.) Im.
- 8.) A Duna Unió első közgyűlése és nyilvános előadásaink a magyar fővárosban. EM. 1912. 4. 37-38.
- 9.) de. Az adventisták. PH. 1912. júl. 17. 36-37. - idézi részben EM. 1912. szept. 37-38.
- 10.) EM. 1912. 6. 53.
- 11.) Meyer H.: Az Erdélyi Egyesület konferenciája. EM. 1912. okt. 45
Zeiner Alajos: Az Erdélyi Egyesület harmadik konferenciája. EM. 1913. 1. 2.
- 12.) Fürle W.: Az Észak-Magyar Misszióterület első évi gyűlése. EM. 1913. 4. 25.
- 13.) Kessel Frigyes: A felsőmagyarországi oroszok közötti tapasztalatok. EM. 1913. 7. 49-50.

- 14.) Huenergardt, J.F.: A Duna Unió. Utazás Romániában. EM. 1913. 4. 26-27.
- 15.) Schäfer W.: Az adriai misszióterület. EM. 1913. 3. 17-18.
- 16.) Schillinger R.: A Tisza-Száva misszióterület 1912-ben, EM. 1913. 5. 33-34.
- 17.) Huenergardt, J.F.: Duna Unió. EM. 1913. jún. 6.sz. 33-34.
- 18.) Paulini Péter: Romániai tapasztalatok. EM. 1913. 8. 58-60.
- 19.) Paulini Péter: Tapasztalatok a háborúból. EM. 1913. 10. 76-79.
- 20.) Az amerikai konferencia. EM. 1913. 8. sz. 57-58.
Huenergardt, J.F.: Amerikai utazásunk és központi konferencia EM. 1913. 9.sz. 65-66., 10. sz. 74-76., 11.sz. 82-83.
- 21.) Huenergardt, J.F.: Munkánk haladása az Észak-Amerikai Egyesült Államokban. EM. 1913. 10.sz. 79. - vö.: EM.1913. szept. 65. EM. 1910. máj. 14.
- 22.) EM. 1913. okt. 72. A Duna Unió - Meyer, Bärtsch H.: Meghívó az Erdélyi Egyesület közgyűlésére - Kessel Fr.: Az Észak-Magyar Misszióterület első közgyűlése. 74. o.
- 23.) Böttcher, J.T.: Kassa - Észak-Magyarország. EM. 1914. jan.2. Tisza-Szávai Misszióterület. EM. 1914. 2. 10-11. - Észak-Magyar Misszióterület. EM. 1914. 2. 11-13.
- 24.) Huenergardt, J.F.: A Duna Unió második közgyűlése. EM. 1914.7. 53. - Duna Unió, EM. 1914. 8. 61.
- 25.) Kessel Frigyes: Felsőmagyarország. EM. 1914. 7. 50-52.
- 26.) Huenergardt, J.F.: Az aradi konferencia. EM. 1914. 9. sz.68.
- 27.) Utolsó üzenet. 1914. 12. sz. 184. - vö.: Szigeti Jenő: Adott lehetőségek. Békehírnök 1968. nov. 183.o.
- 28.) Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy korszakban. Bp.1966.
Dr.Kiss Ferenc: A magyar vallásszabadsági törvények jelentősége az egyházi és a gyülekezeti kereszténység, valamint az állami életben - Dr.Somogyi Imre: A vallásszabadság és a baptisták. Bp. 193?

- 29.) SZO (Szebeni Olivér): Az elismerés 60. évfordulójára. BH. 1965. nov. 15. 5.
Nagy János: Egyházunk országos szervezetének történeti áttekintése. BH. 1963. júl. 1. 8-9. - Kovács Géza: A szakadástól a megbékélésig, BH. 1963. dec. 15. 14-16.
- 30.) Nagyvárad R. kapitánya 30703/1902. sz. határozata. Nagyvárad 1902. dec. 2. - Ferdinand Agomeit (Freiedensau) kérelme. Nagyszeben. Pol. 21. 1153-1904. (Másolatok a H.N.Adventista Egyház elnökségén. AE.eln.)
- 31.) EM. 1908. 1. 7., Kessel Frigyes: Kolozsvár vidéke
- 32.) Schwenecke Ottó: Erdély EM. 1909. 3. 19.
- 33.) Medgyesi Rendőrkapitányság 179-910. sz. véghatározata (másolata:AEeln.)
- 34.) Nagy-Küküllő vmegye alispánja 3095/1910 (másolata: AEeln.)
- 35.) Kassa Szabad Kir.Város Rendőrkapitánysága 599-1911. sz. véghatározata (Másolata: AEeln.)
- 36.) Hörcher Gyula: Értesítés a Kolozsvárt megtartott 7. évi konferenciáról. Arató 1908. 2.sz. 26-28. o.
- 37.) Zeiner Alajos: A Magyar Egyesület tizedik általános közgyűlése. EM. 1912. 1. 3.
- 38.) Fogalmazványa a magyarországi H.N.Adventista Egyháznak a mellékelt iratokkal
- 39.) A MKir. Belügyminiszter 114678/910. V.A. átíratá Nagy-Küküllő vmegyének. a 7855 sz. beadványra (A másolat sokszorosítva)
- 40.) 1910. márc.9. 933/910. sz. jegyzőkönyvi határozattal öt évre kitiltották Gyuláról. A gyulai rendőrkapitányság 1912. febr. 12-én (540-912) kapott kérvényt a kitiltás megszüntetéséről. Erre Huenergardt ideiglenes tartózkodási engedélyt kap (868-1912.). Újabb kérvényre 1913-ban egy félévre megengedik a városban tartózkodását (okt. 1- márc. 1-ig) 3933/1913. Gyula város rendőrkapitánya

- 41.) 5563. sz. kig. 1912. sz. irat (másolata AEeln.)
- 42.) Széki főjegyző 717/916. sz.hat. (Másolata ABeln.)
- 43.) EM. 1915. 1. 3-kk. - 2. 19-20.
- 44.) Braun testvér levele EM. 1915. 2. 20.
- 45.) EM. 1915. 4. 16.
- 46.) EM. 1916. 1. 20-21. (képe,életrajza)
- 47.) Huenergardt, J.F.: Duna Unió EM. 1915. 1. 1.o.
- 48.) Koch Márta: A Duna Unió bizottsági ülése. EM. 1915. 2. 1-3.
- 49.) Terpvbe vett misszió-mozgalmunk EM. 1915. 2. 3-4.
- 50.) Az űrálló kérdéshez: Szigeti Jenő: A reform adventista, űrálló szakadármozgalom a magyarországi Adventista Egyházban 1915-1920. (kéziratban)
- 51.) Koch Márta: A Duna Unió bizottsági ülése. EM. 1916. 1. 11-15.
- 52.) Misszióprogramok. EM. 1916. 3. 1.o.
- 53.) Huenergardt, J.F.: Misszió körútunk EM. 1916. 4. 12.
- 54.) Huenergardt, J.F.: Missziókörút a viszontagságos időben. EM. 1917. 1. sz. 1-2.
- 55.) Zeiner Alajos: Konferencial tapasztalatok. EM. 1918. 3.sz. 30-34.
- 56.) EM. 1919. 2. 32.
- 57.) EM. 1919. 3-4. 40.
- 58.) Voigt M.: Értésítés a Közép-Magyar Misszióterület konferenciájáról. EM. 1919. 3-4. 44-47.
- 59.) Szigeti Jenő: A H.N. Adventista Egyház proféciaszemlélete. Lelkész-tájékoztató, 1972. 73-81.
- 60.) Funk Márton: A metodizmus Magyarországon. (Dr. Kriege Ottó: A metodizmus története. Bp. én. függeléke)
- 61.) vö. 23. sz. jegyzet
- 62.) EM. 1914. 1.sz. 7. és 2.sz. 15.
- 63.) Szigeti Jenő: A miskolci gyűlekezet az 1918-19-es forradalmak idején a sajtó tükrében. - Lelkipásztor, 1970. 3. sz. 151-164.

6. A H.N. Adventista Egyház a forradalmak idején

Az 1918-1919-es esztendő nemcsak nemzetünk életének egyik sorsfordulója, hanem az egyháztörténelem számára is jelentős tanulságokat rejteget. Bár sok megemlékező írás és értékelő cikk jelent meg az őszirózsás forradalomról és a Tanácsköztársaság 133 napjáról, mégsem tekinthető ez a rövid, de eseményekben nagyon gazdag időszak feldolgozottnak. Bármennyire is csonkán maradtak ránk a források, mégis a gondos kutatás még sok meglepetést tartogat számunkra. A később elkezdendő kutatásokhoz csak néhány adalékkal szeretnénk szolgálni a magyarországi szabadegyházi közösségek történetéből. Mindkét rövid dolgozat tanulságai miatt érdemel figyelmet.

1918. október 31-ére virradó éjjel a Nemzeti Tanács mellé álló katonák és munkások megszállták Budapesten a középületeket, a telefonközpontot és a postát. A Keleti pályaudvarról visszahozták a bevonuló katonákat. A Nemzeti Tanács aggodalma ellenére vértelenül győzött a forradalom, és a széthulló monarchia romjain valami új indult el.

Hogyan állt a H.N. Adventista Egyház ebben a történelmi viharban?

Huenergardt, J.F. (1875-1955) /1/ már 1914 őszén - a világháború első hónapjaiban, amikor még az egyházi emberek többsége a háborús optimizmus lázában égett - így írt az Utolsó Üzenet című lap hasábjain: "Minden értelmes ember kömnyen átláthatja, hogy egy nagy válsághoz értünk, amelynek következtében számos régi rend és szokás fog a föld felszínéről eltűnni. Nemcsak politikai életünk, de erkölcsi szokásaink is nagy változáson mennek keresztül. A jelen háborúnak, ha sok mindentől eltekintünk is, hatalmas következményei lehetnek." /2/

A gyorsan pergő események Huenergardt, J.F. látását igazolták. "Orkánhoz hasonlóan jött a nemzetek világ-csatája, mely sok modern bálványt pusztított el, melyhez teremtetője rabszolgaként ragaszkodott." /

De egyházunk sem maradt sértetlen a nagy viharban. 1916-ban jelentkezett a szélsőséges pacifista elveket valló, életidegen, szektás "őrálló-mozgalom" kártevése. Ez a szakadár csoport az 1917-18-as években egyre erősödött. J.F.Huenergardt személyét is több támadás érte. Ilyen körülmények között köszöntött egyházunkra az 1918. esztendő. A felbomló front lehetővé tette, hogy a hazatérő prédikátorokat és más missziói munkásokat, akiknek csaknem kétharmada sor-katonaként szolgált a háborúban, 1918. június 11-16-a között Budapestre összehívják. Az értekezleten a belső rend helyreállítására került a fő hangsúly, hiszen a monarchia felbomlásával egyházunk korábbi szervezeti keretei is felbomlottak. Ugyanakkor a szakadár mozgalom elleni küzdelem erős központi vezetést igényelt. Ekkor már nem volt nehéz belátni, amit E.G.White a háborúról mondott, hogy "a háború a bűnnek a következménye", "a háború által nyilvánul meg újra és újra az állat az emberben, s válik e küzdelem a modern ember szégyenévé". /4/

A Tanácsköztársaság 133 napja rövid idő volt, hogy egyházunk - melynek ekkor mindössze alig több mint 400 tagja volt hazánk területén - eligazodjon, mégis megtaláltuk a ránk maradt kevés dokumentumban is az egészséges útkeresés hangját. 1919 januárjában - amikor mindenki félt a rohamosan közeledő forradalomtól - Huenergardt, J.F. egyik cikkében ezt olvassuk: "Erőszakkal írtotta az ember az őserdőt és pusztította a fenevadakat; erőszakkal szárította ki a posványokat és szorította gátak közé a folyókat; erőszakkal törte a sziklát és faragja a márványt; erőszakkal gyalulja a fát és épít magának házat; erőszakkal fogja le a villámokat és ír és beszél általa a távolból. - Éppen így erőszakkal törte meg magában az ember az alacsony ösztönt, erőszakkal teremt rendet a szenvedélyek csatamezején, s kiemeli az öntudat s a nemes lélek fegyelmezettségét a vér és a szolgálai ösztönök béklyóiból. Így lesz az ember valóban emberré." /5/

Huenergardt 1919. január 23-án családjával együtt visszatért az Egyesült Államokba. /6/ A fent idézett cikke talán az utolsó írása, ami Magyarországon született. Huenergardt már 1917-től készülődött a hazatelepedésre, /7/ mégis a bizonytalan háborús helyzet miatt váratlan volt távozása. Az előtte való napokban viszont felkeresték a protestáns egyházak haladó lelkipásztorai. A beszélgetés résztvevőit nem tudjuk pontosan azonosítani, de a találkozón dr. Antal Géza (1886-1934), aki akkor pápai teológiai tanár volt, dr. Kovács István (1880-1965) ebben az időben - 1918 őszétől 1919 márciusáig - a protestáns ügyek kormánybiztosa, valamint Victor János (1888-1954) vehetett részt a református; dr. Boros György (1855-1941) kolozsvári teológiai tanár az unitárius; dr. Pellényi János a budapesti evangélikus egyház képviselőjében. Ugyancsak jelen lehetett Csopják Attila is, akivel Huenergardtot régebbi ismeretség kötötte össze. Ezek a jeles egyházi férfiak írták alá ugyanis azt a levelet, amelyet Huenergardt vitt magával a H.N. Adventista Egyház Generál Konferenciája Vallásszabadsági Osztályához (Religious Liberty Association), pontosabban annak titkárához, C.S. Longacre-hoz (1871-1958). Ebben a levélben arra kérték az aláírók Longacre-t, hogy járjon közbe annak érdekében, hogy a párizsi békekonferencián hallgassák meg a magyar protestáns küldötteket is, akik az ország területi integritásának fenntartása végett szerettek volna interpellálni a győztes hatalmak országosztó terveivel szemben. /8/

A január elején létrejött találkozó tartalmáról is értesülhetünk Huenergardtnak egyik későbbi cikkéből, amely Amerikában "Az Idők Jelei" című lap hasábjain jelent meg. Ebben a cikkben a háború után magyar protestantizmus önkritikájának hangja szólal meg. A külső problémák mögött a protestantizmus belső elerőtlenedését látja, melynek fő oka a misszió ellanyhulása. "Ha valamely komoly belmissziói mozgalom megindult az élő kereszténység jegyében - írja -, akkor

mindjárt találtatott valaki, aki attól félt, hogy a túlbuzgóság ártani fog a józan közösségnek és ezér hang tiltakozott a "külföldieskedés" veszélye ellen. Pedig az ilyen mélyebbre ható reformok csak hasznot hoztak más országokban és sok jó, nemes gyümölcsöt teremtek." A magyar protestantizmus másik, jelentős mulasztását a szerb és román misszió elhanyagolásában látja. Ezeknek a gondolatoknak kapcsán utal Huenergardt a fent említett találkozóra is. "E cikk írójának álláspontját és véleményét e tekintetben osztják a református és lutheránus egyházak körében élő vezérférfiak is, kikkel e cikk írója nemcsak egy ízben folytatott értekezletet, még mielőtt Magyarországot elhagyta volna. Ezen férfiak elismerésüket fejezték ki azon munka iránt, amit a magyar baptisták, metodisták és hetednapli adventisták végeztek az utóbbi esztendőök folyamán, amely munka ébredés gyanánt hatott, nemcsak a már létező történelmi egyházakra, hanem éber missziói munkálkodásuknak sikerült, különösen az utóbbiaknak, nem jelentéktelen csoportokat megnyerni a tiszta evangélium tansinak, azaz a protestantizmusnak, a görögkeleti román és szerb egyházak kebeléből." /9/

Az általános eszmecserén túl több konkrét megbízást is kapott Huenergardt. Már február 26-án jelentést tett a Presbiteriánus Világszövetség végrehajtó bizottságának chambersburgi (Pennsylvania) ülésén a budapesti protestáns papok kérésére a magyarországi helyzetről. A ránk maradt beszéde arról tanúskodik, hogy az igazságos békéért, hazánk területi integritásának megőrzéséért fordult a világszövetséghez. /10/ Huenergardt közbenjárása eredményes volt, mivel a világszövetség még ugyanazon a napon határozatot fogadott el arról, hogy a magyar protestánsok támogatására szólítja fel a Versailles-i békekonferenciát. Ezt a kérést a "Krisztus Egyházainak Szövetségi Tanácsa, valamint az amerikai evangélikus egyházak is támogatták. /11/

Ifj. Victor János kérésére, aki a Keresztyén Ifjúsági Szövetség titkára volt ebben az időben - Huenergardt, Mott Jánost is felkereste 1919. március 1-én, és jelentést adott a magyar protestantizmus helyzetéről, az elszakadt országrészek vallási állapotairól. Mondandóját friss, alig pár hetes példákkal illusztrálta. Hangsúlyozta, hogy "a magyarországi protestáns ügyet sem elmagyarázni, sem megérteni nem lehet anélkül, hogy a kérdés politikai alapját ne érintenők". Arra kéri Mott Jánost, hogy szorgalmazza a kérdés komoly tanulmányozását a nyugati protestáns egyházakban, és a magyar lekipásztortársainak azt a kérését is továbbítja, hogy olyan ifjúsági munkások kiküldetéséről is gondoskodjon a Keresztyén Ifjúsági Szövetség, akik képesek arra, hogy a közép-európai országokban megszervezzék ezt az akkor már virágzó ifjúsági szövetséget. /12/

Huenergardt közbenjárására a H.N. Adventista Egyház Generál Konferenciájának Vallásszabadsági Osztálya közvetlenül is memorandumban fordult a párizsi békekonzferenciához az igazságos béke érdekében. /13/ A memorandumot egy kísérőlevéllel március 7-én juttatta el C.S. Longacre F.L. Polk államtitkárnak, akivel Huenergardtnak is sikerült személyesen találkozni R.M. Haan és Vandiver közbenjárására, akik szerint "Huenergardt, J.F. lelkész megfelelő, pontos és megbízható forrásból eredő információk birtokában van Magyarország helyzetét illetőleg." /14/

Mindez még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt történt. Huenergardt fáradozásai a trianoni béke előtti csatározások és kapcsolatkeresések szerény részei csupán. Mégis jól dokumentálják hitbeli eleink népünkért hordozott felelősségtudatát. A hívő ember nem élhet területen kívüli helyen. Ahol él, a világ szolgálatának tere. Ezért felelős Isten és az emberek előtt. Ezt a felelősséget ismerték fel azok, akik készek voltak az aktív szolgálatra a földi béke érdekében is.

Jegyzetek

- 1.) Don F. Neufeld: (Ed) Seventh-Day Adventist Encyclopedia. Rev. Ed. Review and Herald Publ. Ass. Washington D.C. 1976. 606. (Továbbiakban: ENc.) - Review and Herald (Továbbiakban: R.H.) 1955. dec. 29. - Eppler, Daniel B. + John. F. Huenergardt: a historical sketch of the man and his work. 1974. (kézirat)
- 2.) Utolsó Üzenet. 1914. 12. sz. 184. o.
- 3.) U.Ü. (1916) XIII.1.7. "Végasztalódjunk" c. cikkből
- 4.) E.G. White: A fegyver. U.Ü. 1914. 12. 173.
- 5.) Huenergardt, J.F.: "Ami elment, s ami jön" Üdv. Üzenete 1919:1.
- 6.) Evangéliumi Munkás, 1919.2. 32.o. - RH. 1919. márc.13. 32. 352. o.
- 7.) Levelek a S.D. Adventist General Conference Archive. RC. 844. doboz, Guy Dail levelei. Másolatai a szerzőnél.
- 8.) A levél magyar fordítása Huenergardt, J.F. hagyatékából a szerző birtokában. C.S. Longacre - ről ENc. 810-811.
- 9.) Huenergardt J.F.: A magyarhoni protestantizmus mulasztásai. Idők Jelei, 1921. 1. 12-15.
- 10.) Huenergardt J.F.: "Jelentés a World Presbyterian Alliance nyugati szakosztálya végrehajtó bizottságának a protestantizmus helyzetéről Magyarországon". Chambersburg, Pennsylvania, 1919. febr. 26. (Kézirata Michnay László hagyatékából a szerző birtokában.)
- 11.) "A World Presbyterian Alliance Nyugati Osztályának Végrehajtó Bizottsága által Chambersburgban, Pennsylvania, 1919. febr. 26-án Magyarországra, Románia és Szerbiát illetőleg a vallás-szabadság érdekében hozott határozatok." (Kézirat: a szerző birtokában.)

- 12.) Hudnergardt, J.F. : "Jelentés Dr.Mott John R-nek, a Keresztyén Ifjúsági Szövetség vezértitkárának" 1919.márc.1. (Kézirat a szerző birtokában.)
- 13.) Longacre, C.S. : Emlékirat és kérvény a világ Békekonferenciájához. (Kézirat a szerző tulajdonában.)
- 14.) Vandiver levelének másolata Frank L.Polk-hoz magyar fordításban(Huenergardt J.F. hagyatékából a szerző birtokában)

VI. A H.N. Adventista Egyház a két világháború között

A protestáns kisegyházak a két világháború között a közgondolkodás szerint szektának számítottak. Ezt a gondolkodásmódot egy idézet fejezi ki legjobban. "Református anyaszentegyházunk az ostromlott várhoz hasonló. Ma inkább, mint bármikor. A különböző oldalról jövő támadások kereszttüzeiben áll. Áll szilárdan. Anyaszentegyházunkat le nem kicsinyelhető veszedelem fenyegeti a szekták részéről" -írja 1933-ban dr.Mátyás Ernő /1/.

Ugyanakkor a korszak szociológiai, szociográfiai, sőt szépirodalmi könyvei megrázó képet festenek a parasztság "néma forradalmáról", amit egyértelműen a gazdasági válság által sújtott szegény emberek lelki forradalmának tartanak. A társadalomkutatók megállapítása szerint "szektákban tör ki az elnyomott, elfojtott paraszti élet utálat" és az "új élet" keresésének a vágya is. "A szekták jelentősége nem becsülhető le, s mai nagy kiterjedésük minden tekintetben az idők jele." "A (szekták a) keresztyénség nagy belső konfliktusát is hirdetik" - írja Féja Géza /2/.

Ebben a helyzetben tehát "a szekták elleni küzdelem" és az ellenük való védekezés váltakozó erejű frontvonalai határozták meg a történelmi egyházak és a szabadegyházi közösségek viszonyát. Ezt nagyban befolyásolta az államnak "a szektákkal" kapcsolatos álláspontja. De a viszony alakulásának szempontjából nem maradtak hatástalannak a szabadegyházi közösségek elismertetési kísérletei sem. Ezért az eligazodáshoz feltétlenül szükséges először a kisegyházak közjogi helyzetének áttekintése.

4. A szabadegyházak közjogi helyzete a két világháború között

A Horthy-korszak ellenforradalmi rendszer volt. A Tanácsköztársaság megdöntése után az ellenforradalmi kormány egyik első rendelkezése, hogy az állam és az egyházak kapcsolatában éppúgy visszaállítsa a jogfolytonosságot, mint az állami élet egész vonalán. Ennek a folyamatnak nemcsak elszenvedői, hanem részesei voltak a történelmi egyházak /3/. A jogfolytonosság útjában álltak a Tanácsköztársaság által kiadott jogszabályok, amelyeknek "adminisztratív úton leendő legsürgősebb hatálytalanítása iránt" intézkedtek /4/. Augusztus 18-án már közölte a vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyházakkal, hogy az állam és az egyház közötti viszony tekintetében, az 1918. évi október 31-e előtti helyzet az irányadó /5/.

Ez a rendelkezés a kisegyházakkal kapcsolatban is a régi viszonyok visszaállítását jelentette. A forradalmak idején a kisegyházakkal kapcsolatosan is volt panasza a történelmi egyházaknak. A Protestáns Egyházi s Iskolai Lap az 1918-as forradalom idején sajnálkozva írta, hogy már "nem lehet karhatalommal elvezettetni a baptista 'atyafit', aki a roskadozó református gyülekezetek romjain megjelenik. Ha össze nem szedjük magunkat, ötven év múlva mi leszünk a szekta és ők az egyház" /6/.

A vallásszabadságra vonatkozó liberális jogszabályok - főként a nagy harcok árán létrehívott 1895:43 tc. - hatálya formálisan beletartozott az ellenforradalmi korszak jogfolytonosságába, de a kisegyházak vonatkozásában a korábbi évtizedekhez képest lényeges romlás állt be. "A Horthy-korszak egyházpolitikája a bevett egyházak érdekeinek védelmét szolgálta, új vallásfelekezetek elismerésére nem került sor"/7/. Kialakult az 1895:43. tc-nek egy - a törvény szellemével ellentétes - értelmezése, aminek lényege így foglalható össze: "az a szabadság, amit a szekták... törvényeink alapján élvez

166

nek, az őket követő egyedek vallásgyakorlati szabadságának összesége, de annál nem több" /8/. Mit jelentett ez? Nem illette meg őket a nyilvános, közös istentisztelet tartásának joga, sem ingó, sem ingatlan közös vagyonuk nem lehetett, a szektaként kezelt kisegyház sem tagjaival sem mással semmiféle jogviszonyban nem lehetett. Közös istentisztelet céljából viszont tarthattak zártkörű gyűlést, sőt ha a szekta követői idegen állampolgárok voltak, még nyilvános közös istentiszteletet is tarthattak az 1895:43. tc. 35. §-ának korláta között. Annak sem volt semmilyen akadálya, hogy állandó lelkeszt alkalmazzanak. Jogilag természetesen érvényben volt az 1895:43. tc. 1. § -a, amely szerint "mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és az ország törvényeinek, valamint a közérkölcsiség kívánalmainak korlátai között külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit sem szabad törvényekbe vagy a közérkölcsiségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni." Ez az elv mégsem érvényesülhetett, mert a szekták működését "közrendészeti ellenőrzés" alá vonták és ügyükben a Belügyminisztérium intézkedett. Éppúgy a VKN-2 foglalkozott velük, mint az illegális kommunista mozgalommal. /9/

Ez a visszás jogi helyzet sok bonyodalomhoz vezetett. Lényegében a helyi hatóságok jó- vagy rosszindulatának voltak kiszolgáltatva a szabadegyházi missziók. A trianoni békeszerződést becikkelyező 1921:33. tc. 55. §-a szerint "Magyarország minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármily hitet, vallást, vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakorolhasson, amennyiben azok gyakorlata a közrenddel és jó erkölcsökkel nem ellenkezik. Ezekkel a rendelkezésekkel szemben semmiféle rendelet, vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos." Ennek ellenére a szabadegyházi közösségeket állandó rendőri felügyelet alá helyezte az állam, a közérkölcsiség sérelmének tartotta azt, ha híveket szerznek és ezzel a "felekezeti békét" veszélyeztetik.

Az itt felvázolt ellentmondó jogi helyzet megoldására több kísérletet tett az állam. Az első nagyobb igényű megoldási kísérlet 1923-ban volt, amikor a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium egy tájékoztató irattal kereste meg az egyházakat, köztük a református egyházat is. /10/ Az irat szerint a szabadegyházi közösségek "internationalis irányúak, amivel az államra nézve veszélyesek is lehetnek" ezért felhívják az egyház figyelmét erre a veszélyre. "Jogi kényszerrel ellenük alig tehető valami, s a védekezés elsősorban lelki irányú kell hogy legyen. ... Méltóztassék gondolkodni elsősorban a lelkigondozás intenzívebbé tételén, mely célra esetleg utazó missziói lelkészi állás szervezése, valamint az iratterjesztés eszközeinek intézményes biztosítása is igénybevehetőnek látszik." A tájékoztató iratra Nagy István belmissziói előadó válaszolt, amiben megállapítja, hogy "a felsorolt szekták Amerikából származnak, onnan táplálkoznak, azt hiszem nem is lenne tanácsos Magyarországnak magáról oda olyan hírt juttatni, hogy nem tűri a vallás és lelkiismereti szabadságot" /11/.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a külső és belső politikai feszültségek csökkentése érdekében szeretett volna valamilyen áthidaló megoldást találni. A methodisták és az adventisták esetében javasolta: "a hívők a vonatkozó törvényi rendelkezés figyelembevételével egyesületbe tömörítve vétetnének a vezetésem alatt álló minisztériumnak is felügyelete alá, amikor is közvetlen és szakszerű ellenőrzés alá vonhatók. Ezen eljárással meghonosodhatnék a vallás-egyesület, mely jogi vonatkozásban az előkészítés alatt álló egyesületi törvény kapcsán nyerhetne további szabályozást, úgy hogy ezzel ezen országunk történelméből kinőtt autokomikus alakulatba és életviszonyba is kiterjesztenénk törvényhozásunk és kormányzatunk." Ez azt jelentette volna, hogy a methodista és adventista egyház kikerült volna a belügyi hatóságok, a csendőrség és a rendőrség ellenőrzése alól.

A Református Egyetemes Konvent válasza - bár elismerte, hogy "úgy a metodista, mint az adventista felekezetnek, mint vallásos egyesületnek a magyar állam... érdekeivel ellentétben álló célja nincs" - elutasította ezt a kísérletet. Megállapította, hogy "felekezetként ezek egyesülése az állam joga szempontjából nem létezik és mint olyan védelemben nem részesül", ezért a vallásszabadságot és a törvényes jogot sem lehet kiterjeszteni "az el nem ismert hívek egyesülésére".

Ugyanakkor megtorló jellegű adminisztratív intézkedések is történtek. Az igazságügy-miniszter bizalmas körrendeletet adott ki az antimilitarista propagandát folytató dunántúli és alföldi szekták ellen, melyben utasította az igazságügyi szerveket, hogy "a tettesek ellen a bünvádi eljárást haladéktalanul és a legnagyobb eréllyel tegyék folyamatba". Ugyanakkor a belügyminiszter is bizalmasan felszólított valamennyi kapitányságot és csendőrparancsnokságot arra, hogy "az el nem ismert vallásfelekezetek természetét saját hatáskörükben is kísérjék éber figyelemmel és amennyiben azok részéről államellenes vagy antimilitarista propagandát észlelnek, azt haladéktalanul akadályozzák meg". Ezeket a rendeleteket a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumon keresztül a zsinati irodával is előzetesen megkonzultálták az illetékes hatóságok. /12/

A szabadegyházi közösségek missziójának legerősebb hajtása a sajtó volt. Ez volt hivatva megakadályozni a Belügyminisztérium 60002/1923. VII. számú rendelete az "utcai, házzló és vásári árusítás" ellen, melynek indoklásában szó van, "némely el nem ismert szekták vallásos mezbe öltöztetett célzatos rüpiratai"-ról. /13/ A honvédségen belül is egyre nagyobb erővel léptek fel a szektákkal, mint antimilitarista tanításokat terjesztő közösségekkel szemben. /14/

A kisegyházak jogi helyzete tovább éleződött 1924-ben, amikor a belügyminiszter rendeletben állapítja meg, hogy Magyarországon a szekták egyre élénkebb tevékenységet fejtenek ki, "agresszív fellépésükkel a történelmi egyházak hitelveit és előljáróit sértik", sokszor pedig antimilitarista propagandájukkal és "káros világnézeti elvek" hirdetésével az állam rendjét veszélyeztetik. /15/ A tiszántúli és a tiszáninneni egyházkerületek kérését figyelembe véve a konvent is felhívja az összes esperest a szekták elleni küzdelemre. 1926-ban az üdvhadsereg budapesti missziójának kapcsán foglalkozik a Belügyminisztérium újból a szekták ügyével és utasítja a rendőrhatóságot a szekták működésének visszaszorítására. Ugyanakkor a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumon keresztül a Református Egyház véleményét is kikéri. /16/ Az egyházak részéről is több akció indult el a kisegyházak egyre növekvő és terebélyesedő missziója ellen. A Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium felhívása alapján tűzte napirendre 1925 őszén a római katolikus püspöki kar azt a kérdést. Prohászka Ottokárt bízták meg, hogy közös pásztorlevelet fogalmazzon, s a Szent István Társulatot is felkéri egy alkalmas röpirat készítésére a szekták ellen. /17/

Az Evangélikus Egyház egyetemes közgyűlése 1926 novemberében beadvánnyal fordult a szektakérdés ügyében a belügyminiszterhez, amelyben kéri, "hogya (a rendőr és a csendőrhatóságot) egyházunk lelkészeivel egyetértésben igyekezzenek a történelmi egyházak s a magyar nemzeti társadalom egysége ezen falbontogatóinak a népünet demoralizáló és sajátos karakteréből kiforgatók, ezen sok esetben gyanús egyéneknek aknamunkáját a maguk hatáskörében a rendelkezésünkre álló eszközökkel megakadályozni" /18/. Ez a beadvány a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumon keresztül az egyetemes konventhez is eljutott, véleményezés végett. A református álláspont mérsékeltebb volt. /19/

1927-ben a belügyminiszter értekezletet hívott össze, hogy erélyesebb rendszabályokat léptessen életbe, mert "a kommunizmus bukása után fellépő tömegmozgalmak sorában" jelentkező kiségyházakat és szektáriánus mozgalmakat veszedelmesnek ítéli. Az értekezlet újabb körrendeletet bocsátott ki, mely a rendőrhatalóságok számára újabb irányutatást ad. A rendelet különösen abban az esetben tartja elonedhetetlennek a hatósági intézkedést, ha ezek a vallásos mozgalmak "a hitélet keretén belül is" antimilitarista propagandát folytatnak vagy a misszióknak "a történelmi egyházak hitelveit és előljáróit sértő agresszív módját alkalmazzák, és így a felekezeti békét veszélyeztetnék, az illetékes rendőrhatalóság haladéktalanul tegye meg az ilyen mozgalom megakadályozásához szükségesnek látszó intézkedéseket." A rendelet előírja, hogy az intézkedés megtétele előtt a történelmi egyházak helyi képviselőit is meg kell hallgatni.

A belügyminiszter rendelkezése szerint a kiségyházak minden összejövételét - a baptisták kivételével, akiket 1905-ben az állam elismert /20/ - hatóságilag ellenőrizni kell. Azokon 18 éven alulit valamilyen bevett vagy elismert vallás szerint kell nevelni. A szekták sajtótermékeihez a belügyminiszter előzetes engedélyre kellett, melynek kiadása előtt tanácsot kért a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumon keresztül a bevett vallások illetékeseitől, többek között a Református Konventtől is. A szekták a rendelet szerint nem működhetnek egyesületi keretben sem. Egyedül a metodistákkal kapcsolatosan tanácsolt a rendelet enyhébb elbírálást, mivel jelentős amerikai összeköttetések vannak, összejöveteleiket nem kellett hatósági engedélyhez kötni. Az űdvhadcsereg működését sem kellett Budapesten és az ipari központokban akadályozni, de a falvakban igen. /21/

Ezek ellen a szigorú megszorítások ellen maguk az el nem ismert felekezetek is tiltakoztak. Azzal érveltek, hogy a vallásszabadságot biztosító törvények ellenére akadályozzák a gyülekezeti kereszténység működését. Egyes helyi hatóságok minden egyes istentiszteletet gyűlésnek tekintettek, és külön-külön bejelentést kívántak. Sok helyen a helyi hatóságok visszautasították a bejelentést, a csendőrséggel feloszlattatták az istentiszteletet, s különböző címen büntető ítéletet hoztak. /22/ A helyi hatóságok visszaélésére sok példát tudnánk idézni. (Miskolci adventisták ügye 1924-1926 között, a budapesti adventisták istentiszteletének betiltása 1922-ben.) /23/ Dr. Varjas János debreceni ügye egy szempontból kiemelkedik. A debreceni államrendőrség Varjas Jánost és társait elzárásra és pénzbüntetésre ítélte "vallásos összejövetelek és istentiszteletek tartása miatt". A fellebbezési kérelmet a különböző kis szabadegyházi csoportok közösen fogalmazták és eljuttatták a belügyminiszterhez. Elsőként írta alá Udvarnoki András a magyarországi baptista gyülekezetek szövetségének elnöke. A kérvény - mégis eredménytelen volt. /24/

A kisegyházak terjedése a következő évben sem csökkent, de a közjogi helyzeten sem sikerült javítani. Lényegében az 1927-es rendelet maradt érvényben. Ezért a belügyminiszter 1928. július 3-án egy részletes utasítást adott ki, amiben összefoglalta az addigi intézkedéseket és további szigorú ellenőrzést követelt. /25/

Ez az ügykezelés nemegyszer vezetett bonyodalmakhoz. Ezek közül talán a legjelentősebb az volt, amikor 1936-ban a washingtoni követség panaszkodott, hogy az amerikai metodista egyház szóvá tette az egyik Tolna megyei főszolgabíró tiltó rendelkezését, aki a szakályi metodisták istentiszteleteit betiltotta. A követ a betiltás azonnali feloldását kérte, mivel az amerikai metodisták kilátásba helyezték, hogy sajtókampányt indítanak és ez kellemetlen lehet a kormánynak. /26/

Az 1930-as években nem sokat változott a helyzet. A Református Egyházon belül - sajnos - voltak olyanok, akik rászolgáltak arra az ítéletre, amit Kádár Imre így fogalmazott meg: "Nemegyszer csendőrpofonokkal intéztette el a lelkipásztor a faluban megjelenő baptista prédikátort.... Az egyház ebben az időben híjával volt az ökumenikus felelősségtudatnak és azt sem volt hajlandó meglátni, hogy más felekezetek léte és tanítása olyan figyelmeztetés, amelynek saját hitünk, szeretetünk és hitvallásunk mélyebb kifejezésére kellene bennünket vezetnie." /27/ De voltak a református lelkipásztorok között - nem kevesen - olyanok is, akik az aktívabb gyülekezeti munka, a belmissziói eszközök alkalmazása mellett foglaltak állást. Ilyen volt az alsózempléni egyházmegyéből elindult kezdeményezés, mely a szeretetteljes gyermekmunkára, a konfirmandusokkal való igényes foglalkozásra, az ifjúsági munkára, vallásos estek, bibliaórák, családlátogatások, házi istentiszteletek szervezésére hívta fel a figyelmet és azt ajánlta, hogy az egyház olcsó, hitébresztő irodalmat adjon ki. A javaslatot a tiszáninneri egyházkerület felterjesztette ugyan a konventhez, ahol az a határozat született, hogy a konvent "nem tartja hivatásának, de nem tartja feltétlen kielégítendő szükségnek sem" az ilyen hitépítő irodalmat. /28/ Később, 1939-ben a konventben dr. Enyedi Andor "egy olyan gyakorlati irányú kézikönyv" és kivonatos törvénykönyv elkészítését javasolta, ami hasznos segítség lehet, de efelett is napirendre tért az Egyetemes Konvent. /29/ Közben a szabadegyházi közösségek tovább folytatták harcukat a vallásszabadságért. A keresztyén testvérgyülekezetekhez tartozó dr. Kiss Ferenc mellett dr. Somogyi Imre (baptista) és Michnay László (adventista) fáradozásai jelentősek ezen a téren. Kiss Ferenc 1934-ben kapcsolatba került Légrády Ottó-val, aki megküldte Kiss Ferencnek az "Európa válaszáton" című munkáját, melyben a vallásszabadság kérdését is tárgyalja. A könyvvel kapcsolatosan dr. Kiss Ferenc ismét elmondja a kisegyházak sérelmeit, átadja a birtokában levő dokumentáció egy részét, amit Légrády

elküldött a vallás-és közoktatásügyi, valamint a belügyminiszternek.
/30/ Az akciónak nem lett semmi fogantja. 1936. június 11-én dr.
Kiss Ferenc - a szabadegyházi közösségek buzdítása mellett - "Az
evangéliumi mozgalmak értelme és az államhoz, valamint az egyházak-
hoz való viszonya" címen egy emlékiratot adott be a Vallás-és Köz-
oktatásügyi Minisztériumba, de akciójának ismét nem volt eredménye.
/31/

A következő évben a szabadegyházi közösségek a Magyar Evangéliumi
Szövetségen keresztül nyújtottak be kérvényt a belügyminiszterhez
a szabad vallásgyakorlat tárgyában. Érvelésük kiindulópontja az,
hogy "az utóbbi évek folyamán számos esetben volt alkalmunk meggyő-
ződni arról, hogy az alsóbb fokú közigazgatási hatóságok és hatósági
közegek az egyes vallásos mozgalmakkal szemben követendő magatartá-
sukra nézve eltérnek egymástól". Ez az akció is eredménytelen ma-
radt. /32/

1939. december 2-án - a háború küszöbén - Keresztes-Fischer Ferenc
belügyminiszter a methodisták és a baptisták kivételével az összes
szabadegyházi közösség működését betiltotta, mivel a rendelet meg-
állapítása szerint "a honvédelem érdekeit" veszélyeztetik. /33/ A
kormánypárti sajtó a rendelkezés kapcsán a szekták haláláról be-
szélt. /34/ Ez a váradalom nem következett be. A nazarénusok csende-
sen családonként összejöttek és hamar megtanulták a testvéri ösz-
szetartozás különböző formáinak ápolásával kijátszani a gyülekezési
tilalmat. /35/ A különböző pünkösdi irányzatú közösségek védelmet
kerestek és találtak az evangélikus, baptista, methodista egyházak-
ban. /36/

Az adventista gyülekezetekre villámcsapásszerűen sújtott le a min-
den előzetes kivizsgálást mellőző betiltó rendelkezés. A gyülekeze-
ti tagok házaknál, lopva, csoportosan gyülekeztek, de ez sem maradt
174

megtorlás nélkül. Ezekről a büntetésekről egész sor iratot őriz az Országos Levéltár. /37/ Az Adventista Egyház vezetősége megpróbálta hazai és nemzetközi kapcsolatait igénybe venni a szabad vallásgyakorlat biztosításához.

Az Adventista Egyház vezetőségével együtt dr. J. Nussbaum felkereste Ravasz László püspököt is, aki kész volt közvetítő tárgyalásokat vállalni az állammal. 1940. április 12-én levélben fordult Keresztes-Fischerhez, melyben azt kérte, hogy "az egész felekezetnek...szabad vallásgyakorlata a legszigorúbb ellenőrzés feltétele mellett állíttassék vissza". "Úgy érzem - írta -, hogy a honvédelmünk keretén belül előforduló néhány szórványos eset, amely igazán nem fenyeget azzal, hogy a magyar hadsereg szellemének ártson, vagy rossz példaadásával a fegyelmet lazítsa, sőt egészen ellenkező eredményhez vezetett: jelentőségét messze túlbecsülik, ha ebből kifolyólag egy világszerte elterjedt, komoly evangéliumi felekezetet legalemibb vallásos jogában korlátoznánk. Ez minket külföld előtt hamis színben tüntetne fel." /38/

1941 januárjában - 13 hónapi üldözés és illegálitás után - sikerült elérni, hogy "Bibliakövetők Felekezete" néven újra szervezzék az adventista gyülekezeteket. /39/ Ez az engedély sem jelentett jogi biztosítékot, ezért megpróbálkozott az egyház ismét elismertetést kérni /40/ - eredménytelenül. 1942 júliusában a Belügyminisztérium újabb rendelettel megakadályozta a "Bibliakövetők Felekezetének" működését /41/, de ezt a veszélyt is sikerült elhárítani. Mivel a betiltó rendeleteket nem lehetett fogantatosítani, ezért újabb és újabb rendeletek születtek, egészen a felszabadulásig /42/. Ezeknek elhárítására akciószövetség jött létre a kisegyházak között. Ez vezetett végül a Szabadegyházak Szövetségének megalakításához 1944-ben. Az új szövetség 1944. október 10-én megbízólevelet ad dr. Kiss Ferencnek, "hogy a hatóságoknál, jogi és magán személyeknél a

Szövetség ügyében eljárhasson és a szövetséget képviselje. Mivel a Szövetség a vallás-és lelkiismereti szabadság védelmére és előmozdítására, valamint az emberi jogok biztosítására alakul, kérjük ebbeli működésében ... hatásosan támogatni." /43/ Erre a nemes feladatra a fasiszta terror idején nem nagyon nyílt mód.

Összefoglalva az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy "a bevett és elismert vallásfelekezetek állami státusában a Horthy-korszakban csak negatív irányban történt 'jogi rendezés'. Nem mentek előre a felekezetek egyenjogúságának biztosítása felé, hanem... rendőri intézkedéseket fogantatosítottak a szekták ellen." /44/

Jegyzetek

- 1.) A szekták és az ellenük való védekezés módja. Sárospatak. 1933.4.
- 2.) Féja Géza: Viharsarok. Bp.én. 119-120. (3.kiad.) - Kovács Imre: A néma forradalom. Bp. én. 188. - Incze-Petrőczy: A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben. 1954. 84. - Csonka Rózsa: A klerikális reakció az ellenforradalom győzelméért. Bp. 1952. 47-49.
- 3.) Szigeti Jenő: Egyházaink az 1919-20-as ellenforradalmi fordulatban. TSz. 1970. 7-8. 220-226.
- 4.) 4816/1919. VKM. eln. Idézi: Nemes Dezső: Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919-1921. Bp. 1956. 123. (2.kiad.)
- 5.) Esztergom, Prímási Levéltár (tovább: EPrL.), 2336/1919. pr.sz. Huszár Károly vallás-és közoktatásügyi miniszter levele. 4556/1919. sz. - Orbán Sándor: Egyház és állam 1945-1950. Bp. 1962. 21.
- 6.) 1918. XI. 17. Baptisták dicséreti. - Kádár Imre: Egyház az idő viharában. Bp. 1957. 95.

- 7.) Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Bp. 1966. 119.
- 8.) A vallás-és közoktatásügyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. Összeállította: Harai László. Bp. 1944. I.köt.27.
- 9.) Hollós Korvin Lajos: VKM-2. Bp. 1971.
- 10.) Református Zsinati Levéltár (RZsL) Közig. a/2. 117. 293/823.
- 11.) RZsL. Közig. a/2 2530/1923.
- 12.) Uo. -BM. 1670/1923. VII.Res.
- 13.) RZsL. Közig. a/a. 117.
- 14.) Páter Zadravacz titkos naplója. Bp. 1967. 80-81. - Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924-26. Bp. 1959. 296. (A HM. katonapolitikai osztályának helyzetjelentése 1924. nov. 26. 101. 630. titkos Kp.1924.)
- 15.) Ismerteti: Csizmadia A.: im. 120. - OL. Kül. pol. 34-2907. - 1929 számmal 14700/1924. VII.res.
- 16.) RZsL. Közig.a/2. 117. - BM. 3100/1926. VI. Res. - VKM. 19624/96. II. Ua. Csizmadia A.: im. 120.
- 17.) EPrL. 1925. okt. 14-i püspökkari értekezéslet Jkve. 30.sz. - 1926. márc. 17. ért. 30.sz. A röpirat: Nyisztor Zoltán: A szekták Magyarországon. Bp. 1926.
- 18.) Evangélikus Országos Levéltár (EOL) Egyetemes Felügyelői Iratok. 972/38/1926.
- 19.) RZsL. Közig. a/2. 117. 692/1927. - VKm. 16 342. II. 1927.
- 20.) Budapesti Közlöny, 1905. nov. 2. - 77 092/1905. Dr.Somogyi Imre: A vallásszabadság és a baptisták. Bp.én. 75. - Boros Kálmán: A baptisták felszabadítása. Dunántúli Protestáns Lap 1905. 50. 853-856. - (Szabeni Olivér): Az elismertetés 60. évfordulójára. Békehírnök. 1965. nov. 15.
- 21.) OL. Kül. Pol. 34-2907-1929. - 6200/1928. VII. res. BM. körrendelet. Csizmadia A.: im. 121.

- 22.) Kiss Ferenc: A magyar vallásszabadsági törvények jelentősége az egyházi és gyülekezeti keresztyénség, valamint az állam életében. Bp. 1927. 13.
- 23.) A miskolci eseményekhez: Magyar Jövő. 1924. máj.1. - Az Est. 1925. nov. 4. - Pesti Napló. 1925. dec. 13. - Népszava. 1925. nov.5. - Egri Újság. 1926. márc.14. - Pesti Napló. 1926. nov.16. A budapesti betiltásról: Evangéliumi Munkás. 1922. 4. sz. 14. (idézi: Az Újság. 1922.)
- 24.) A debreceni államrendőrség 8314/1926. kik. 3594/1927. kik. A fellebbezések és az iratok dr. Kiss Ferenc hagyatékában. A másolat a szerzőnél. (Dancsházi Sándor) Fialat rajongók. Vasárnap. 1927. ápr. 25. - Cserzy Béla: Aki másképp imádja az Istent. Tiszántúli Hírlap. 1929. nov. 6. 4-5.
- 25.) OL. BM. 6200/1929. VII.res. (Másolata a szerző birtokában.)
- 26.) OL. Küm. pol. 34-2877-1936. Csizmadia A.: 121-122.
- 27.) Kádár Imre: im. 95-95.
- 28.) RZsL. Közig. a/2. 117. 6902/1934. - Alsözempléni ref.em.1934. máj.4. Sárospataki gyűlésének 241.sz. hat. - 1934. nov.29-i Miskolci egyházker. gyűlés 126. sz. hat. - Ref. Egyet. Konvent 1935. máj. 1-2. 61.sz. jegyzőkönyvi pont.
- 29.) RZsL. Közig. a/2. 117. 2650/1929. Annyi történt csupán, hogy a misszióbizottságtól és a paróchiális könyvtártól költségvetést kértek.
- 30.) Az ügy dokumentációja dr. Kiss Ferenc hagyatékában (Másolata a szerzőnél).
- 31.) Az emlékirat másolata a szerzőnél
- 32.) A kérvény iktatószáma 180 678/1937. Dr. Somogyi Imre: A vallásszabadság és a baptisták közjogi helyzete. Békehírnök, 1936. szept.
- 33.) Budapesti Közlöny. 1939. dec. 13. - BM. 363 500/1939. VII.a.
- 34.) F.G.: A szekták halála. Magyar Kurir. 1939. dec. 13.

- 35.) Szigeti Jenő: "Ti pedig mindnyájan testvérek vagytok" Bp. 1978. 122-123.
- 36.) Szigeti Jenő: A magyarországi pünkösdi mozgalmak irodalmának bibliográfiája. Bevezető Bp. 1979. - Az Egyházmegyei Presbitérium javaslata a pünkösdi szekta ügyében. Békéscsabai Evangélikusok Lapja. 1940. 6. (aug.) 95-103.
- 37.) OL. BM. Ált. (K-150) 1940. VII.6. A mernyei, geszti, balatonfüredi, töki, törteli adventista csoportok ügyei
- 38.) RZsL. Közig. a/2. 117. 6375/1940. A Keresztes-Fischernek és Ambrózi Árpádnak írt levél (737-1940) és a rájuk kapott válasz.
- 39.) BM. 247 704. 1941. VII.a. (jan. 17.) - Válasz az egyház 1940. okt. 8-i kérésére
- 40.) Dr.Földes Dezső 1942. márc. 17-i beadványa a Belügyminisztériumba és a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumba
- 41.) BM. 539 900/1942. VII.b. - Másolata a szerzőnél
- 42.) BM. 19 689/1943. VII.b. (1943. júl. 3.) - 180. 615. VII.b. (1944. márc. 19.) Az iratok másolatai a szerzőnél
- 43.) Dr.Kiss Ferenc irathagyatékában (Pócsi Ferenc őrzésében). Aláírói: Sohlmann Károly ügyvezető igazgató és dr. Somogyi Imre alelnök
- 44.) Csizmadia A.: 122. im.

2. A H.N. Adventista Egyház missziótörténete a két világháború között

Az első világháború újraírta Közép-Kelet Európa országainak határait. A Habsburg birodalom felbomlott és ez az H.N. Adventista Egyház szervezetére nézve is következményekkel járt. A Duna Unió - mint már korábban utaltunk rá - a világháború alatt működésképtelenné vált. A korábban egy unióhoz tartozó gyülekezetek kapcsolattartása az újraírt határok miatt szinte lehetetlen volt. Így hát egy lehetőség maradt: az Adventista Egyház szervezési tervének megfelelően az egy földrajzi, politikai, területi egységen élő adventistákat - a misszió gyakorlati szükségleteinek figyelembevételével - új szervezeti egységekben kellett tömöríteni. Nagyon hamar, még 1920-ban megalakult a román, a csehszlovák és a jugoszláv unió, és Ausztriában is elkezdődött az egyház ujjszervezésének munkája.

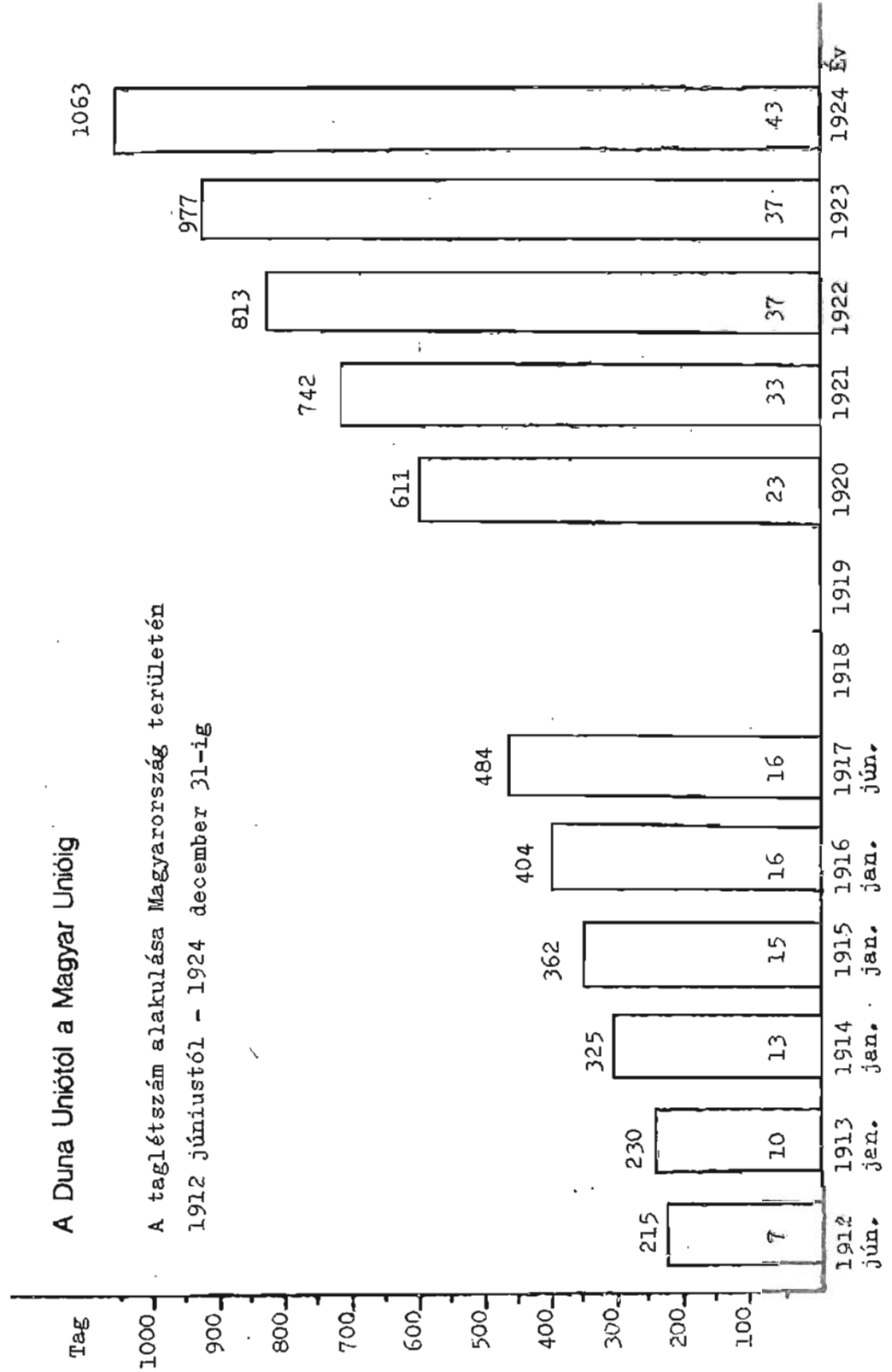
A hazánkban élő gyülekezetek szervezésére is hamar sor került. Ennek első állomása az volt, hogy 1918. június 11-16. között Budapesten sikerült egy gyülekezeti munkásértekezletet összehívni, amit 1919. okt. 30. és november 3. között egy budapesti konferencia követett, ahol a Közép-Magyar Misszióterület magába olvasztotta a többi, Magyarország területén lévő gyülekezetet "Magyar Misszióterület" néven. A szervezeti rendeződést több tény is sürgette. Huenergardt, J. F. több mint 21 évi magyarországi szolgálat után visszatért hazájába. A szervezést sürgette az is, hogy az "Órálló mozgalom" - vagy más néven a "reformadventisták" - szakadármozgalma meglehetősen nagy belső károkat okozott a missziónak. Ez a szakadármozgalom Németországból indult, de hazánkban is jelentős talajra talált. Szélsőségesen puritán életvitelt ajánlottak, amihez tagjaink egy része ragaszkodott. Kötelezővé tették a vegetárius étkezést, egyesek a házasságtól való tartózkodást is propagálták, és a háború viharaitól sokat szenvedett országban a mártíromságot is

vállalni kész pacifizmusuk jó talajra talált gyülekezeteinkben. Az őrálló mozgalom által képviselt elvek több ponton hasonlítottak a nazarénusok felfogásához, akiknek ekkor még jelentős bázisaik voltak hazánkban. Velük szemben a frontot kezdetben Huenergardt testvér szinte egyedül tartotta. Jelentős eligazítást adott a gyülekezeteknek a háború és a béke kérdésében az Evangéliumi Munkás különszámában /1/, valamint különböző folyóiratainkban megjelent cikkeiben, melyeknek érvelése máig érvényes, teológiai igényes. Ezen túl - a nehéz háborús helyzetben, amikor lelkipásztoraink többsége katonai szolgálatot teljesített - néhány alkalmas és később is jó eredményt felmutató bibliamunkásnő segítségével (Greiner Sarolta, Veszprémi Ida, Lovass Eszter, Fülöpp Judit, Gassmann Augusztá, Kőglovits Emília, Köbölös Erzsébet, Füzy Jula) elsősorban a belső egyházi élet eredményeinek megőrzésén fáradozott. Folyóiratainkon keresztül nagyon sok gyülekezeti segédanyagot adott, igyekezett a gondos, áldozatos munkára. Ennek a munkának eredményességét tükrözi az 1919. okt. 30-nov. 3-1 konferencia 3. határozata: "A tapasztalatok azt mutatják, hogy azon gyülekezetekben, ahol a diakónusok rendszeresen munkálkodnak, a gyülekezeti életben előrehaladás látható. Hogy Krisztus Urunk testének tagjai elevenek legyenek, szükséges, hogy ezen rendszert minden gyülekezetbe bevezessük, sőt tökéletesítsük" /2/.

A gondos munka eredményeként a háború utáni években gyorsan rendeződtek az egyház sorai. Viszonylag hamar sikerült lokalizálni az őrálló mozgalom hatását. Ez a taglétszám alakulására is döntő befolyással volt. A gyülekezetek taglétszáma a Duna Unió megalakulásától a Magyar Unió megalakulásáig a rendelkezésünkre álló adatok alapján a következőképpen alakult:

A Duna Uniótól a Magyar Unióig

A taglétszám alakulása Magyarországon területén
1912 júniustól - 1924 december 31-ig

Az oszlopban a gyűlékezettek száma. Az oszlopok fölött az az évi (dec.31.) taglétszám.

Az oszlopgrafikonból is kiderül, hogy a Duna Unió taglétszámának jelentős növekedése a háború éveit megelőzően a mai Magyarország területén lévő gyülekezeteinkben. De a háborús évek egyházi konszolidálódása után - az 1920-1924 közötti években - meredeken emelkedik a statisztikai görbe. Öt esztendő alatt több mint duplájára növekedett egyházunk taglétszáma.

Még plasztikusabbá teszi ezt a képet az alábbi táblázat, mely a munkások, a gyülekezetek számát és a taglétszámot tartalmazza az 1920. szeptember 24-26-i békésesabai konferenciától, mely a magyarországi helyzetet egyházszerkesztéssel végképp stabilizálta, a Magyar Unió megalakulásáig.

1920	14 munkás	23 gyülekezet	611 tag
1921	18 munkás	33 gyülekezet	742 tag
1922	19 munkás	37 gyülekezet	813 tag
1923	18 munkás	37 gyülekezet	977 tag
1924	18 munkás	43 gyülekezet	1063 tag

Mi van a számok mögött?

A korabeli dokumentumok, folyóirathírek tanulmányozása közben néhány alapvető, misszió-stratégiai szempontból sem elhanyagolható szempont bontakozódik ki előttünk. Ezeket szeretném - a teljesség igénye nélkül - sorra venni.

1.) Egyházunk közjogi helyzete nem volt rendezett ebben az időben, bár a békeszerződések - papíron - a kisebb protestáns egyházak számára is biztosították a vallásszabadságot, de ez soha nem valósult meg. Az egyház vezetőinek jelentős erőfeszítéseket kellett tenni az istentiszteletek szabad gyakorlásáért. Az egyház legalizálását, rendezett istentiszteleti életének biztosí-

tását segítették az imaház-építkezések, melyek jelentős anyagi áldozatokkal jártak (Battonya, Békés, Budapest Székely B.u., Miskolc). Ekkor épült az egyház budapesti nyomdája is.

- 2.) A korszak egyetemes adventista missziószemlélete alapján jelentős szerepet kapott a sajtó a hármasszori üzenet hirdetésében. A kiadói hivatal megszervezése, új folyóiratok, traktátusok, könyvek kiadása és a rendszeres, minden lakott helyet felkereső könyvevangélista munka megszervezése volt a statisztikai növekedés legfőbb biztosítója. Ennek a munkának a pontos feltérképezése, módszereinek és eredményeinek kiértékelése még az elkövetkezendő évek feladata. A könyvevangélizáció ebben az időben "gyakorlati prédikátorképző iskola" is volt és az is maradt a nyomda államosításáig. Az eredményes könyvevangélista munka volt a feltétele annak, hogy valakit felvegyenek a lelkészek sorába és valamelyik külföldi prédikátorképző iskolába küldjenek. Ez a nagyon nehéz, sok ügyességet igénylő munka jó iskolája volt a gyakorlati emberi kapcsolatok ápolásának.
- 3.) Az 1920-as békéscsabai konferencia alkalmával még nem volt magyar felszentelt prédikátor hazánk területén. Az 1920-as évek elején kerültek a közösségbe, majd csakhamar a szolgálatba azok az új, tehetséges lelkipásztorok, akik a következő évtizedek terheit hordozták és egyházunk későbbi vezetői lettek. Az egyház ebben az időben is tett erőfeszítéseket annak érdekében, hogy lelkészképző intézetet szervezzen hazánkban, de jogi helyzetünk rendezetlensége miatt nem nyílt lehetőségünk arra, hogy magyar szemináriumot alapítsunk. Igaz, a megfelelő tanári kar is hiányzott. Így egyetlen lehetőség maradt: a magyarországi lelkészjelöltek hosszabb, rövidebb ideig külföldön - főként a friedensau-i és a marienhöhe-i szemináriumban - készültek a szolgálatra. Ez a

kiképzési forma nyelvtudáshoz és ezen keresztül az alapvető adventista irodalom megismeréséhez segítette munkatársainkat. A nagyvilág adventistáival való kapcsolattartásra, külföldi tapasztalatok gyűjtésére is lehetőség nyílt, ugyanakkor nem valósult meg a rendszeres, a nemzetközi adventista lelkészképzés színvonalának megfelelő, hazai teológiai képzés. Ennek a tehetséges, nagyra hivatott generációnak ez volt az egyik érzékeny hiányossága.

4.) Az ifjúsági munka és a többi osztálymunka alapjainak lerakása, megerősítése is ebben az időszakban történt, ami azután a lélekmentési eredmények ugrásszerű növekedésében gyümölcsözött. A könyvevangélista munkáról már megemlékeztünk, de külön is szót érdemel ennek a munkának a szórványgondozásban betöltött szerepe. A gyors növekedés alapja a missziói bázisok számának szaporodása volt, nem pedig a meglévő gyülekezetek létszámának ugrásszerű növekedése. A könyvevangélista egy-egy szórványban élő adventista családnál talált otthont, támaszt munkájához, míg a szórvány a könyvevangélistában egy aktív, agilis missziói munkást kapott, aki újabb érdeklődők felderítésével segítette a kibontakozódó missziót. A ránk maradt missziói jelentések, iratterjesztési eredmények azt mutatják, hogy sikerült közösségünk egészét mozgósítani a missziói munkában és a bizonyágtévő szolgálatban.

5.) A fejlődés korlátairól is őszintén kell szólni. A misszió nagyobb mérvű kibontakozódásának az volt az akadálya, hogy közösségünk - bátran mondhatjuk, hogy a többi kisegyházhoz hasonlóan - "gettóba" került. Ebben természetesen döntő szerepe volt a külső, társadalmi előítéleteknek is. Adventistának, "szektásnak" lenni - szégyen volt. Sok család a szektássá lett tagját

"kitagadta" vagy legalábbis elszigetelődött az ilyen személyektől. Ha a közösség társadalmi bázisát vizsgáljuk, azt látjuk, hogy meglehetősen egysíkú kép alakult ki. Szinte teljesen hiányoztak közülünk a műveltebb, iskolázottabb emberek. Egy-egy érettségizett ember "szenzációnak" számított soraink között. Ez még nem jelentene önmagában problémát, de az igen, hogy már ekkor jelentkezett néhány helyen a kultúraellenesség, az értelmiségtől, a műveltebb emberektől való idegenkedés. Ezeket a rétegeket nem tudta elérni az adventista misszió, és az ilyen körökből érkező személyeket sem befogadni, sem a gyülekezetbe integrálni nem tudtuk. Az így kialakuló előítéletek nehezítették a szélesebb körű missziói stratégia kibontakozását.

A két világháború közötti történetünknek három jelentős cezúrája van: a Magyar Unió megalakulása, a magyar egyházi vezetés kialakulása és a két világháború közötti közjogi harcok. Egyházunk történetének főbb eseményeinek összefoglalása is már sok érdekes gondolatot indít el.

A Magyar Unió az 1925 március 6-9. tartott budapesti konferencián alakult meg 43 gyülekezettel és 1063 taggal. Az unió akkor két egyházterületre oszlott:

- a) a Közép-Magyarországi Egyesületre 24 gyülekezettel
- b) a Kelet-Magyarországi Egyesületre 19 gyülekezettel.

A Nyugat-Magyar Terület a Közép-Magyarországi Egyesület egyik kerülete, de már ekkor elhatározza a konferencia, ha ezen a Dunántúlt magában foglaló területen eléri a taglétszáma 250-et, akkor külön területté szervezik. Itt megint jelentkezett az a szervezési elv, amit eddig is több esetben megfigyelhettünk. A szervezeti keret - a misszió, az elvégzendő feladatok kerete. Ezt a missziói

feladatot pedig csak rendszeresen, a földrajzi, politikai határok figyelembevételével lehet eredményesen elvégezni. A Nyugat-Magyar Terület a rendszeres és megsokszorozott missziói fáradozások eredményeként az 1926. március 5-7. között tartott budapesti konferencián megalakult. Így létrejött a Magyar Unió hármas szerkezeti egysége, ami a természetes földrajzi határokhoz igazodott.

De térjünk még vissza az unió alakuló konferenciájához. Az egyház elnökévé Minck Adolfot, titkárrá Albrecht Józsefet, pénztárossá Greiner Saroltát, osztálytitkárrá Sohlmann Károlyt, könyvevangélista vezetővé Wicklein Adolfot választották. Az unióbizottság összetétele még nem tükrözte azt a változást, ami a területi bizottságokban már megmutatkozott. Az 1920 után jelentkező tehetséges, vezetői adottságokkal rendelkező magyar lelkipásztorok bekerültek az egyház vezetői köreibé.

Ezek - természetszerűen - bizonyos személyi feszültségekhez is vezettek, de Minck Adolf tekintélye, bölcs vezetői stratégiája ezeket a feszültségeket le tudta vezetni, sőt az egészséges fejlődés motorjává tudta tenni. Az egyházvezetés stabilitását igazolta a II. Uniókonferencia (Budapest, 1928. márc. 15-18.), mely kevés szervezeti változást hozott. Ugyanakkor ezekben az években a misszió szempontjából több figyelemreméltó esemény is történt.

1.) A belső egyházi munkaágak megerősödtek. Ez elsősorban a könyvevangélizáció módszeres kiépülésére vonatkozik, melynek Wicklein Adolf volt a fő munkálója. De ezen túl módszeresen megindult a gyülekezeti tisztviselők képzése, a könyvevangélisták számára is rendszeres tanfolyamokat szerveztek. A missziói lendület jellemző adata az, hogy ebben az időben két magyar misszionárius is dolgozik a közel-keleti misszióban. Tulasewszky (később Tuland) Károly Perzsiában, Bakos József pedig Törökországban.

2.) A jó gyülekezeti közhangulat, a rendezetten folyó munka azt a reménységet támasztotta, hogy sikerült megvetni az egészséges fejlődés alapjait. Jelentős ifjúsági munka bontakozódott ki, amely nemcsak a gyülekezeti istentiszteletekre terjedt ki, hanem emlékezetes kirándulások szervezésére, az énekkari munka alapjainak kialakítására is.

3.) A missziói munkában jelentős szerepet játszott az Idők Jelei című folyóirat, mely 1925-től a legfontosabb missziói vállalkozása az egyháznak. Ennek a folyóiratnak tartalomelemzése is fontos feladat. Nagyon jelentős törekvése volt ennek a lapnak, hogy a kor legjelentősebb politikai, társadalmi eseményeit a próféciaák szempontjából értelmezze. Igaz, ennek sokszor az lett a következménye, hogy túlaktualizált, nem mindig egészséges próféciaszemléletet képviselt. Ennek pontos megítélése csak az egész anyag feltárása és kritikai értékelése után lehetséges.

Az 1932. évi III. Uniókonferencia döntő változást hozott (Budapest, augusztus 4-7.). Ezen a konferencián Zeiner Alajos lett az Unió vezetője, mivel Minck Adolf a Divíziónál kapott beosztást, és ezért visszatért szülőföldjére Németországba. Az egyház vezetését a magyarok vették át. Érdekes, hogy ez a "magyarosítás" időben is egybeesett a magyarországi Metodista Egyházban lezajlott hasonló folyamattal. Ennek a fordulatnak hamarosan szomorú következménye lett. A személyes ellentétek, melyeket Minck Adolf ügyesen egyensúlyban tudott tartani, kiujultak, elmélyültek. A döntő fordulat akkor következett be, amikor Zeiner Alajos családi életében problémák adódtak, valamint csődbe jutott az a kísérlete, hogy egy adventista "tápszerüzemet" hozzon létre, amely a közösség tagjai számára termelné a vegetáriánus életmódhoz szükséges "reform ételeket". A tápszerüzem hozzáértés és kellő üzleti érzék hiánya miatt

ment tönkre. Az ezt követő személyes problémák a közösségen belül súlyos szakadáshoz vezettek, mely ha nem is gátolta meg a misszió további kibontakozódását, de súlyos belső lelki károkat okozott, melynek következtében értékes munkások mentek veszendőbe. Érdekes tünete a belső hatalomért folyó küzdelemnek dr. Somogyi Imre csatlakozása a közösséghez, aki személyes féltékenység és értetlenség miatt nem tudott integrálódni gyülekezetünkbe. Ezzel ma már felmérhetetlen károk érték egyházunkat. A beszűkültebb, "szektásabb" szemléletű réteg jutott hangadó szerephez. Zeiner leváltása után a Divízió nem bízta magyar vezetőre az Uniót, hanem ideiglenesen Wentland Mihályt nevezte ki az Unió vezetőjének, aki korábban a Csahszibvák Unió élén állt. A nagyon nehéz időben, népszerűtlen helyzetben Wentland rövid idő alatt is jelentős eredményeket tudott felmutatni. Nemcsak a Zeiner féle szakadást sikerült lokalizálnia, hanem helyesen ismerte fel azt, hogy a kibontakozódás egyetlen útja, ha a magyarországi misszió szakmai, teológiai színvonalát növeljük. Ezért gyors egymásutánban lelkészeknek szánt evangélizációs és továbbképző jellegű anyagokat adott ki, melyeket még lelkészeink idősebb generációja ma is kincsnek tart és szinte egy életen át segédanyagként használt.

A személyi problémák sem tudták megtörni a misszió lendületét. 1935 végén már 2404 tagja volt egyházunknak. A IV. Uniókonferencia (1936. okt. 1-4. Budapest) a konszolidálódás jegyében zajlott le. Ezen a fiatalabb, életörő generáció legtehetségesebb, legrátermettebb képviselőjét, Michnay Lászlót választották elnökké. Es a konferencia iktatta tisztségbe azokat a vezetőket, akik a háború nehéz évei alatt, majd a felszabadulás után kibontakozó új lehetőségek között vezető szerepet töltöttek be. Missziótörténeti szempontból elsősorban a "tábes-munka" kibontakozása jellemzi az 1930-as éveket, vagyis egyházunk szociális és karitatív tevékeny-

sége. Ez új elemként lép a többi munkaág mellé. Továbbra is jelentős erőfeszítések történtek a gyülekezeti munkások képzésében (pl. a szombatiskolai segítő), a könyvevangélista munka színvonalának emelésében, de a hárommillió koldus országában a karitatív tevékenység megszervezése, a különböző segélyakciók (csecsemőkelengye program, népkonyha felállítása stb) az egyház működésének legalizálását is segítették. Azt is meg kell mondanunk, hogy ebben a kiségyházak között nem egyházunk volt a kezdeményező, hiszen a metodisták két világháború közötti segélyakciója megelőzte az ilyen irányú adventista fáradozásokat. Hamarosan az egyház keretein kívül is figyelemreméltó eredményeket ért el ez a gyülekezeti munkaág. Ennek történetét is fel kell tárunk, mert ismerete nélkül nem lehet hűséges képet alkotni a két világháború közötti adventista misszióról. Régebbi gyülekezeti tagjaink tudatában ma is felejthetetlen emlékként élnek a régi "tábea-munka" élményei.

A karitatív munka új eleme volt Michnay László elnöksége alatt, hogy egyházunk jelentős anyagi erőfeszítéssel öregek otthonát létesített. 1937. szeptember 12-én Tápiószelén, majd 1938-ban Vattán nyitotta meg kapuit ez az adventista intézmény, hogy otthont adjon mintegy 100 magatehetetlen, idős embernek, akik között voltak nem adventisták is. Ennek a fenntartása egy kb. 2600 tagot számláló kis egyháznak, nagy anyagi áldozatot jelentett. Ma is figyelemreméltó, amit Michnay László az otthon megnyitása alkalmával mondott: "Ma 700 millió keresztyén él a világon. Kellene, hogy sok milliószorosa legyen a szeretet az emberek között. Nagyobb, mint régen volt. Hiszen gazdagabbak lettünk a tudományokban. A technika megváltoztatott mindent a világon. Csak a szeretetben lett szegényebb az emberiség. Sivár és szegény a lélek." Ez a második világháború növekvő árnyai között prófétai hang volt. Sajnos egyházunk betiltása után az öregek otthona feloszlott és a nagy erőfeszítésekkel létrehozott kezdeményezés sok apró vita forrása lett.

A könyvevangélista munka új eleme az adventista kiadású egészségnevelő irodalom megjelenése volt. Nemcsak a Boldog Élet folyóirat cikkeire gondolunk - melyeknek hagyományait a mai egészségnevelő irodalom is folytatja - hanem a "Boldog Élet kiskönyvtára" füzetekre is, melyekben a legjelentősebb, sokszor baloldali meggyőződésű orvosok és más közegészségügyi szakemberek írtak. A könyvevangélista munka stratégiájához egyre inkább hozzátartozott, hogy ezekkel az egészségügyi tárgyú füzetekkel és folyóiratokkal kell utat készíteni a többi vallásos irodalomnak is.

A Zeiner által kezdeményezett és patronált "tápszerüzem" bukása, valamint az őrálló mozgalom szélsőséges felfogásai és a közösségünkön kívüli magyar vegetáriánusok szélsőségesen fanatikus állásfoglalásai a közösség tagjai sorában is népszerűtlenné tették az egészséges életmódra nevelés különböző elemeit. Az ment át a köztudatba, hogy az egészségügyi reform egyenlő a húsmentes, esetleg - Bicsérdi Béla hatására - a nyerskosztos étellel, amelyhez legjobb esetben a természetgyógyászat tartozik. Ezeknek a helytelen beidegződéseknek és sok vitát kiváltó téveszméknek az eredete is felkutatásra vár. Mindenesetre fontos az a törekvés, amely az egészségre nevelést tűzte ki célul a kor tudományos színvonalán. Sajnos sokszor ezeknek a könyveknek kisebb volt a hatásuk a gyülekezetben, mint a gyülekezeten kívül.

Ahogy az előző fejezetben már utaltunk rá, a második világháború súlyos megpróbáltatásai azzal kezdődtek egyházunk életében, hogy 1939 decemberében, minden előzetes kivizsgálás nélkül, betiltották istentiszteleteinket, mivel egyházunk léte a törvény megfogalmazása szerint a "honvédelem érdekeit veszélyezteti".

Ennek a nehéz korszaknak is vannak fontos, máig érvényes missziótörténeti tanulságai. Elsősorban azt kell megemlíteni, hogy a

legális istentiszteletek és összejövetelek biztosítása érdekében született több érdekes kezdeményezés. A legális istentisztelet a misszió mindenkori alapfeltétele. Néha a karitatív munka egy-egy alkalmát, máskor az ifjúsági munkát hívták segítségül az istentiszteleti összejövetelek legalizálására. Pl. ekkor alakult a budapesti gyülekezetek legjobb énekeseiből az Oratóriumi Ének-és Zeneegyesület (1942), mely mint bejelentett zeneegyesület tartotta gyűléseit, amit természetesen istentisztelettel is összekötöttek. A gyülekezeti munka belső színvonalát támogatták a különböző címen megjelenő folyóiratok ("Útmutatók" sora). A látszólag önálló céggént működő kiadóhivatalunk biztosította a szombatiskolai tanulmányokat az egész háború alatt. Ekkor jelentek meg E.G.White-nak olyan jelentős művei magyar fordításban, mint az Apostolok története (1943), Pátriárkák és próféták (1944) stb.

Az Adventista Egyház vallásszabadságért folytatott küzdelme és ennek eredménye a többi kiségyház előtt is tekintélyt adott közösségünknek. Már az 1930-as évektől megpróbálták összehangoltan küzdeni ezek a kiségyházak vallásszabadságuk biztosítása érdekében. A második világháború nehézségei arra indították a kiségyházakat, hogy létrehozzák a Szabadegyházak Szövetségét, melynek kezdeményezői a Divízió vallásszabadsági osztályával és Dr. J. Nussbaummal egyetértésben az adventisták voltak.

Ezeknek az éveknek másik jelentős eleme az üldözöttek mentése, felkarolása, melyből természetesen nemcsak Michnay László vette ki részét, hanem nagyon sok névtelen vagy csak kevésbé ismert hőse is ennek az áldozatos munkának.

Egy érdekes, missziótörténeti szempontból talán különös elemet kell itt még megemlítenünk. Az 1930-as évek közepén élrekerülő új generáció tagjai nagyrészt baloldali múlttal rendelkeztek és közeli jó

kapcsolatban voltak egymással. A közösséghez csatlakozásukban, teológiai gondolkodásukban jelentős szerepe volt a bibliai próféciák megértésének. Nem annyira etikai oldalról, mint inkább a próféciák megértésének, világtörténeti távlatú felismeréseinek oldaláról közeledtek a közösséghez.

A felszabadulás után egy új korszak kezdődött az Adventista Egyház történetében. Ennek részletes vizsgálata már bonyolultabb feladat. Nemcsak azért, mert időben ez a kor közelebb van hozzánk és szubjektív érzéseink, véleményeink jobban befolyásolnak a történelmi folyamatok megértésében, hanem azért is, mert egyházunk is részese volt annak a nagy politikai, társadalmi, kulturális változásnak, amely egész népünk életformáját megváltoztatta.

Jegyzetek

- 1.) EM. 1916/2. szám: A keresztyén és a háború című cikk
- 2.) EM. 1919. 4-5. 45. old.

3. KÉT ARCKÉP

a) Minck Adolf: a Magyar Unió első elnöke

Adolf Friedrich Minck 1883. szeptember 4-én egy kis észak-németországi faluban Todendorfbán /Schleswig-Holstein tartomány/ született evangélikus vallásban. /1/ 1908-ban ismerte meg és fogadta el az adventi igazságot, és 1908. dec. 19-én feleségével együtt G.W.Schubert megkeresztelte. A Berlin Linien Strasse-i gyülekezet tagja lett, majd hamarosan a friedensau-i iskolába került. A prédikátorképző tanfolyam elvégzése után 1910. január 1-től, mint evangélista dolgozott Stellingben, majd pedig Kelet-Németország különböző helységeiben: Greifswaldban, Stralsundban, Anklamban, Wolgastban, Swinemünde-ben és Eberswalde-ben. /2/ 1913. szeptemberében /3/ került misszionáriusként Sarajevóba a Duna Unió Adria-i Misszióterületére, melyhez ekkor Horvátország, Bosznia, Hercegovina, Montenegró, valamint Fiume városa tartozott. Sarajevóban 1912-ben kezdődött az evangélizáló munka, melynek eredményeként 1913 elején már egy hét tagú csoport volt a városban. /4/ 1913. novemberében Sarajevóból Budapestre helyezték Minck Adolf testvérünket a budapesti német gyülekezet gondozására. 1914. november utolsó napjaiban L.R.Conradi testvér - útban Konstantinápoly felé - rövid látogatást tett Budapesten. Ekkor történt Minck testvér felszentelése, amelyen Huenergardt, J.F. testvér is részt vett. Ekkor szentelték fel Gassmann Ottó és Popescu Constantin testvéreket is. Gassmann testvér nemsokára a háború áldozata lett (+ 1915. dec. 22.) /5/, Popescu testvér pedig a romániai munkában vállalt feladatokat. Az egykori hiradás szerint "Conradi L.R. testvérünk tartotta az ünnepi beszédet, amelyben hivatkozott az adventi nép komoly feladatára az utolsó időben. Azután beszélt az evangéliumi munkásnak feladatáról, hivatásáról és nagy felelősségéről és magyarázta a prédikátoroknak a gyülekezettel szemben való viszonyát

(Acs 13:1-13; 14:12.19-23), továbbá a gyülekezetnek a prédikátorral szemben való viszonyát (Acs 12:1-5.12; Ef 6:8-9; 1Thessz 5:12-13; Zsid 13:17). Ezután következett az ima magyar és német nyelven, mely közben ezen három testvérünk közvetéssel felavattatott komoly munkájára. Hívó testvéreinkre s a számos idegen hallgatóra is nagy benyomást gyakorolt ezen ünnepély." /6/ Ekkor már tombolt a világháború. Nagyon sok testvérünk a frontra került. Minck Adolf ebben az időben az Észak-Magyar Misszióterületen, Kassán dolgozott. A Duna Unió 1916. január 25-29. között tartott harmadik leszámoló ülésén ideiglenesen őt bízták meg az Észak-Magyar Misszióterület vezetésével. /7/ De nemsokára Minck Adolfot is behívták katonai szolgálatra a német hadseregbe. A frontról Magyarországra tért vissza. Huenergardt J.F. Amerikába való visszatérése után (1919. jan. 23.) ő lett a magyarországi munka irányítója, mint a Közép-Magyar Misszióterület előljárója. /8/ A történelmi Magyarország felbomlása után az Adventista Egyház is újjászerveződött. Az 1920. nov. 24-26. között tartott békéscsabai konferencián Minck Adolf testvért választották az akkor alakult Magyar Egyesület vezetőjévé. /9/ Minck Adolf elnöksége idején alakult ki egyházunk szervezeti rendje. A különböző osztálymunkákat, az ifjúsági munkát megerősítette. A könyvevangélista munka alapjainak lerakása, néhány ma is virágzó gyülekezetünk imatermének felépítése nevéhez fűződik. Jelentős küzdelmet folytatott a reform adventisták szakadár mozgalma ellen./10/ Részt vett az 1919. július 20-27. között Friedensauban tartott prédikatori tanácskozáson /11/, valamint a Generál Konferencia 1920. aug. 5-12. között Zürichben tartott tanácskozásán. /12/ Ott volt a Generál Konferencia 40., San Francisco-i ülésén 1922. máj. 11-31. között. /13/ Amikor visszatért a frontról a mai Magyarország területén mintegy 488 tag volt csupán /14/. Hatéves kemény munka után 1924 végére ezer fölé emelkedett az adventisták száma. Ezért a Divízió határozata alapján az 1925. márc. 6-8-1 budapesti konferencián unióvá szervezték a magyarországi gyülekezeteket. /15/ Az Unió

első elnökévé Minck testvért választották, majd az 1928. márc. 15-18-i második uniókonferencián újraválasztották. /16/ Mint unióelnök részt vett a Generál Konferencia 1926. máj. 27- jun. 14-i Milwaukee-i ülésén. Ez alkalommal meglátogatta az amerikai magyar gyülekezeteket. /17/ Ott volt az európai divízió elöljárójának 1928. augusztus 15-21. közötti konferenciáján Marienhöheben, ahol négy divízióra osztották Európát. /18/ 1932 augusztusában a Divízióhoz került 19 évi magyarországi szolgálat után, mint a Közép-Európai Divízió ifjúsági, szombatiskolai és népevangélista titkára. A Pesti Vigadóban 1932. augusztus 4-7. között tartott konferencián Zeiner Alajos, akit az Unió új elnökévé választottak, Fil 4:4. alapján búcsúzott tőle. Az ország testvériségének köszöntését Jeszenszky Béla gyulai vén adta át, míg a prédikatori karét Voigt Miksa. /19/ Minck testvérben egy remek szervezőt veszített a Magyar Unió, aki a szív és a lélek embere volt. Idős testvéreink még mindig nagy szeretettel emlékeznek szolgálatára. Amikor elment közülünk, már kb. 2200 tagja volt az Uniónak. 1934-1936. az Észak-Német Unió vezetője, valamint a Közép-Európai Divízió területi titkára volt. 1937-ben választották meg a Közép-Európai Divízió elnökének. A háború nehéz évei alatt hűségesen állt a posztján egészen 1950-ig, a San Francisco-i Generál Konferenciáig. Az ott elmondott jelentése ma is élő, megdöbbentő erejű dokumentum. /20/ 1950 után nyugdíjba vonulásáig mint a Divízió egyik területi titkára szolgált Isten ügyét. 1954-ben 71 éves korában ment nyugdíjba. 1960. január 1-én megemlékeztek 50 éves szolgálatának évfordulójáról. /21/ Még ugyanebben az évben rövid betegség után, néhány nappal 77. születésnapja után, szeptember 16-án Berlinben elhunyt. /22/

Bár nem volt a toll embere, és a magyar nyelvnek sem lett mestere, mégis írásait olvasni ma is tanulságos. Amikor a h.n.adventista misszió fejlődéséről tudósít a Krisztust váró ember szeretete és

reménysége vezeti tollát. /23/ Gondot fordított írásaiban is az egészséges szervezeti rend ápolására és nem egy írása ma is megérdemelné, hogy újra publikáljuk. Különösen a gyülekezetek egységéről, pénzügyi gazdálkodásáról, valamint szervezeti rendünk alapjairól szóló írásait forgathatjuk ma is haszonnal. /24/ Többször ragadott tollat a vallásszabadság védelmében is. /25/ Az ige hirdető, a lelkigondozó Minck Adolfrá emlékeztetnek a lelki élet törvényszerűségeit feltáró cikkei. Egyik legkorábban megjelent cikkének záró mondataival fejezzük be emlékezésünket, melyben Minck testvérünk arról a hűségről tett hitet, mely egész életét, szolgálatát jellemezte: "A hit és a hűség egybetartoznak. A hit hűség nélkül többé nem hit már, csupán egy üres formáság; hüvely mag nélkül és ezért értéktelen. Ha egy keresztény és adventista a hűséget, azaz úgy Isten mint embertársai iránti kötelezettségeinek betöltését nem veszi szigorúan, ... úgy az ilyen már a gonosz ellenség befolyása alá került, mely most az engedetlenség fiaiban munkálkodik. Hűtlenség egy a hitetlenséggel. A hitetlenség halált, a hűség... az örök életet hozza". /26/

Utolsó önéletrajzában, amelyet valószínűleg nem sokkal nyugdíjbavonulása után írt, Augustinus híres mondásával foglalja össze életének és szolgálatának legfontosabb irányelvét: "A szükséges dolgokban egység, a nem szükségesekben szabadság, de mindkettőben szeretet". /27/

Jegyzetek

- 1.) Fragebogen für die Arbeiter in der S.T.Adventmission. (Sokszorosított úrlap 1925-ből).
- 2.) Seventh-day Adventist Encyclopedia. Washington D.C. 1976. 797.
A.Minck: Mein Werdegang im Werke Gottes. (kézirat, Berlin 1954)

- 3.) Günter Minck 1983. júl. 14-i levele. vö. Zeiner A.: EM. 1929. 1929. 5. 80.
- 4.) Schäffer W.: Az Adriai Misszióterület. EM. 1913. 3. 17-18.
Szigeti Jenő: Szerb, horvát és szlovén adventistákról a magyar nyelvű források tükrében (Békéscsaba. 1973).
- 5.) Huenergardt, J.F. nekrológja, EM. 1916. 20-21.
- 6.) Huenergardt, J.F.: Áldásos Unnepélyünk Budapest. EM. 1915. 1. 3-
- 7.) Koch M.: A Duna Unió bizottsági ülése. EM. 1916. 1. 11.
- 8.) Voigt Miksa: Értesítés a Közép-Magyar Misszióterület konferenciájáról. EM. 1919. 3-4. 44-47.
- 9.) Voigt Miksa: Jelentés a Magyar Egyesület konferenciájáról. EM. 1920. 4. 21-24.
- 10.) Minck Adolf: A Generál Konferenciának az ellenmozgalmakhoz való állásfoglalása. EM. 1921. 1. 26-27.
- 11.) Minck Adolf: A friedensau általános munkágyűlés 1920. júl. 20-27. im. 24-26.
- 12.) Minck Adolf: A Generál Konferencia európai bizottsági ülése 1920. aug. 5-12. Zürichben. im. 27-28.
- 13.) Előszó: EM. 1922. 4. 1.
- 14.) Minck Adolf: Magyarországi Unió. EM. 1925. 3. 1.
- 15.) Albrecht József: A Magyar Egyesület I. Uniókonferenciája. EM. 1925. 3. 2-6.
- 16.) Jenik Gyula: A Magyar Unió második konferenciája Budapesten. EM. 1928. 3. 43-46.
- 17.) Minck Adolf: Magyarok között Észak Amerikában. EM. 1926. 4. 55
uo.: Útban az amerikai Generál Konferenciára. EM. 1926. különszám 5. o.
- 18.) Minck Adolf: Az Európai Divízió előljáróinak konferenciája Németországban. EM. 1928. 4. 7-71.
- 19.) Jenik Gyula: A Magyar Unió III. konferenciája. (Jegyzőkönyv)

- 20.) A.Minck: Meine Verantwortung vor dem Präsident der Generalkonferenz und seine Vizepräsidenten am 18. Juli 1950, 20 Uhr, im Civil Auditorium in San Francisco (kézirat).
- 21.) W.N. (Dr. Werner Nehls): 50 Jahre im Predigtamt. Adventbote 1960. jan. 1. 8. Itt jegyezzük meg, hogy szolgálatának 30 éves évfordulóján 1940. jan. 1-én, az 1939. dec. 18-i unióbizottság határozata alapján, levélben köszöntötte Michnay László és Sohlmann Károly.
- 22.) W.Mueller: Nachruf. Adventbote. 1960. okt. 15. 319.
- 23.) Pl. A munka növekedéséről. EM. 1922. 2. 7-8. Az adventi műterjedéséről. EM. 1925. 3. 12. - A misszióterületünk Hollandiában. EM. 1929. 3. 44-46. - A Generál Konferenciánkról. EM. 1930. 5. 49-50. - A hetednapot ünneplő adventisták közössége az egész világon. EM. 1931. 5. 34-35. stb.
- 24.) Pl. Egység. EM. 1926. 2. 1-2. - A gondos pénzügyi gazdálkodás fontossága saját személyünk és a mű szempontjából. EM. 1928. 1. 3-7. - Gondoljatok a szegényekre. EM. 1928. 2. 17-18. - A szombatiskola családi osztálya EM. 1929. 3. 39. - Vezetők EM. 1931. 1. 2-3. - A gyülekezetvezető viszonya a gyülekezethez és a területhez. EM. 1931. 8. 59-60. stb.
- 25.) A.Minck: Die Adventisten. Neues Pastor Journal. 1925. július 7. (Válasz a lap 1925. jún. 23-i számában megjelent "Glaubensbekenntnisse die bezahl werden" című cikkére.)
- 26.) Minck Adolf: Hűség. EM. 1921. 1. 28-29.
- 27.) A.Minck: Mein Werdegang im Werke Gottes. (Kézirat. Berlin 1954?)

b.) Michnay László: „az úzöttek aranyszívű papja”

Michnay László hagyatékában egy verset találtam. A vers Peterdi Andor (1881-1958) alkotása, a költő egyik kötetében sém jelent meg.

”Michnay László prédikátorhoz.

Ugattak, bőgtek az ágyúk és a bombák,
Amikor reszketve beszédültem Hozzád,
Ég, föld remegett, akár üldözött lelkem:
Amikor tenálad menedéket leltem.

Se honom, se fészke nem volt e világon,
Sehonnai lettem szép szülő hazámon,
Száz halál lesett rám s mint a hajszolt dúvad
Nem tudtam, hogy merre meneküljek, bújjak.

Úgy szédültem oda ajtód küszöbére:
Semmit sem szólva, semmit se kérve
Csak szemem könnyei ragyogtak fel hozzád:
S lettél az irgalom, lettél a mennyország.

Kezed simogatott, vigasztalt jó szavad,
Lettél megáldott Krisztus-szavú pap:
'Az én házam, a te házad és kenyere felét
Az Úr nevében boldogan nyújtom most feléd'.

Így lettél az úzöttek aranyszívű papja,
Ki Isten nevében lelkét osztogatja.
Testet ölt az Ige, ha elhangzik a szádon
S prófétaként jársz itt e vérző világon.”

Alatta a dátum: "1945. január 22." /1/ Ez a vers a költő első alkotása a felszabadulás után. Peterdi Andor feleségének, Várnai Zseninek életregényéből rekonstruálhatjuk a vers /2/ születésének hátterét. Michnay László adventista lelkész 1944 márciusában saját iratait átadta Peterdi Andornak, hogy egy Zab utcai fatelepen munkát vállalhasson. Mikor innen 1944 novemberében menekülnie kellett, dr. Istók János közbenjárásával kórházba került. Peterdi sorsáról így folytatja Várnai Zseni a beszámolót: "Andornak az ostrom legizsóbb napjaiban kellett elhagynia a kórházat. Kint bolyongott az utcán, és nem volt hova mennie. Omladékok, üvegcserepek között botorkált, reszketve a hidegtől és az éhségtől. A bombatámadások alatt be-bekéredzkedett útha eső óvóhelyekre, de nem mindenütt tűrték meg a gyanús idegent. Felkötött karja, sovány, borostás arca, gyűrött, kopott ruhája nem volt jó ajánlólevél. Az emberek gyanakvók és kegyetlenek lettek... Napokig járta így a várost, miközben bombák robbantak a feje fölött, házak omltak össze, téglatörmelék borították az uttestet, sebesültek és halottak heverték mindenütt." /3/ Az utcáról - nem volt más választás - elcsigázva bemenekült a gettóba. Itt élte át a gettó felszabadulását 1945. január 17-18-án. Peterdi Andor erre így emlékszik vissza Várnai Zseni könyvében: "Nagyon beteg voltam... mint egy nyomorult koldus vánszorogtam és mégis, bármilyen hihetetlenül hangzik, boldogan, mert nem kellett többé félnem az emberi szörnyetegektől... Romok, romhalma-zok, tüzek, robbanások, halottak, sebesültek úton-útfélen, amerre a szem ellátott." /4/ Ilyen megelőző élmények után menekült Michnayékhoz. De erről szóljon ismét a hűséges feleség, Várnai Zseni egy versrészlete:

Oda vánszorgott, ahonnan elindult
zsebében a Michnay papírokkal.
De most a testét sebek borították,
mint egy vén Jób olyan volt valóban.

Michnayné ápolta és etette,
de akkor már ez se segített rajta,
megtört szeme a messzeségbe nézett,
s mint száraz ág, oly vékony volt karja...
a sok szenvedés végképp meggyötörte
úgy látszott már elvesztjük őt örökre.

Michnay László sírt is nézett néki:
ott volt közel a Petőfi-ház kertje...
De hogy megjöttünk, s minket élni látott,
a boldogság őt is éltetni kezdte. /5/

A felszabadulás után a család Michnayéknál találkozott ismét. Így emlékszik erre Várnai Zseni: "Székely Bertalan utca 13. Egyemeletes kis ház, az adventisták székháza. Michnay László elnök az emeleten lakik családjával. Itt talált menedéket férjem a fölszabadulás első napjaiban... Michnay barátunk tárt karokkal fogadott bennünket, és már jött felesége is, olyan volt, mint a lány kalács: édes, gömbölyded asszony, aki mintha azért jött volna a világra, hogy a jóságot megismertesse az emberekkel." /6/ Ennyit a vers születésének háttéréről.

Az 1965. november 3-i Népszabadságban egy apró hír tudatta, hogy október 30-án Singapore-ban 73 éves korában váratlanul elhunyt Michnay László, miközben hazájából feleségével együtt Ausztráliában élő gyermekeinek, unokáinak meglátogatására indult. /7/

Ki volt ez az ember? Ki volt "az űzöttek aranyszívű papja"?, aki az embertelenségben is mert és tudott ember maradni?

Békéscsabán született 1893. július 28-án. Édesapja - ki a tükrös szívek és a mézeskalács huszárok ügyes kezű mestere volt - fiát

evangélikus tanítónak adta. Egy Szatmár megyei nyomorúságos kis községben, Kölcshán tanítóskodott, amikor 1914-ben, mint önkéntes, vonult be és a frontra került. A századforduló nacionalizmusából itt, a lövészárkok mocskában ábrándult ki. Fogcságba esett és megismerkedett a munkásmozgalommal. Csalódott a hivatalos egyházban, ami egy falusi egyházi tanítónál az első világháború idején nem is volt csodálatos. Hazajött. Itthon mint tanító, először a községi, majd a járási, végül a megyei direktórium tagja lett. A Tanácsköztársaság bukása után az elcsapott egyházi tanító az öngyilkosság gondolatával foglalkozott, amikor bujkálása közben 1919 őszén befogadták, rejtegették a békéscsabai adventisták és szorgalmasan hallgatta Zeiner Alajos prédikációit. "Itt ismerkedtem meg Jézus Krisztussal, aki szolgálul hív minket, hogy szeretettel tudjuk szolgálni felebarátainkat" - vallotta egyik visszaemlékezésében. /8/ Hat hónap múlva 1920. május 13-án itt, szülővárosában keresztelte meg Minck Adolf. Ezután mint könyvevangélista dolgozott Békéscsabán, Békésen, Hódmezővásárhelyen, Szegeden. Eredményességét és rátermettségét látva az egyház vezetői 1920 végén a frie - densau misszióiskolába küldték. Innen hamarosan hazatért, és 1921. június 1-től prédikatori szolgálatba lépett. A rákospalotai, majd a Budapest, Baross utcai gyülekezetben teljesített szolgálatot. 1921. október 16-án házasságot kötött. H.F.Schubert és L.R.Conradi, Minck A., Zeiner A. és Voigt M. segítségével szentelték lelkésszé 1925. március 8-án, de már egy évvel később, 1926. március 7-én kiváló képességeire és eredményes munkájára való tekintettel a Közép-Magyar Egyesület (egyházterület) vezetőjévé választották. Később a Kelet-Magyar (1930. április 3. - 1934. február 8.), majd a Tiszántúli (1934. február 8. - 1936. október 10.) Terület vezetője lett. Így tízesztendős területvezetői működése alatt az egész ország területén dolgozott.

1936. október 10-én a H.N.Adventista Egyház Magyar Uniója elnökének választják. Elnöksége alatt fellendült egyházunk addig is

jelentős karitatív munkája. 1937. szeptember 12-én Tápiószelén, majd 1938. szeptember 4-én Vattán nyitotta meg kapuit az adventista "Öregek Otthona".

Michnay László elnökségének idejére esett a Magyar Unió legnagyobb megpróbáltatása. 1939. december 2-án a belügyminiszter betiltotta egyházunk működését. /9/

1941. január 17-én sikerült elérni, hogy új néven (Magyarországi Bibliakövetők Fellekezete) engedélyezték ugyan az összejöveteleket, de minden istentiszteleten ott ült egy-egy detektív vagy csendőr, és az istentiszteleteket csak 18 éven felüli személyek látogathatták.

Michnay László egyik élharcosa volt az üldözött és 1939-től részben betiltott kiségyházak vallásszabadságának. Egyike volt azoknak, akik felismerték, hogy a közelgő történelmi vihar idején csak testvéri egyetértésben lehet a krisztusi szeretetparancsot teljesíteni. A H.N.Adventista Egyház és Michnay László kezdeményezésére gyűltek össze első tanácskozásukra az üldözött kiségyházak: baptisták, metodisták, adventisták, szabad keresztyének, ókatolikusok képviselői hosszú előkészítő munka után 1944 őszén, a Szabad Egyházak Szövetségének megalakítására. /10/

De a jó felekezeti kapcsolatok ápolásáért tett fáradozásai közben nem feledkezett meg a keresztyén szeretet krisztusi parancsáról. Bátorságára jellemző, hogy amikor (1942. március 29-én) a nyilas irányzatú "Függetlenség" egész oldalas cikkben jelentette be, hogy az 1882-1883-as tiszaezlári vérvádról folyamatosan cikkeket közöl, Michnay László 1942. április 6-án kelt levelében tiltakozott a hirhedt és rettegett sajtófőnöknél, Kolozsváry Borcsa Mihálynál, aki mint az Országos Sajtókamara alapító elnöke kérlelhetetlenül harcolt

minden baloldali gondolkodású egyén ellen. Ő volt a hírhedt "fajvédő gondolat" élharcosa a magyar sajtóban. Michnay László bátorságát egy-két idézet bizonyítja ebből a levélből: "Mélységesen megrendülve olvastam el a Függetlenség bejelentését. Mint egy felekezet prédikátora, mint 1000 %-os, vagy ha kell 10 000 %-os protestáns keresztyén ember, a Krisztus nevében kérem Önöket, ne dobáljanak tüzes csóvákat az amúgy is felfűtött tömegindulatok közé." Majd így kérdez: "Meg fog-e változni cikkeiknek hatása alatt a magyar munkás és középosztály helyzete? Lesz-e elég kenyér, jobb megélhetés, tisztességesebb életfeltétel, ha Magyarországon programra uszítunk és legyilkoltatunk 10-20 ezer ártatlan zsidót? Vállalják-e Önök a történelem ítélőszéke előtt és az Isten ítélőszéke előtt azt a felelősséget, mint aminő azzal jár, ha ezek a cikkek megjelennek? ...Bűn, amit a Függetlenség elkövet, olyan természetű következményekkel jár, mely népünket, magyar hazánkat a civilizáltabb nyugat megvetésének teszi ki, ha nem most, úgy majd évek múlva és sem Isten, sem a magyar haza nem adhat feloldást a nemzet ellen ilyenképpen elkövetett bűnök alól." Ezután bibliai és vallástörténeti érvekkel bizonyítja a vád képtelenségét.

Végül egy frappáns érvet említ: "Bizonyára méltóztatik tudni, hogy az őskeresztyénekkal szemben hasonló vádat emeltek a római birodalom pogányai. Nem is volt nehéz dolog, hiszen az úrvacsora szereztetési ígéje világosan arról szól: "Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az Újszövetség az én vérem által...stb." Mi sem volt hát könnyebb a Néróknak, a Cagliuláknak, a Diocleciánusoknak, mint felingerelni a tömeget, feltüzelní a keresztyének ellen, kik elég szívtelenek és kegyetlenek tudtak lenni, hogy vallási szertartásaikhoz keresztyén szűzek vérért használják." /11/

De nemcsak írásban volt bátor Michnay László, hanem prédikációiban is. Szemtanúktól tudom, hogy 1942-1943-ban a szószékről utasította

ki az istentiszteletre belépő zöldinges suhancot, bátran ítélte el prédikációiban a fajgyűlöletet és önfeláldozó emberszeretetre buzdított.

Mezőfi Vilmos visszaemlékezéséből tudjuk /12/, hogy 1943 októberében előadást hirdetett Michnay László a zsidókérdésről a Székely Bertalan utcai kápolnában, amiről az Írók, Újságírók Otthon körében tudomást szerzett egy kis társaság. Várnai Zseni ajánlta: "Hallgassuk meg az előadást, ugyan milyen érveket sorakoztatnak fel a mi szerencsétlen felekezetünk ellen. Hallunk-e valami újat, a sok rágalom között?" A javaslatot tett követte és a társaság egy kis csoportja elment a meghirdetett előadásra. Az érdeklődő újságírók - csalódtak. A prédikátor - Michnay László - nem gyalázkodott, hanem az embertelenséget, a kegyetlenkedést bélyegezte meg prófétai erejű szavakkal.

"- Arra szólítlak fel benneteket - mondta -, keresztyén testvéreim, hogy a most divatos zsidóüldözésben részt ne vegyetek. Krisztus Urunkat akkor szolgáljátok hűen és igazán, ha a zsidókat, mint felebarátokat nem gyűlölitek, nem üldöztök, sőt a mi Urunk Jézus akarata szerint megvédésükre, megmentésükre siettek. Oltalmazták meg testvéri szeretettel életüket, tulajdonukat, mert bizony mondom néktek, hogy a zsidók, a mi édes testvéreink, semmivel sem rosszabbak, mint más ember és órájuk is vonatkozik a Megváltó ama tanítása: 'Szeresd felebarátodat mint tenmagadat.'

Őszintén bevallom, hogy én erre a szónoklatra, erre a prédikációra nem voltam elkészülve. A pap részéről ebben a gyűlölettel izzó hangulatban nagy merészség volt ennyi ember előtt, ilyen formában, ilyen hangon prédikálni. Hiszen nem tudhatta, hogy a sokszáz összesereglett hívő közé nem furakodott-e be rendőrök, aki besúgja ezt a szónoklatot és nem lesz-e végzetes következménye? Mint ahogy

később meghallottam, Michnay László lelkész urat be is idézték a rendőrségre, mert feljelentés érkezett ellene eme előadás miatt. De szerencsére baj nélkül úszta meg ezt a megpróbáltatást."

1944-ben a legsúlyosabb üldözés idején, nemcsak a szíve, de az ajtaja is nyitva volt az üldözöttek előtt. Nem ismerte a félelmet, csak a szeretet parancsát. Az előbbi visszaemlékezésből idézek:
"A legnagyobb gyötrelmek idején, mikor ég és föld elhagyott bennünket, amikor életveszélyes volt keresztyén embernek zsidóval érintkeznie, megjelent rejtekhelyünkön Michnay László lelkész kenyérrel, étellel, téli holmival és ami a legtöbb volt, vigasztaló életadó, biztató szavakkal. Amikor parancsnokunk, egy főhadnagy, kiadta a jelszót, hogy az utcára lépnünk nem szabad, hozzánk jönni bárkinek tilos, ez a csodálatos férfi irgalomra bírta a főhadnagyot és szeretét ejtette, hogy ő rendszeresen meglátogathasson bennünket. Amikor többszöri látogatása után azt kértem tőle, hogy ne veszélyeztesse életét, ne járjon közénk, mert hiszen ha a nyilasok megtudják, akkor nincsen hatalom, mely életét menthetné, így válaszolt:
- Isten kezében vagyok! Ha cselekedeteimért üldözni fognak, akkor szenvedni fogok. Legyen meg a Mindenható Isten akarata..."

A XIV. kerületi Dorozsmai úton a H.N.Adventista Egyház egész sor üldözöttet rejtegetett. Ellátták táplálékkal és tüzelőanyaggal őket.

Egy hozzám intézett levelében Várnai Zseni így emlékszik meg róla:
"Michnay László emléke előttem a legmagasabb piederstálon áll, és már eddig is igyekeztem megörökíteni nemes cselekedeteit." "Michnay László kivételes emberszeretetére vall, hogy több mint ötven üldözöttet rejtegetett, és táplált miközben a fasiszták rémtetteit nyögte a város. Michnay László védettei valamennyien megmenekültek, s megérték a fölszabadulást." /13/

Michnay László nemcsak embereket, hanem szellemi értékeket is mentett. Várnai Zseni önéletrajzi regényében így írt erről: "Drámai költeményem, a "Látomás Jeremiással", amelyben a próféta szavával megjövendöltem a gyilkosok szörnyű végét, ugyancsak Michnay jóvoltából maradt meg. Ő rejtette el, ő őrizte meg számomra több kiadatlan versemmel együtt. De nemcsak üldözött verseknek adott ő menedéket, hanem üldözött embereknek is, és akit ő a védelmébe vett, azok megmaradtak." /14/

A felszabadulás után megsokszorozódott a szolgálat, a cselekvés lehetősége Michnay László számára is. Elsőként vette észre, hogy a szabadegyházi közösségeknek is küldetésük van a társadalomban. Egyik első - választásokra felszólító - körlevelében írta: "A mai rendkívüli időben kettős felelősséggel kell művünk, népünk sorsát és nem utolsósorban saját sorsunkat is szívünkön hordozni... Néink semmi sem olyan drága, mint az evangélium hirdetésének szabadsága. A közelgő választásoknál ezért honpolgári kötelességeket teljesítsétek úgy, hogy szavazataitokkal azt a pártot támogassátok, amelyik legjobban képviseli a vallásszabadság gondolatát." /15/ A vallásszabadság ügyét a baloldali koalíciós pártok támogatták. Michnay László jól látta, hogy az új lehetőségek alapja az állam és az egyházak közötti új viszonyban keresendő. A Szabadegyházak Szövetségének első sajtótájékoztatóján 1946-ban többek között a következőket mondta: "A Szabadegyházak és a közéleti demokrácia útja közös... A szabadegyházak együttműködnek a demokráciával, mert nem követelnek politikai előjogokat és nem akarnak az adózó nép terhére az állam eltartottjai lenni. De igen is hívei és harcosai a legteljesebb lelkiismereti és vallásszabadságnak... A Magyarországi Szabadegyházak Szövetsége, amely annak idején az Ideiglenes Nemzetgyűléshez memorandumot intézett, határozatában leszögezi, hogy evangélium-ellenesnek minősít minden faji, nemzetiségi vagy felekezeti megkülönböztetést, mely az ártatlanok üldözését táplálja

208

és a lelkekben elhinti a gyűlölet magvait. A gyakorlati keresztyén-
ség megvalósításáért küzdve - az igazi demokrácia szellemében -
akarja biztosítani mind a lelkiismereti szabadságot, mind a szociá-
lis igazságok érvényesülését." /16/

A felszabadulás után Michnay László vezetésével vett új lendületet
egyházunk élete. A szabadon hirdetett üzenet megduplázta tagságun-
kat. Az igehirdetés szolgálatában is élen járt Michnay testvérünk.
1948-ban plakátokon meghirdetett sorozata sokáig emlékezetes marad.
Kidolgozta a Jelenések könyvének magyarázatát nagy erejű prédikáció-
sorozatban. Sokszorosított formában is megjelentek az Imádságról,
valamint a Megigazulásról tartott igehirdetései.

A felszabadulás utáni évek egyik legnagyobb egyházi problémája a
politikai katolicizmus elleni küzdelem volt. Michnay László ebben is
derekasan részt vállalt. Különösen az iskolai vallásoktatási harcban
élesedett ki a küzdelem. Ezzel kapcsolatosan hangzottak el a követ-
kező józan, biblikus hangú szavai: "Nagyon sokat beszélnek ma a fa-
kultatív hitoktatásról. Ezt az egyházak céltudatosan félremagyaráz-
zák és tőkét kovácsolnak belőle maguknak saját érdekeik védelmére,
felbőszítve és felhasználva a tömeg tudatlanságát... Mi, kis feleke-
zet természetesen csak örömmel fogadjuk ezt az újítást, mert ezzel
gyermekeink hitoktatása a felekezet kezébe és gondja alá kerül és
nem leszünk kénytelenek gyermekeinket olyan kezekben hagyni, akik-
nek munkájától a mi biblikus hitünk eltér." /17/

Michnay László az új Magyarország aktív részeseinek látta a sza-
badegyházi közösségeket. Nem sokkal a protestáns egyházakkal kötött
egyezmények után a következőket írta: "A szíve mélyéig vallásos em-
ber nem a vagyon szaporítására, nem a tőke halmozására törekszik,
hanem hogy becsületos szívvel, emberbaráti érzéssel szolgálja Is-
tent és felebarátját; soha nem lehet ellensége olyan kormányzati

rendszernek, amely a javak egyenletesebb, igazságosabb megosztását vallja programjának, s annak megvalósításáért igazságos eszközökkel küzd." /18/ Végül hadd idézzük még egyszer Michnay László hitvallásos tömörségű szavait, ami ma is mindnyájunk számára érvényes vallomás: "El vagyunk kötelezve arra, hogy a Biblia szelleméhez híven magasra emeljük az emberi jogok zászlóját, melyen a lelkiismereti szabadság fenséges eszméje lobog. A meghátrálók örökre elvesznek! De mi az életért harcolunk, s ezért teljes erőnkkel azon leszünk, hogy győzzön az igazság és győzzön a szabadság. Azt akarjuk, hogy ez az ország, mely már annyi mártírvért ontott a szabadságért, végre az igazi szabadság hazája legyen. Azt akarjuk, hogy az igazi szabadság hazájában testvériség, egyenlőség honoljon."/19/

Michnay László testvérünk 1953-ig a H.N.Adventista Egyház Magyar Uniójának elnöke, majd 1958-tól 1960-ig, teljes nyugalomba vonulásáig, a Szabadegyházak Tanácsának ügyvezető igazgatója volt.

A felszabadulás után még 20 évig élt közöttünk, de soha nem dicsekedett érdemeivel. Csak barátainak szűk köre ismerte és tudta nagyszerű emberségének cselekedeteit. Azt is csak legközelebb álló barátai tudták, hogy az izraeli külügyminiszter levélben hívta meg, hogy ültessen Jeruzsálemben egy emlékfát. Amikor 1965 október 30-án Singapore-ban lehunyta szemét, nemcsak régen látott gyermekeinek látogatására indult, hanem azért is, hogy mihamarabb nőjön, virágozzon a jeruzsálemi fa./20/

Íme néhány adat egy ember életéből, aki úgy szerette Krisztust, hogy a felebarátért vállalta a samaritánus küldetését.

Az emlékezés az utódok feladata. Emlékezni a borzalmakra kötelességünk, hogy soha többé ilyen ne legyen, de azokra is kell emlékezni,

akkik áldozatkészen és bátran tenni tudtak a borzalmak ellen, hogy sok olyan ember legyen, mint amilyen Michnay László volt.

Jegyzetek:

- 1.) A vers gépirásos másolata a szerző tulajdonában.
- 2.) Várnai Zseni: Egy asszony a milliók között. Bp. 1963. Szépirodalmi K. 904.
- 3.) Uo.: 1024-1025. p.
- 4.) Uo.: 1029-1030.
- 5.) Várnai Zseni: "Varga Eszter föltámadása..."
- 6.) Várnai Zseni: Egy asszony a milliók között. Bp. 1963. 958.
- 7.) Népszabadság, 1965. november 3.
- 8.) Életének adatairól: Adatgyűjtés a Szabadegyházak Egyháztörténeti Lexikonához.
- 9.) Szigeti Jenő: A református egyház kapcsolatai a protestáns kis egyházakkal a két világháború között. TSz. 1980. 2. 87-92.
- 10.) Szigeti Jenő: Bevezető a Szabadegyházak Tanácsa szervezeti szabályaihoz. (1981.) Kézirat.
- 11.) A levél másolata a Michnay család tulajdonában, valamint a szerző birtokában.
- 12.) Mezőfi Vilmos: A szabad egyházak a zsidókért! Dr. Keméz Kurlahder Ede: Szombat. Hitbuzgalmi írások. (Bp.) 1946. 5-6. old.
- 13.) Várnai Zseni: 1965...-án kelt levele.
- 14.) Várnai Zseni: Im. 904.
- 15.) Körlevél a H.N. Adventista Felekezet valamennyi prédikátorának. 1945. október 11.
- 16.) Népszava, 1946. augusztus 16. "A Szabadegyházak az államtól különválasztva harcolnak a demokráciáért"
- 17.) Körlevél a H.N. Adventista Felekezet minden tagjának 1947. május 3.

- 18.) Michnay László: Az evangélium és a demokrácia közös céljai.
Idők jelei, 1948. december 2. old.
- 19.) Michnay László: A vallásszabadság és a Biblia. Szabad egyház,
1949. 23. old.
- 20.) "Az aranyzívű pap halála." Magyar Élet, 1965. november 20.